॥ ॐ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ विद्याविनतिरनिमुक्तिभुक्तिमविद्याफलांभ जिष्यामः । यापरमापरमाया शक्तिः सानः शिवं दिशतु ॥ १ ॥ तद्भव रसपरिपाटीपरिष्कृतवाटीमिमां रम्यां । कुरुतेऽमरुशतटीकां नाना नन्द कलाधरः ॥ २ ॥ योऽसौभाग्यवताविभक्तवलितज्ञानामृतानंद शुद्धैवात्यायमकाम तं च विलसत्केलिक्रियाकौशलः । व्याचष्टेऽचरस द्वयं कविकुलालंकारचूडामणिः श्रीलक्ष्मीरविचन्द्रसत्पतिप्रभुनामात्मर्थ्य नामुत्सृजन् ॥ ३ ॥ यदि स्यात्परमानन्दे कामानन्दे च वासना । तदा सं सेव्यतां धीराः श्रीकेयं कामदा सदा ॥ ४ ॥ कृपातिपार्श्वशान्तः कृपानिल लितः शुचिः । एकपवाक्येव्याख्यानुसावशे कौशलकवेः ॥ ५ ॥ निर्विघ्न प्रारिप्सितप्रतत्समाप्तिकामो ग्रन्थकृदिष्टदेवतां कीर्तयन्नाह ॥ ज्योति ॥ अं०टु

E. I. COMPS. LIBRARY

अ०ह० अम्बिकायाःपार्वत्याः कटाक्षोऽपांगदर्शनं त्वांपातुरक्षतु अत्रसम्बोधन
पदेऽप्यनुक्तेयुष्मच्छब्देनापेक्ष्यते।सकिम्भूतः ज्याधनुर्गुणस्तस्याकृष्टिराक
र्षणं तत्रबद्धं खटकामुखंनामअङ्गुलिरचनाविशेषस्तेनपाणिपृष्ठेप्रेङ्ख
न्नुल्लसन्नीभवन्योनखांशुचयस्तेनसंवलितःमिश्रितः। पुनःकिम्भूतः
मञ्जरितःपल्लवःमंजरीयुक्तःकिशलयोयत्रकर्णपूरे तत्रलोभेनभ्रम
न्योभ्रमरस्तस्यविभ्रमोविलासस्तद्भृतन्तद्वृशइत्यर्थः। पल्लवस्यन
खांशुना भ्रमरस्यकटाक्षेणसाम्यं। किम्वावास्तवेपार्वतीकर्णपूरपल्लवे भ्र
मण्यमाणःकटाक्षइति अत्रपक्षेनखांशुचयसंवलितविशेषणमप्र
योजनकं। किम्वा कर्णमाकर्षणंधनुर्गुणस्येतिध्वन्यते चक्षुःश्रीनिर्मितःसं
मदइत्यादिषोडशशृङ्गाराणांमध्येचक्षुःश्रीनैरन्त्यात्प्रथमतःकटाक्ष
वर्णनं। ननुशृङ्गाररसमिदमित्यस्यप्रसिद्धेः कथंशान्तिरसोऽत्र गवक्त
व्यंतेभगवान्शङ्कराचार्योदिग्विजयस्थलेमकाश्मीरमगमत्। तत्रशृ
ङ्गाररसवर्णनार्थसभ्यैरभ्यर्थितः शृङ्गारीचेत्कविः काव्यजातंरसमयञ्ज
गदितिवचनादित्यमरुनाम्नोराज्ञोमृतस्यपरवपुःप्रवेशविद्यया शरीरप्र
वेशंकृत्वास्त्रीशतेनसहकेलिंविधायग्रन्थमेतंकारयामास। पिशुनैःकाप
टिकोऽयमाजन्मब्रह्मचारीत्युपहसितः शान्तिरसमवश्यंवहेइतिकिंव
दन्त्यतःशान्तिरसमवश्यंवक्ष्यते शान्तस्यमोक्षसाधनत्वात्। विष्णुमाया
यांप्रसन्नायांलभ्यते तथाचसैषाप्रसन्नावरदाइतिव्यासवचनमधिकृत्याह

Digitized by Google

अम्बिकाया [illegible] कटाक्षस्त्वां पातु रक्षतु [illegible] [illegible] प्र०१

मौर्व्या धनुर्भूमिनिविष्टः । [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] मुखया [illegible] अखिल [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] पाणिपृष्ठे [illegible] नखांशुचय [illegible]

[illegible] धातुः [illegible] नाटकस्य [illegible] प्रसिद्धः [illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ज्याकृष्टिबद्धखटकामुखपाणिपृष्ठप्रेंखन्नखांशुचयसंवलितोऽम्बिकायाः । त्वां पातु मञ्जरितपल्लवकर्णपूरलोभभ्रमद्भ्रमरविभ्रमभृत्कटाक्षः ॥ १ ॥

[illegible] किंभूतः मञ्जरितो [illegible] पल्लवः [illegible]

[illegible] कर्णपूर [illegible] कर्णपूर [illegible] एवंभूतो [illegible]

[illegible] भ्रमरस्य विभ्रम [illegible] बिभर्तीति ।

[illegible] मिथ्या [illegible] [illegible]

[illegible] बिभर्तीति । [illegible] [illegible] विभर्ति

[illegible] [illegible] ॥ १ ॥

अ०स्तं० पार्वतीं स्तुत्वा शिवं स्तुवन्नाह ॥ क्षिप्त इत्यादि ॥ शाम्भवः शराग्निः वो यु
ष्माकं दुरितं पापं दहतु भस्मीकरोतु किंभूतः त्रिपुरनाम्नोऽसुरस्य यु
वतिभिः कान्ताभिः क्षिप्तः सन् हस्तावलग्नः प्रसभं बलात्कारेणाभिहतो व
स्त्रान्तं गृह्णन् सन् केशेषु गृह्णन् अपास्तो व्यारितः । चरणनिपतितः स
म्भ्रमेण न दृष्टः आलिङ्गन् सन् अवधूतः कंपायितः । किंभूताभिः साश्रुने
त्रोत्पलाभिः शोकात् त्रिपुरदाहे शम्भोः शराग्निर्यथा त्रीणि पुराणि ददाह
तथा त्रिविधं दुरितं दहतु इति ध्वन्यते । क इव आर्द्रापराधः नूतनदोषः
कामीव आर्द्रशब्देन लक्षणया तत्कालीनत्वमुच्यते । अथ च कामी युव
तिभिः हस्तावलग्नः सन् क्षिप्तः युवतिभिरित्येकदेशेन अन्यत्र समानार्थं अ
त्राभिरिव दृष्टो नायकोऽमानिन्या क्षिप्तोऽपि हस्तावलग्नः अभिहतोऽपि व
स्त्रान्तं गृह्णन् एवमन्यत्रापि अपिशब्देन योजना साश्रुनेत्रोत्पलाभिरित्यने
न मानातिशयत्वं ध्वन्यते । मानोऽपि कामवर्द्धक इति प्रथमतो मानिनी
वर्णनं ॥ शान्तपक्षे शान्तानां पारं पश्यति शान्तरूपं दर्शयति अवधूत
नामा भागवतः पुरुषः वः युष्माकं दुरितं दहतु किंभूतः कामिभिः अभिलाषयु
क्ता [illegible] क्षिप्त उन्मत्तवेशः आत्मगोपनाय अवधूत उन्मत्तवेशमा
वर्तीति अहस्तोऽवलग्नः अहस्ता दिवसस्य प्रकाशस्तत्रावलग्नः किंभूतः अ
विहस्तस्य हस्तेऽवलग्नः विहस्तमा गृहीत इत्यर्थः किंभूतो [illegible] अ
वतीति हस्तावलम्बनः [illegible] कि

हस्तावलग्नः करपाशी अभिहतः सम्यक्ज्ञानशाली हन्तेर्गत्यर्थत्वात् अं०ह०
अपि हन्तेर्गमनार्थप्रयोगाभावः तथापि क्लेशदोषाभावः अंशुकान्तं कोपी
नं गृह्णन् प्रशंसोऽप्युरंशुक इति तस्यान्तं समीपं प्राप्नुवन् तनुजः पश्यन्ति
नि वा कर्मेन्द्रियं तस्य ईशा विषया स्तेषु रसगन्धादिषु अपास्तो वारितः
अरणं वेदभाग स्तत्र निपतितः प्रसन्नः वैदिकाचारभूषकः आलिङ्गन् र
सयोरैक्यात् लिङ्गिगत्यर्थः सम्यक्भ्रमणशाली ज्ञानशाली वा एवंभूतोऽव

क्षिप्तो हस्तावलग्नः प्रसभमभिहतोऽप्याददा
नोंऽशुकान्तं गृह्णन्केशेष्वपास्तश्चरणनिपतितो
नेक्षितः संभ्रमेण ॥ आलिंगन्योऽवधूतस्त्रिपु
रयुवतिभिः साश्रुनेत्रोत्पलाभिः कामीवार्द्रापराधः
स दहतु दुरितं शाम्भवो वः शराग्निः ॥ २ ॥

धूतश्चेति अन्तरेव त्रिभुवनयुवतिभि र्वाद्यान् साश्रुभिरपीईक्षितो वि
षयेष्वासक्तः पुरुषो भवतीति क इव शाम्भवः स्मराग्निरिव दुर्द्धर्षत्वात्
कामीवार्द्रापराधः कामिइन्द्रियाणि तेषां अमीवं पापं तेनार्द्रा स्निग्धा अ
पराधं सिञ्चारयतीति द्वेषकीभवतः पापापराच अभीवशब्दो दुरित
रूपं नो भारते वज्रधातुः ॥ २ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] नमुप [illegible] विपरीत [illegible] ॥ [illegible]
स्वामिन्यादि । [illegible] इति [illegible] विपरीतौ [illegible]
[illegible] किंचरिचर [illegible] आदिभिर्दैवतैः । [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] [illegible] स्वेद [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]
किंचिन्मूर्छा [illegible] [illegible] [illegible]
। [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] आदिभिर्दैव-
तैः ॥ ३ ॥

स्वेदः नायिका [illegible] । [illegible] । स्वेदो [illegible]
[illegible] मध्यमः । [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible]
[illegible] ऽत्यधमः सर्वदेहगः ॥ [illegible] [illegible]

ख्यातैनामसीति एवंभूतकामिनीमुखं यदि सम्मुखीभवति चिरं दैवैः स्वर्गे अन्यत्
कल्पैरिव्यतिशयत्वं सुखेषु व्यज्यते ॥ स्वार्यपदे मात्यमायाया रतिव्यये
क्रीडापगमे सति यन्मुखांतरे वल्स्यमवति तन्मुखांगाणु रक्षतु चिरं दैवैः । च
स्त्रीपरमार्देवीमायावैष्णवदीनतिः । सहमंजनाप्रवक्तिमुखे हि वः होमश्री
च नेइति आरतन वचनामाव्यपम मदामिश्रकौ रंपयंस्तुर्निर्ग । आत्रे
सामसकामवतीरिप्रतंसारवीमत्वात् वलनुसुखं श्रीवधूनाः श्रेरतु
काहश्रीनिभवति घर्मीजसेम स्थितपुरकं प्रशायामात् घर्मैश्चादिति
यागश्रावितु रत्नान्तसवत्ता मनिनं अन्यवृष्टेरसमत्वात् ॥ ३ ॥
एवं कटाक्षवर्णयित्वा संप्रतिदृष्टिं वर्णयन्नाह अलसेति ॥ हे मुग्धे भामले । मु

अलसवलितैः प्रेमार्द्रार्द्रैर्मुहुर्मुकुलीकृतैः क्षण
मभिमुखैर्लज्जालोलैर्निमेषपराङ्मुखैः ॥ हृद
यनिहितं भावाकूतं वमद्भिरिवेक्षणैः कथय सुकृ
ती कोऽयं मुग्धे त्वयाद्य विलोक्यते ॥ ४ ॥

ग्धा नववधूस्तत्र नवयौवनमण्डिता । नवालंकारहृष्टा च लज्जाप्राया
वृत्तिर्धीराइतिरुद्रः तत्कथय कः सुकृती त्वयाऽद्य विलोक्यते कैरी
क्षणैः ईक्षणैः किंभूतैः अलसमालस्यमाने न वलितैः तत्संपृक्तैः प्रेमातिशय

 स्निग्धे मुहुर्वारंवारं मुकुलितैः संकुचितैः क्षणमभिमुखैः लज्जालोलैश्चलैः क्षणमित्यनेनान्वयः एतेन बालानायिकेति व्यज्यते। अथ च कौतुकमस्ति भयमस्ति अत्र कारणमप्युपेक्ष्यते हृदयनिहितभावाकूतं वमद्भिरिव कौतुकाल्लास्यं भयात्संकोच उत्कण्ठ्यानिमेषप्रेक्षितं॥ तत्पक्ष्मणोरमिनमधिक्षिपति षेमुग्धे मुग्धे इत्यन्वयः। ईकाम स्वस्वभावस्त्वं तथापि गच्छति अद्यकोऽयं श्लाघ्योऽयं सुकृतीपुरुषविशेषान् प्रणमतो विलोक्यते किंभूतः इक्षणे चक्षुर्भिः पक्ष्मलितैः किंभूतैः अनवलम्बितैः रसं शृङ्गारमुख्यमाचमनसंयुक्तैः। अथवा अविश्रान्तरसेन वलितैः अत्यन्तसमानैरेताद्दृग्नयनं औवधूतस्यापि भवतीति॥४॥

दत्तोऽस्याः प्रणयस्त्वयैव भवता चेयं चिरं लालिता दैवादद्य किल त्वमेव कृतवानस्या नवं विप्रियं॥ मन्युर्दुःसह एष यात्युपशमं नो सान्त्ववादैः स्फुटं हे निस्त्रिंश विमुक्तकण्ठकरुणं तावत्सखी रोदितु ॥५॥

बालां मानिनीं वर्णयन्नाह दत्त इत्यादि॥ नायकं सखी वदति हे निस्त्रिंश हे निःशङ्क तावत्सखी रोदितु विमुक्तकण्ठं मुक्तकण्ठं यथा स्यात्तथा।

कथमित्याह अस्याः प्रणयः प्रेमा अयः त्वयैव दत्तः भवतैव इयं चिरं अ०ह०
लालिता बर्द्धिता अद्य दैवात् दैवयोगात् अस्याः नवं नूतनं विप्रियं त्वमे
व कृतवान् एषमन्युः क्रोधो दुःसहः शान्त्ववादैः प्रीतिवचनैः समंतया
ति शान्त्ववादाः कोपस्य प्रत्युद्दीपनहेतवः तत् रोदित्वेव एतेन तस्या रोद
नेन लोकप्रचारो भवतु इति चातुर्य्यं व्यज्यते। बालाकेव सम्मेव रोदिति इति
अस्यां बालात्वं व्यज्यते॥ शान्तपक्षे हे विमुक्त हे निःशङ्क कृतं शान्त्यत्वं वा
नसि गच्छसि यान्त्युपशमं यान्ति ज्ञानं या प्रापणे धातो गत्यर्थत्वात् ज्ञानार्थ
त्व ज्ञानेनोपसमं शान्तिं किंभूतं विप्रियमिष्टमिथ्यादीन्युक्तं। असीत्यस्यान्ते
आ इति विषादे। नवं प्रत्यग्र दैवाद्दिव्यं भाग्य मस्तीति दैवात् कर्म्म विशे
षो हि भाग्यमुक्तस्तत्कर्म्मक्षयादेव अस्या मायायाः प्रणयस्त्वया दत्तः
चिरं लालिता च इयं अद्य त्वं शान्तोसि एषमन्युर्दुःसह स्तमोऽस्माकं स
खीमाया रोदितु किं भूतमुपसमं शान्त्ववादैः प्रियवचनैः स्फुटं व्यक्तक
ठं करुणं च अस्थितदर्यं। सर्वभूतदयायुक्तः प्रियवाक्प्रियदर्शनः इति
भागवतलक्षणं तत्सूचितं तुष्टिपुष्टिलक्ष्मीप्रभृतयो मायासख्यः॥ ५॥
सखीं वर्णयन्नाह लिखन्नित्यादि॥ मानिनीं सखीं प्रसादयति। तदुक्तं
विनोदो मण्डनं शिक्षोपालम्भोऽथ प्रसादनं। सङ्गमो विरहाश्वासः स
खीकर्म्मेति यद्यथा॥ हे कठिने अधुना इदानीं मामं त्यज कथमित्याह त
व प्राणदयितो बहिरास्ते किं कुर्वन् भूमिं लिखन् अकारणमेव लिखति अ

अ०रु० वनतोऽधोमुखः सख्योपि निराहारा आहरणमाहारस्तेन रहिता भवन्तितां वर्णाश्रमा आहाररहिता वा। निराधारा इति पाठे आश्रयहीना भवन्तीति मानिनीप्रियोच्यते ततः कमाश्रित्य स्थास्यतीति सर्वथाक्रन्दनेस शोकनयनाः पञ्जरशुकैः केलिकैरपि हसितपठितं परित्यक्तं हसितकारि पठितं मध्यपदलोपी समासः तवचेयमवस्था मलिनवस्त्रादिना कठिनहृत्यनेनमानस्य गुरुत्वं। तदुक्तं अवेक्ष्य दोषमेतस्य गरीयान्मध्यमोलघु

लिखन्त्यास्ते भूमिं वहिरवनतः प्राणदयितो निरा
हारास्सख्यः सततरुदितोच्छूननयनाः ॥ परित्य
क्तं सर्वं हसितपठितं पंजरशुकैस्तवावस्था चेयं वि
सृज कठिने मानमधुना ॥ ६ ॥

रितिमानस्यचैविध्यमुक्तं॥ शान्तपक्षे हे कठिनहृदे संसारनिस्पृहे ई मानञ्चामाहङ्कारं त्यज कुतस्त्यक्तव्यमित्याह पञ्जरशुकैः सह तवहसितपठितं हेतिपद्यपूरणे सितंबधस्तस्यसाधितं पठितंपाठः नकेवलंपाठः अवस्था दशा च किंभूतंपरिभिः परज्ञानशीलैस्त्यक्तं। कथं कामस्त्याज्यः शान्तिरस आश्रयितव्य इत्याह आः कष्टे हे निराहार निरन्नपान निराकर्षणा वा आः सततरुदितोच्छूननयनाप्रमानई श्वर आस्ते नतोनिषि

Digitized by Google

धात्वचि न्निषेधशेषोयत्तता दृशइतिभागवतः। पुनःकिंभूतःप्रासादयि अंस्मृ
तः अतिप्रेया न्मख्यःख्यानंख्यास्तेनसह वर्त्ततेइति। लिखन्अर्थात्शु
भाशुभकर्म्मणिससाक्षी सर्वकर्म्मणामित्यस्ति यतईश्वरःसर्वकर्म्मसा
क्षीआस्तेततःकामंपरित्यज्यशान्तोभूत्वाभूमिंउत्पत्तिं अवरक्ष पुन
र्म्मरणंमागाइतिसंक्षेपः॥ ६ ॥

सखीशिक्षाकर्म्माह नार्य्यइत्यादि॥ हेतन्विक्षीणांगि अनत्तापान्नार्य्यः

नार्य्यस्तन्विहठाद्धरंतिरमणंतिष्ठन्तिनोवारिता
स्तत्किंताम्यसिकिंचरोदिषिमुधातासांप्रियंमाकृ
थाः। कान्तःकेलिरुचिर्युवासहृदयस्तादृक्पतिः
कातरैकिन्नोवर्क्करकर्क्करैःप्रियशतैराक्रम्यवि
क्रीयते॥ ७॥

प्रक्ताताःस्त्रियो रमणंकान्तं हरन्तिनयन्ति वारिता नियन्त्रिता नतिष्ठन्ति
एतेनप्राक्तनत्वंतासा तत्तस्मात्कथन्ताम्यसि किन्त्वरोदिषि एतेनतासामभि
लषितंमाकृथाः किंकर्त्तव्यमित्याह हेकातरे वाक्प्रदानकृपणे अयंकान्तः
कमनीयवेशः केलिरुचिः प्रसन्नहृदयो ऽशठ स्तादृक् अनुपमःपतिः किं
नविक्रीयते वर्करकर्करैः आक्रम्य कर्करकर्करेतिलोकोक्तार्थानुकरणं किंभूतैः

Digitized by Google

अ॰टी॰ प्रियशतैः प्रियानामभिलषितानां शतंयत्र बर्करस्तरुणःपशुस्तदर्थंकर्क
रस्वर्भरज्जुः प्रियशतैरितिरूपकंवा ॥ शान्तपक्षेइन्द्रियमुपदिशतिहे
कष्टेइन्द्रिय नोऽस्माकं आनतेमरणोपाये आनतस्तरपरायंस्यादितिल
क्षणयासंसारतरणोपाये ज्ञाने कथंतान्यसिम्लानंभवसि किंचरेदिषि अ
शुद्धरोषि इतिगौणात् तादृक्पतिरीश्वरःशास्ता कान्तःकोब्रह्मातेषाम
शोयचइति अनन्तकोटिब्रह्माण्डेश्वरः कमनीयोवा केलीनांलीला
नांरुचिर्य्यचलीलायारुचिर्य्यस्यवा । जगदिदमीश्वरलीलाविलसित
मितिश्रुतेः क्रीडतोबालस्येवचेष्टांतस्यनिशामयइत्यस्तिप्रश्नः प्रसन्नहृ
दयः स्वपदस्यदाता किंप्रियशतैः आक्रम्यअवस्कन्द्य विक्रीयन्तेत्य
ज्यते बर्करस्तरुणःकर्कःशुक्लस्तंयतिददातितैस्तथा अश्ववाहनाद्यभि
लाषैःश्वेताश्वःसर्वकामदइतिअश्वशास्त्रं कथमुपेक्ष्यतेसइत्याह मा
र्य्यःकान्ता स्तदस्तुस ननुसूक्ष्मं इतिहठात्कामाहंकारान् हरन्तिदू
रीकुर्वन्ति वारितानिषिद्धा नोतिष्ठन्ति तत्रासांप्रियमभिलषितंमाकृथा
ब्रह्मोपासनानपेक्ष्यस्त्रीवाहनादिषुसुखंनयोज्यमितिसंक्षेपः ॥ ७ ॥
संप्रतिअधीरश्यामानव्यपगममाह ॥ कोपादित्यादि ॥ अधीरत्व
न्तिसन्तर्जयदयितंइत्युदाहृतंरुद्रेण । धन्यःप्रेयान् निह्नुतिपरोदोष
निरोधनकारी रुदत्यादयितया हन्यतेप्रहार्य्यते किंकृत्वादु
श्चेष्टितंअन्यस्त्रीसंभाषाचिह्नादिकं संकूच्यकथयित्वा कथमभूयःपुनरपि

एवंनकार्य्यमितिस्खलन्कोमलगिरा यस्तुच्छनापराधोहन्यतेनबद्धाहन्य अ०टी०
ते। कोपात्कोमललोलबाहुलतिकापाशेनदृढंबद्ध्वा बाहुलतिकापाश
इतिरम्यंरूपकं कृतापराधःपुरुषःलोकानांसंमुखेहन्यते सखीनांपुरःसं
मुखे केलिनिकेतनंकेलिगृहं अत्रशठोनायकः। नच्छायाप्रियंवक्तिपुरोऽन्य
थाविप्रियंकुरुतेभृशं। मुक्तापराधचेष्टश्चकुटिलोऽसौशठोयथा। किञ्चिदु
दाहरणमिदमुदाहृतंरुद्रेण। सखीनामितिनिक्षेपस्यप्राचुर्य्यंनयापदू

कोपात्कोमललोलबाहुलतिकापाशेनबद्धादृढं
नीत्वाकेलिनिकेतनंदयितयासायंसखीनांपुरः
॥ भूयोप्येवमितिस्खलन्मृदुगिरासंसूच्यदुश्चे
ष्टितंधन्योहन्यतएवनिह्नुतिपरःप्रेयान्रुदत्या
हसन्॥ ८॥

षीजनस्यपुरतोलघुरपिकोपोगुरुर्यतःप्रायः॥ श्लोकपक्षेअवधूर्वर्णयति
कोधन्यःश्लाघ्यः दयितयाभार्यया कान्तयावाहन्यतेनपात्यते किंभूतः
कोपात् कोपंअप्रीतिस्तत्पश्चान्निक्षेपः किंभूतःनिह्नुतिपरःआत्मगोप
नपरः सखीनांकेलिनिकेतनंक्रीडागृहं उपहसेनसायंसायःअवसादःन
ष्टोमानस्तस्य कृतमुपहसतोन्यायं भूयःएवंकथमीतिकोमलगिरदुश्चेष्टि

अ०ह० न द्वेलिगृह्णाणांसंस्तूय किंभूतःअमललोलदोषैरचञ्चलः कायादि
भिरस्पृष्टः योवाकुलनिकापाशस्तेन उपलक्षितः एतैमैतदुक्तंभव
ति अक्रोधःक्रोधादित्यक्तः शान्तोविष्णुमाययाहन्यतएव ॥ ८ ॥
भविष्यत्प्रोषितभर्तृकायाबालायामौग्ध्यमाह ॥ प्रहरेति ॥ बालादिनशः
तप्राप्यंअनेकदिनगम्यन्देशं यियासतोगन्तुमिच्छतः प्रियस्यगमनं
हरति कैरालापैः किंभूतैःसवाष्पगलज्जलैः साश्रुगलज्जलैः । गल

प्रहरविरतौमध्येवाह्नस्ततोपिपरेथवाकिमुतस
कलेजातेवाह्निप्रियत्वमेष्यसि । इतिदिनशत
प्राप्यन्देशंप्रियस्ययियासतोहरतिगमनंबाला
लापैःसवाष्पगलज्जलैः ॥ ९ ॥

ज्झलैरितिवापाठः झलज्झलोद्रववस्तुनामेति गलज्झलैतिलोकोक्त्या
नुकरणंवा । किमौग्ध्यमाह हेप्रियप्रहरेगतेसति मध्याह्नेवा ततोऽ
पिपरवातृतीयप्रहरेवा किमुतसकलेऽह्नियातेवा त्वमिहवाआगमिष्य
सि बहुदिनगम्यंयियासतःप्रियस्यसंध्यावधिकथनान्मौग्ध्यं निशिवि
रहासहत्वंचव्यज्यते ॥ शान्तंपद्येकश्चित्अवधूतः किञ्चिदुपदि
शति कामंघ्नन्ति इहानिःकामःपुरुषः प्रियस्यमित्रस्य गमनं

Digitized by Google

ध्याने हरतिआहरति कोमलालापैः किंभूतस्यइतिज्ञानंतद्देवदिनशतं अं० ५
दूरत्वात्तेनगम्यंदेशंउपदेशंज्ञातुमिच्छतः कोऽयमुपदेश इत्याह स
कलेयात्तेज्ञानंप्रहरमात्रय ज्ञानंहिद्विविधंभवति सकलंनिष्कलंच अ
चमूर्त्तिचिन्तनंसकलंज्ञानं निरञ्जनध्याननिःकलंज्ञानं तच्चसकलज्ञान
ध्वंसा तस्मिन्सतिविरतौविरागेसति मध्येवायद्वैराग्येसतिततोऽपि
परेऽथवाविरागाभावेपिवा । एतेननिरूप्यवस्थाखण्डनिरञ्जनध्यानमौ
पयिकम्भवति किंफलमित्याह अहःप्रियत्वंभानुत्व तेजोमयत्व
मेष्यसि ॥ ९ ॥

याताइत्यादि ॥ हेसुन्दरि हसितेनहास्येन भाविमरणोत्साहःसूचि
तः भविष्यन्निधनानन्दः कथितः विरहदर्शनात्मरणात्ध्यानन्दः कथ
मित्याह लज्जानिम्नलतारकेणधारयमाणगलदश्रुणाचक्षुषा मांदृष्ट्वा
आसन्नमरणस्यापिएवंचिह्नंभवति। अपरचिह्नमाह मयिएवंकथय
तिसतित्वमतिशयक्षीणासि किंतदित्याह याताःप्रस्थिताः किंपु
नर्न्निमिलन्ति तन्मत्कृतेमन्निमित्तं त्वयाचिन्तानकार्य्या अहमध्या
गमिष्यामीतिप्रस्थानवार्त्तायामपि कृशाङ्गीतथाभूता निम्नलतारका
च यथामृतेवलक्ष्यते अतःप्रस्थानश्रवणादेवक्षीणतया निम्नलत्वेन
चाष्टमनवमावस्थेसूचिते । तथाचोक्तं । तनूकृततनुव्याधिरष्टमाजाय
तेदशा । तथादृष्टिस्तब्धगतानवमीजायतेस्मृतिरिति ॥ नवमावस्थाल

Digitized by Google

अ०टी० क्षणं एतेननायिकायाश्चित्तमनुव्यज्यते । तयेतिपाठः सर्वपूर्ववाक्ये
स्मिन्नायकः सखायं संबोधयन्नाह इति ॥ शान्तपक्षे प्रथमतः कर्म्मसंबो
धयति हे मत्कृते मम क्रिये कर्म्मन् हे दुष्ट रिपो हे शोभने त्वमतिकृ
शासि कर्म्मक्षयादेव मुक्तिः कुच मयि मद्विषये किंभूते एवं कथयति किं
नतु याताश्चाताः किं मिलन्ति संयुक्ता भवन्ति एवं निःशङ्को निःपरि
ग्रह इति कृते: तच्चया नोऽस्माक चिन्ता कार्य्या किंभूते मयि सबाष्पे

याताः किन्न मिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिन्ता त्वया म
त्कृते नो कार्य्या नितरां कृशासि कथयत्येवं सबाष्पे
मयि ॥ लज्जामन्थरतारकेण निपतत्पीताश्रुणा
चक्षुषा दृष्ट्वा मां हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया
सूचितः ॥ १० ॥

सानन्दाश्रो मामेव चक्षुषा उपलक्षितं दृष्ट्वा त्वया भाविमरणोत्साहः
सूचितः मत्कथितः न किंचिन्मम निधनं भविष्यतीति यच्छुभाशुभक
र्म्मक्षयशालीस जितमृत्युर्भवतीति ॥ १० ॥
संप्रतिप्रोषितं वर्णयन्नाह धीरमित्यादि ॥ अन्यन्येन पथिकेन तथा स
मस्तां पश्चिं व्याप्य अद्रिता यथा ग्रामीणे ग्रामे व्रजतो जनस्य पथिकस्य

वसतिर्निषिद्धाक्रियते रात्रिमितिकालाध्वनोरित्यादिना द्वितीयावाधिक अं० ६
रणे ध्वनिंशब्दं श्रुत्वा किंभूतंधीरं यथास्यात्तथावारिकिरतः जलंवि
मुञ्चतः निशीथेअर्द्धरात्रे। किंभूतेन विरहिणींबालांध्यायता ध्या
नादुदश्रुणा उद्गतवाष्पेन दीर्घोच्छ्वासं यथास्यात् विरहिणाम्वासप्रा
बल्यमश्रुचभवतीति ॥ शान्तपक्षेईश्वरमधिक्षिपति हेइन हेई
श्वर अध्वन्य ध्वनिःख्यातिः तत्रासाधुर्ध्वन्यः नध्वन्योऽध्वन्यः त्वया

धीरंवारिधरस्यवारिकिरतःश्रुत्वानिशीथेध्वनिं
दीर्घोच्छ्वासमुदश्रुणाविरहिणींबालांचिरंध्या
यता।अध्वन्येनविमुक्तकण्ठमखिलांरात्रिंतथाक्र
न्दितंग्रामीणैर्व्रजतोजनस्यवसतिर्ग्रामेनिषिद्धा
यथा॥११॥

वारिकिरतःसमुद्रस्य बालांलक्ष्मीं ध्यायता अखिलांरात्रिं सर्वकाले
नक्रन्दितंउत्कण्ठितं विमुक्तकण्ठं उद्गलंयथास्यात्तथा समुद्रजल
मादायवर्षतीति पारम्पर्य्येणजलवृष्टेःकारणंसमुद्रइति। किंभूतांवि
रहिणींवियोगनित्यां चंचलांअस्थिरां कैरिवग्रामीणैरिव ईवशब्दोऽ
त्रेवार्थः इतरलोकायथालक्ष्मींवाञ्छन्तःसमयंनयन्तीति व्रजतःपरि

Digitized by Google

अं०ह० ब्राजकस्यजनस्य धर्मिंख्या तिंशुक्राज्ञान्वापि यदेवंक्रान्तंभवतो ततो ज्ञातंतवाम्नायाधीर्वृद्धिरूपा साक्षीधीमहती महामाया एवाभासि इ तिअरिस्वक्रांतधारयतीतिव्युत्पत्त्या चक्रधरस्यविष्णोः ग्रामिवसनिर्नि मिद्धा त्वयेतियावत् किंभूते ऽनिशीथे निशीथेमोहनिद्राकालोपलक्ष णे निर्मोहांधकारइत्यर्थः वैकुण्ठपुरवासोपिनिषिद्धोबोधितइति ए तेनसंसारकामनोत्यक्त्वाभागवतंभूत्वा वैकुण्ठपुरंव्रजतीतिध्वन्यते॥११॥

कथमपिसखिक्रीडाकोपाद्व्रजेतिमयोदितेकठि
नहृदयस्त्यक्त्वाशय्यांबलाद्गतएवसः। इति
सरभसंध्वस्तप्रेम्णिव्यपेतघृणेजनेपुनरपिहतव्री
डंचेतःप्रयातिकरोमिकिं॥१२॥

कलहान्तरितांवर्णयन्नाह कथमित्यादि॥ हेसखि सकठिनहृदयः निष्ठुराशयः शय्यांत्यक्त्वा बलात्हठात् गतएव कथमित्याह म याक्रीडाकोपात् केलिकलहेन व्रजेतिउदितेसति कथमपिकष्टसृष्ट्या संप्रति अहंकिंकरोमितस्मिन्नायके व्यपेतघृणेनिर्दये इत्यनेनप्रका रेण सरभसंसकौतुकं यथास्यात्तथाध्वस्तप्रेम्णि लुप्तप्रणये जनेइ तरलोकइव पुनरपिचेतःप्रयाति किंभूतं हृतव्रीडं निर्लज्जं एतेना

मनःसमीक्ष्यतामिति ॥ प्रातः प्रसन्ने हे प्रदिते [illegible] ज्ञानमयलक्षणा [illegible]
[illegible] चरिष्यति केलिंगात्यक्त्वा [illegible] परिव्राजकोभव किंभूतः सकि
क्रीडाकोपत्वम् [illegible] मनोऽसि निःसंग: निःकाम: निःक्रोधः
किंभूतः कठिनहृदयः निस्पृहः कठिनेतिसंबोधनंवा कथंभूतस्त्वं हृ
दिमनसि अयः [illegible] विधिर्यस्येतिसमथा अधुनासंसारि [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] अयनंहृ [illegible] प्रेम्णि [illegible]
स्नेहेतृष्णावलवती पुनरपिहे अपि [illegible] संभावनायां किंभूतं सर
भसंसकौतुकं तदा किंकरोषि किमुपदिशसि किंभूतेप्रेम्णि [illegible]
यो [illegible] किंभूतेअजने [illegible] एतेनपु
[illegible] ॥ १२ ॥
संप्रति [illegible] दंपत्योरिति ॥ वधूर्नववधूः गृहशुकस्य
लक्षणाया । मुग्धानववधूस्तत्र लज्जाप्रायरतिर्यथा । गृहशुकस्य
वाग्बंधनंवचननिरोधंप्रकरोति किंभूताव्रीडार्त्ता लज्जाकुला कर्णालंबित
[illegible] चंचूपुटेविन्यस्य दाडिम
फलव्याजेन [illegible] फलंस्पर्शे
[illegible] । किंभूतं [illegible] कं किं
[illegible] गुरुसंनिधौ [illegible] निगदतः [illegible]
[illegible]

 दुत्त्वंव्यज्यते ॥ शान्तपक्षे ईश्वरमधिक्षिपति हेइन हेईश्वर नि
र्व्रीडनिर्लज्जहे आर्त्तमायापीडितहे अप्रकरअपकृष्टकारकहे उति
दृउतिउद्याख्यानं उत्तद्यानिखगउतिउतिदः हेआलि। आलिःसखी
तास्तुमालक्ष्मीर्य्यस्य कामुकत्वात् हेफलव्याज फलेज्ञाननिःपत्तौ व्या
जःकपटं यस्यसतथा पद्मरागसकलंसख्यमनुरागखंडं स्त्रीपुर्चवि
मर्यंविन्यस्य दूरीकुरुविन्यस्य इतिलोट्हि किंभूतंगुरुमहत् तत्

दम्पत्योर्न्निशिजल्पतोर्गृहशुकेनाकर्णितंयद्व
चस्तत्प्रातर्गुरुसन्निधौनिगदतस्तस्योपहारंबधूः
। कर्णालंकृतिपद्मरागशकलंविन्यस्यचंचूपुटेव्री
डार्त्ताप्रकरोतिदाडिमफलव्याजेनवाग्बन्धनं ॥
१३ ॥

किं दंपत्योर्ज्जल्पतोर्न्निशिजद्वचआकर्णितं तन्निगदतःपिन्तयाशु
कोयथाउपहारंभक्ष्यंत्यजति तत्त्वमपि रागान्त्यजेति ॥ १३ ॥
संप्रतिखंडितांवर्णयन्नाह ॥ अज्ञानेति ॥ हेचटुलचंचल त्वयाकिंलक्ष्यं
मांदुःखितां परिभवादपमानात् पराङ्मुखीमाश्लिष्य अज्ञानेनअवैदग्
ध्येन विदग्धेहिमानिनीं संमुखीकृत्य आश्लिष्यति त्वयापराङ्मु

श्लीश्लिष्टेति किंभूतेनत्वया सौभाग्यंसुभगत्वं एतांदृशांनयता कथंचटु अं०टु०
लइत्याह इदंवक्षःपश्य किंभूतं दयिताकुचव्यतिकरोन्मृष्टं रागा
रुणां प्रियाणांकुचव्यामिश्रेण निक्षिप्तानुलेपनशोभां एवंभूतंवक्षः
वेणीपदैरंकितंचिह्नितं पश्य किंभूते रमलतैलपंकशबलैः मलयो
गात् मलंपंकंयत्तेनचित्रैः एतेनाविदग्धेतिसूचितं आत्मनश्चवैद
ग्ध्यंव्यज्यते अभिनवदोषारसवत्वंसूचितं मानस्यनवत्वंकथितं अपर

अज्ञानेनपराङ्मुखींपरिभवादाश्लिष्यमांदुःखि
तांकिंलब्धंचटुलत्वयेहनयतासौभाग्यमेतांदृशां
। पश्यैतद्दयितारतिव्यतिकरोन्मृष्टाङ्गरागारुणां
वक्षस्तेमलतैलपङ्कशबलैर्वेणीपदैरङ्कितं ॥
१४ ॥

वनितासङ्गालग्नंविलेपनमितिरुद्रः । साधीराधीरवक्तिवक्रोक्त्येतिवच
नान्नायिकायाश्चधीरत्वंसूचितं ॥ शान्तपक्षेईश्वरं पुनरधिक्षिपति
हे इन हेईश्वर अज्ञानज्ञानशून्यहे चटुल मांलक्ष्मीं आलिंग्य
किंत्वयालब्धं कुत्सालब्धेति किंशब्दः कुत्सायां कथमित्याह दुःखितां
दुःखसंपूर्णां जनयन्तिजनेदुःखंपातयन्ति विपत्तिषुमोहयन्ति सं

[illegible] पूर्वोक्तयमसौ अभावहाइतिवदनात् लक्ष्मीदुःखदैव किंभूतो प[illegible]रिभवात् यत्किंचित्परिभवंप्राप्य पराङ्मुखींविघटितां परिभवादित्ति यज्ञगर्भादेरितिपंचमी किंकर्त्तव्यमितिउपदिशति हेदयिताकुप[illegible] निकरोत्सृष्टांग हेप्रियाकुचालिंगनयुक्तशरीर [illegible]कामइतियावत् [illegible]स्तःकिंभूतं वेणीपदैःगंगायमुनादीनांसंगमो वेणीत्रिस्थानिः वेणीवि[illegible]टबंधेस्यामदीनांमेलकेऽपिच । तस्याःपदैर्[illegible] शिथिलितं अमल[illegible]ानिर्म्मलता ऐलंजलविकारः फलादिः इलाजलंतस्यविकारऐलं अथवाऐलं पङ्कपार्थिवकर्दमः इलापृथ्वीतत्प्रभवः ऐलः तेनशबलै[illegible]शिथिलितं एतेनसंसारिकंदुःखंत्यक्त्वाप्रयागवासीभवेतिध्वन्यति ॥ १४ ॥
मानविशेषं [illegible]यन्नाह ॥ एकत्रेति [illegible]पः [illegible]सफ[illegible]सीत्कारः [illegible] कान्तंप्रति उपचारतो[illegible]व्यवहारतः [illegible]त्याह एकत्रासनसंस्थितिः सहावस्थानं दूरतःप्रत्युद्गमनादेवोत्थाने[illegible] परिहृता रभसाश्लेषोपि कौतुकालिंगनमपि संविघ्नितंवारितं ताम्बू[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ [illegible]

आसन सिंहासन मयाएकत्रसंस्थितिः संस्थानं परिहृतं विदूर अ०तृ०
तः प्रत्युद्गमनात् किंवादूरंप्रत्युद्गमाविशिष्टज्ञानात् ब्रह्मज्ञानादि
त्यर्थः ताम्बूलपूगपुटक च्छलेनकपटेन आनयनरभसकौतुकत
रश्लेषोपिन संविघ्नितःत्यक्तः हेपरिजनंप्रतिव्यापारप्रेषणामुक अना
लापोऽपिनविश्रुतः एतान्युक्त्वाकिंकरेषिइत्याह चतुरयामोक्षधिया
कान्तंइन्द्रियान्तं यान्त्या अहमन्तिके संप्रतिकृतार्थीकृतःकिंमूर्ती

एकत्रासनसंस्थितिःपरिहृताप्रत्युद्गमाद्दूरत
स्ताम्बूलानयनच्छलेनरभसाश्लेषोपिसंविघ्नि
तः। आलापोपिनमिश्रितःपरिजनंव्यापारय
न्त्यान्तिकेकान्तंप्रत्युपचारतश्चतुरयाकोपःकृ
तार्थीकृतः ॥ १५ ॥

ऽहं अकोपःनिःक्रोधः एतैनैन्द्रियसुखंत्यक्त्वा अवधूतःकृतार्थी
भवन्तीति ॥ १५ ॥
नायिकांवर्णयित्वा तस्याएवज्येष्ठादिभेदेनतद्वैदग्ध्यंवर्णयति तथाचे
कं एकाज्येष्ठाकनिष्ठान्यानायकंप्रणयंप्रति । उदाहृतंच प्रदर्शितौ
कुवलयकान्तिनीलइतितदनुसारेणाह दृष्ट्वेति ॥ धूर्त्तश्चतुरः अपसंज्ये

अ०ह० ष्ठां नविद्यतेपरायस्या इतिप्रेयसींचुम्बति किंकृत्वा एकासनसंस्थिते प्रियतमेदृष्ट्वा पश्चाद्गत्वा आदरात्सम्भ्रमेण एकस्यानेत्रे आच्छाद्य कृतकेनानुबन्धेच्छया ईषद्वक्रितकन्धरःसन् किंभूताम न्तर्हास लसत्कपोलफलकां द्वयोरुभयो रनुरंजनत्वाद्वैदग्ध्यं तथाचकवि कण्ठहारः । वह्वीनांप्रेयसीनांयः कुरुतेचित्तरञ्जनं । सविदग्धइ तिख्यातः कलासुकुशलोपिसः इतिस्वभाववर्णनाजात्यलंकारेऽ

दृष्ट्वैकासनसंस्थितेप्रियतमेपश्चादुपेत्यादरादे
कस्यानयनेपिधायविहितक्रीडानुबन्धच्छलः ।
ईषद्वक्रितकन्धरःसपुलकःप्रेमोल्लसन्मानसाम
न्तर्हासलसत्कपोलफलकांधूर्त्तोऽपरांचुम्बति ॥
१६ ॥

यं नायकस्य ॥ धूर्तःपक्षेधूर्त्तैः संसारेणापरित्यक्तः अपरांश क्तिं चुम्बति । संयोजयति चुंविवक्त्रसंयोगेधातुः लक्षणयासं योगार्थः नविद्यतेपरायस्याः सातथा अः विष्णुस्तत्परांश्रेष्ठां आ द्यामितियावत् अईवपरांअपरांइतिवा ॥ अभीतगोचरावाचां मनसांच विशेषणां । ज्ञानिज्ञानपरिच्छिन्नांवन्दे चेश्वरींतां

प्रणमितिविष्णुपुराणे किंभूतः विहितक्रीडानुबन्धछलः विश्ले अं०कु०
षोविरोधार्थः विरोधवत्केलिप्रकारः ईषद्वक्रिमकन्धरः आसन
विशेषेणभवति तदुक्तंयोगशास्त्रे । हृदयेन्यस्तचिबुकः पादौचा
न्योन्यसंहतौ । नासासंचारिनयनो भवेद्योगीजितेन्द्रियइतिस
पुलकः प्राणायामविशेषे रोमाञ्चः संभवति प्रेमोल्लसन्मानसां प्रेम्णाउ
ल्लसन्मानसंयत्नतथा अन्तर्हासेनअन्तर्विकाशेन उल्लसत्कपोलफ
लकंयस्या जातान्तःप्रकाशाहिप्रसन्नवदना अवधूताभवन्ति किंकृ
त्वा एकस्यामायाया नयनेआलोचने जगतोमायामयत्वात्मायायाएक
त्वं एकासनसंस्थिते एकाधारगते द्वैशक्तीप्रायस्तावद्दृष्ट्वासतामेकामि
तिश्रुतिःएतेनयोऽवधूतोभवति ससंसारिकींमायांत्यक्त्वा परंमुक्ति
मेवध्यायतीति मुक्तिसोपानं ॥ १६ ॥

कलहान्तरितांचतुरंवर्णयन्नाह ॥ चरणेति ॥ स्तनस्थितहस्तया दृष्टिः
सखीषु निवेशिता अर्पिता उच्चैर्निःश्वस्य दीर्घश्वासंत्यक्त्वा क
स्मिन्सति रमणेव्रजति इतिरुषाउक्त्वा परुषीकृते किंतत् छे
निभृतकितवाचारत्वे विरसंशठ प्रसादपराङ्मुखे अदृष्टप्रसादे चर
णपतनप्रत्याख्यानात् उपेक्षायांचाटुकारमपीत्यादिकलहान्तरिता
लक्षणं स्तनस्थितहस्तयाइत्यनेन सूक्ष्मालंकारकथनं इङ्गिताकार
लक्ष्यार्थः सौक्ष्म्यात्सूक्ष्मइति नयनसलिलच्छलेत्यनेन तथाश्रु

अ० श० भिर्दृष्टिर्विरुद्धा तथाभवतीभिरयं विरुध्यतामिति कथयति दीर्घनिःश्वा
सैनातीवविरहोऽव्यज्यते ॥ शृङ्गारपक्षे यथा ममधिष्ठितपति हे स्तनस्थितह
स्त रमणे क्रीडायां या दृष्टिः सास्रुः सखीषु निवेशिता व्रजति निभृतकि
तवाचारे कपटव्यवहारे तपतकामसंयुक्तो न भव हे मरणजंमम अं
बधूताहिजंगमाभवन्ति किंभूते प्रत्याख्यानात् प्रसादपराङ्मुखे च
रीडनात्प्रसादे कामव्यवहारैर्हि खंडितोभवति तत्किंन हृषाक्रोधेन च

चेरणापतनप्रत्याख्यानात्प्रसादपराङ्मुखे निभृ
तकितवाचारेत्युक्त्वा रुषा परुषीकृते । ब्रजति र
मणे निःश्वस्योच्चैः स्तनस्थितहस्तया नयनसलि
लच्छलाद्दृष्टिः सखीषु निवेशिता ॥ १७ ॥

वशीकृते ऽप्युक्त्वा एतत्कामित्वं त्यक्त्वा परिव्राजको भवेत्यर्थः ॥
१७ ॥

संप्रति मानिन्याः प्रसादेऽप्युपेक्षा कर्तृत्वं दर्शयति तथा सा मदामंपमेद ग्र
स्यादुपेक्षा नतिस्तथा इत्यादि प्रसादेऽप्युपेक्षायाः । प्रसादेन विधिं त्य
क्त्वा वाक्यैरन्यार्थसूचकैः । यत्र प्रसादयेत्पोषित् उपेक्षा सा मताऽत्र
ति तदनुसारेणाह कांच्येति ॥ तथा आहितक्रोधया पूर्वविहित

…नयनपर्यन्तस्य लघुत्वेन शयनैकदेशायां अवकाशो दत्तः । कस्मिन् अ०१३

सति प्रिये तत्परिजनं तस्याः सखीजनं एवं पृच्छति किं तत् इ

त्याह काञ्च्या गाढतरावरुद्धवसना मुग्धाक्षीति पाठः सुगमः किमर्थं स्वपितीति

किंभूतया अस्मात् कोपमेव प्राप्तया दृढतरं संवरणप्राप्तया सुतेन मानो व्यज्यते

कोपात् ईर्ष्या अनेन कपटनिद्राव्यञ्जने किं कृत्वा अवकाशो दत्तः सुप्त

मपि वारयतीति कुत्सेत्यर्थः । प्रहादक्षणेन नायिकया अधैर्यत्वं

काञ्च्या गाढतरावरुद्धवसनप्रान्ता किमर्थं पुनर्मु

ग्धाक्षी स्वपतीति तत्परिजनं स्वैरं प्रिये पृच्छति ।

मातः सुप्तमपीह वारयति मामित्याहितक्रोधया

पर्यस्य स्वपिति क्षणेन शयने दत्तोऽवकाशस्तया

॥ १८ ॥

…कान्ते सुरतव्यापारादपि च मानेन निवृत्तिं ॥ शयनपक्षे अवकाशः

… कोपभङ्गक्रियावत् … तत्परिजनं …

… पृच्छति … तत्स्थलेन … किं तदित्या

ह … … गाढतया … अवगम्य

… … …स्याः …

सं०ह० चअयोध्यामथुरामाया काशीकाञ्चीअवन्तिका । पुरीद्वारावतीचैव सप्तैतामुक्तिदायिकाः तथा च किमर्थं न किंचिदुद्दिश्य लीलाक्षीमायया स्वपिति निद्राति कुचप्रिवेवस्तुनि या मातः लक्ष्मीर्हेतोः सुप्तमपि वारयति इत्याज्ञानेनाहितक्रोध निःक्रोध मां लक्ष्मीं परीक्ष्यपरिक्षिप्य छलेन कपटेन सुप्त एतेन एतदुक्तं भवति सुमुक्ति सीचवासी निःकामः निर्भोगः निःपटश्च भवतीति ॥ १८ ॥

एकस्मिन् शयने पराङ्मुखतया वीतोत्तरं ताम्यतो
रन्योन्यस्य हृदि स्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौरवं ।
दम्पत्योः शनकैरपाङ्गवलनान्मिश्रीभवच्चक्षुषो
र्भग्नो मानकलिः सहासरभसव्यासक्तकण्ठग्रहं
॥ १९ ॥

नायिकायां मानभंगं वर्णयित्वा द्वयोर्मानभङ्गं वर्णयन्नाह ॥ एकस्मिन्नित्यादि ॥ दम्पत्योर्जायापत्यो र्मानकलिर्मानकलहः भग्नः । कथमित्याह शनकैर्मन्दं अपांगयोर्वलनात् मिश्रणात् मिश्रीभवच्चक्षुषो रेकीभवन्नयनयोः चक्षुःशब्दोऽत्र द्विवचनः लक्षणाया अतएव सहासरभसव्यासक्तकण्ठग्रहत्वं एकस्मिन्शयने शय्यायां प

पराङ्मुखतया वीतोत्तरं विगतोत्तरं यथास्यात्तथा ताम्यतोः स्थितयोः । अ॰श॰
कथमित्याह अन्योन्यस्यहृदिस्थितेप्य ऽनुनयेप्रेमणिस्थितेपि गौरवं
संरक्षतोः एतेनद्वयोरप्युत्तमत्वंव्यज्यते ॥ शान्ते मुक्तये उपदि
शति हे तयामायया वीतन्यक्त एकस्मिन्शयनेपराङ्मुख एकत्रा
वस्थितमपि दम्पत्योर्गौरवंन्यस्य दूरीकुरु किंभूतयोः उत्तरंउत्तर
कालं ताम्यतोः किंभूतस्त्वं अन्यःसंसारादन्यः अन्यद्विशेषणांसमा
नं तदाकलिःकलियुगव्यवहारी मानभङ्गः भग्नएव एतेनैवएत
दुक्तंभवति योऽवधूतोभवति सनिर्म्मायोभवति एकत्रानवस्थितः नि
ष्कामश्च भवतीति संभोगपूर्वामवस्थांमापश्येति ॥ १९ ॥

कश्चिन्नायकोनर्मसचिवमाख्याति । मम सव्याजंसच्छलं हसितं किं
कृत्वा वयंपश्यामः मयिमद्विषये नायिकयाकिं प्रपद्यतेक्रिय
ते कपटशालिनिमयि तयापिकोपआश्रितः अयंशठोधूर्त्तो मामाला
पनिवर्त्तनीमि कृत्वा शनैरगाढानुरागभरेण दृष्टिबलान्मानभङ्गे
उत्तमत्वंव्यज्यते ॥ शान्तपक्षे ॥ सांसारिकमधिक्षिपति इत्यन्योन्य
ज्ञानमधिष्ठानवृत्ति ज्ञानंतस्मादन्यः शठः कपटी मांलक्ष्मीं आलप
ति संभावयति सेवनेइत्यावत् मायया लक्ष्म्याः किंस्थैर्य्यमालम्बितं
एवंनकिंकृत्वा मयिमद्विषये असौप्राप्यते तत्पश्याम इतिकृत्वा
कथंलक्ष्मीसेवनमयुक्तमित्याह अवस्थान्तरेप्रसङ्गान्तरे सव्याजंस

अ०स० मुक्तं पुनस्तया नः पुरुषो धृतिहरो भवतीति [illegible] अनन्तुः सुख[illegible]
वनात् तस्मिन्पुरुषेतु मयस्तस्याहसितं किंभूते अन्योन्यविलक्ष
दृष्टिचतुरे परस्परंनिरीक्ष्य दर्शनकुशले यदा [illegible] आसीत्तदा
[illegible]:काठ्यप्रदर्शनआसी देनेनयोऽवधूतो भवति सखस्त्रीपि
[illegible]निस्पृहो भवति॥ १९॥

पश्यामो मयि किं प्रपद्यत इति स्थैर्य्यं मया लम्बि
तं किं मामालपतीत्ययं खलु शठः कोपस्तयाप्याश्रि
तः। इत्यन्योन्यविलक्षदृष्टिचतुरे तस्मिन्नवस्था
न्तरे सव्याजं हसितं मया धृतिहरो बाष्पस्तु मुक्तस्त
या॥ २०॥

[illegible] ॥ परिष्वाङ्ग इत्यादि ॥ तया प्रसादः [illegible]
[illegible] केतवाक्येनास्तुया पक्ष्मप्रान्तपुटनिरुद्धेन पक्ष्मलेन [illegible]
[illegible] अग्रसमूहेन यत्सुद [illegible] नरुद्धेन [illegible]
त्वात् पद्मिनीखंडस्य [illegible] विस्तीर्णेन इन्दुर्केनानुरागेण [illegible]
[illegible] विशालभारयां। दोर्मूले [illegible] स्तनयोस्पर्शसंकलान् [illegible]
[illegible] अनुराग इति [illegible] सा [illegible] इत्यादि मानेपरिष्वाङ्गे[illegible]

ति कथमित्याह मयिप्रणिपतनमात्रैकशरणे प्रणाममात्रैकशरणे [illegible]
ति केवलं दैन्यमाश्रित्य पादपातमियते अतः क्षीणोपाये त्वया
यान्तररहिते। प्रणिपातः प्रणीकारः संरम्भोहिमदान्मनो इतिनामि
कायामहसं व्यज्यते मानपिहमाह तस्यामुखशशिनि मुखचन्द्रे क
रधृतेसति वसंन्यस्तकपोलेसतीति मानवत्त्वं नायिकाचमध्यमा ॥ तथा
चरुद्रः प्रयातिकारणाद्रागं मध्यमासामान्यतः ॥ शान्तपक्षे भृङ्ग

परिम्लानेमानेमुखशशिनितस्याःकरधृतेमयिक्षी
णोपायेप्रणिपतनमात्रैकशरणे । तयापक्ष्मप्रा
न्तव्रजपुटनिरुद्धेनसहसाप्रसादोबाष्पेणस्त
नतटविशीर्णेनकथितः ॥ २१ ॥

रभावमधिक्षिपति ॥ तस्यानायिकायाः करधृतकाले मन्त्रावनो धृति
कथीस्यास्तातया मयिमद्विषये प्रणिपाते मयिकिंभूते प्रणिपतनमा
त्रैकशरणे न निषेधस्तन्मात्रपाये यत्किञ्चिज्जल्पनेनुष्टे वर्मभवती
तिश्रुतेः मानेअहंकारे परिम्लाने मुखं स्वपायं संसारतरणस्येति सं
क्षिप्तं शीलं यस्य एवम्भुतेगतौ कथमित्याह तयामायया प्रसादः क
थितः कथं बाष्पेणेत्याह बाष्पेण जातप्रसादाहि आनन्दाश्रुस

तिनोभवतीति ॥ २१ ॥

निःशङ्कनायकंवर्णयन्नाह ॥ तस्याइति ॥ सामया आश्लिष्टा किमर्थं तत्संप्रमार्ष्टुंक्वतदित्युक्त्वा किमित्याह वक्षः किङ्गोपाय्यतेसंव्रिय ते किंभूतं तस्याःअन्यनायिकायाः सान्द्रविलेपनस्तनतटप्रश्लेषमुद्रा ङ्कितं घनमनुलेपनंयच्च एवम्भूतौयस्तनस्तट स्तस्ययाप्रश्लेषणामुद्रा आलिङ्गनपरिपाकः तेनाङ्कितंचिह्नितं अनुलेपमस्यअनल्पत्वेन त

तस्याःसान्द्रविलेपनस्तनतटप्रश्लेषमुद्राङ्कितंकिं
वक्षश्चरणानतिव्यतिकरव्याजेनगोपाय्यते ।
इत्युक्तेक्वतदित्युदीर्य्यसहसातत्संप्रमार्ष्टुंमयासा
श्लिष्टारभसेनतत्सुखवशात्तन्व्यापितद्विस्मृतं ॥
२२ ॥

स्याअवैदग्ध्यंव्यज्यते चरणप्रणिपातच्छलेन आलिङ्गनसुखवशात् त न्व्यापिनायिकयापि तन्मानादिचिह्नंविस्मृतं निःशङ्कःकृतदोषोपि इ त्यादिसद्वचना न्निःशङ्कत्वंनायकस्य ॥ शान्तपक्षेईश्वरमधिक्षिप ति । हेइनहेईश्वर चरणानतिकरव्याज पादप्रतिपन्नेषुव्याजः कपटंयस्यसतथा वक्षोहृदयं किंगोपाय्यते संव्रियते तस्यामायाया

सान्द्रविलेपनं निबिडानुभवः सम्यक्स्तनतटे सम्यग्प्रश्लेषमुद्रा तया अं० १
अङ्कितं कृतमित्यर्थः आमप्रवसे किंकृत्वा कृतकृत्यं कुचेत्युक्त्वा किम
र्थं मयालक्ष्म्या ततप्रमार्ष्टुम्प्रोञ्छितुं किंभूतयातन्व्या अल्पया तत्
सुखवशाद्व ह्मविस्मृतं एतेनैतदुक्तंभवति नवमायानुभवेनमुग्धेन ब्र
ह्मामानयेति ॥ २२ ॥

रूपेक्षामामं मानिन्याः प्रसादं वर्णयन्नाह ॥ त्वंमुग्धाक्षीति ॥ आलीजनः

त्वंमुग्धाक्षिविनैवकञ्चुलिकयाधत्सेमनोहारिणीं
लक्ष्मीमित्यभिधायिनिप्रियतमेतद्वीटिकांसंस्पृ
शि । शय्योपान्तनिविष्टसस्मितसखीनेत्रोत्स
वानन्दितोनिर्यातःशनकैरलीकवचनोपन्यास
मालीजनः ॥ २३ ॥

सखीजनःनिर्यातः शनकैर्मन्दम्मन्दं अलीकवचनोपन्यासं यथा
स्यात्कपटवचनोपन्यासंयथास्यात् एतेनसखीनांचातुर्य्यं । किंभू
तः शय्योपान्तनिविष्टायासस्मितसखी अर्थान्मुख्यानायिकातस्या
नेत्रोत्सवेनानन्दितोनयनप्रसादेन हर्षितः । कस्मिन्सति प्रियत
मे इत्यभिधायिनिसति कथयतिसति किंतत् हेमुग्धाक्षि त्वद

अ०ह० रमयने कञ्चुलिकयाविना किंमनोहारिणींशोभां कथमपितु धत्तएव किंभूते नवीठिकांसंस्पृशि कंचुलिकाबन्धनप्रबन्धोवीठिकानतत्संस्पृशि बन्धनमोचनकामेसतीत्यिर्थः । प्रस्तावनविधिंत्यक्त्वा वाक्यैरन्यार्थसूचकैः । यत्रप्रस्तुयतेयोपि दुपेक्षासामतायथा इतिवचनादुपेक्षेयं ॥ शान्तपक्षे ॥ मानसमधिक्षिपति ॥ हेमनः त्वंलक्ष्मीं धत्से अभिलषसि किंभूतां हारिणीं हरणंहारःतद्योगाद्धारिणी लक्ष्म्याश्चञ्चलत्वात् अतएव मुग्धाक्षि मूढदर्शनं अक्षिशब्देनलक्षणया अक्षमिन्द्रियं तद्योगात् वीठिकाशब्दोऽत्रबन्धनवचने लक्षणयाप्रकरणात् संसारबन्धनमोचने मित्रजनसामान्योपि निर्यातःपरिव्राजकोबभूव किंभूतः अलीकवचनोपन्यासमाली कपटवचनबन्धमतोयुक्तः अवधूतोहिवहिःकपटप्रबन्धेनात्मानं संवृणुते किंभूतोनेत्रोत्सवानन्दितः नयनाक्षिप्तेनगुरुणा उत्साहेनानन्दितः आनन्दमयीकृतः सस्मितमुखी सहासवदनयुक्तः शय्योपान्तनिविष्टइतिमनोविशेषणं निद्रामायायुक्तोत्यर्थः । एतेनैतदुक्तं भवति मनसोलक्ष्मीलिप्सां दूरीकृत्य सद्गुरूपदेशेनामन्दोभूत्वाअवधूतेनभवितव्यं ॥ २२ ॥

अनुरागविशेषमाह ॥ भ्रूभङ्ग इति सख्यामानार्थंशिक्षिताकाचि

द्धनुरागभावमाह हे सखि तस्मिन्जने दृष्टे सति कथं मानस्य निर्वाह अ०सु०
णं निर्वाहो भविष्यतीति। कथमित्याह भ्रूभङ्गे भ्रुकुट्यादौ रचितेपि
दृष्टिः सोत्कण्ठं यथास्यात्तथा अधिकमीक्षते। काचिद्रुद्धायामपि
इदं दग्धाननं सस्मितं जायते। दग्धमिति धिक्कारोक्तौ चास्मिम
तसि कर्कशतां गमितेप्रापितेपि स्वतः कर्कशं न भवति किंतु कर्कशतां गत
मे तत्तनूरोमाञ्चमालम्बते। एतेन तत्र अनुरागः प्रकाशितो भवतीति। भाः

भ्रूभङ्गेरचितेपिदृष्टिरधिकंसोत्कण्ठमुद्वीक्षते
कार्कश्यङ्गमितेपिचेतसितनूरोमाञ्चमालम्बते।
रुद्धायामपिवाचिसस्मितमिदंदग्धाननंजाय
ते दृष्टे निर्वहणंभविष्यतिकथंमानस्यतस्मिन्ज
ने॥ २४॥

तपस्वी अहङ्कारिणामधिक्षिपति तस्मिन् ब्रह्मणि दृष्टे साक्षा
त्कृते सति अहङ्कारस्य कथं निर्वाहो भविष्यति। यतः कामादयो वि
नश्यन्ति तस्मिन्दृष्टे परात्परे। हे दग्ध सा दृष्टिः भ्रूभङ्गे भ्रुवो
रेव भङ्गिस्तस्या अधिकं वीक्षते। भ्रुवोरन्तर्गता दृष्टिर्भवत्यत्यन्तयो
गिनामिति। किंभूता दृष्टिः अचिते अन्वये। घटपटादिवस्तुज्ञानेन

अ०टू० मानाभिभवेऽत्यन्तकष्टमुत् उत्कण्ठामवती सुत् यस्याः कान्तस्य पु
नः किमिह वाचिकं छायामैनेव रक्षे अनन्तं जीवनं दर्शितं प्र
दर्शं जायते जीवनोत्साहोभवतीति। चेतसि कार्कश्यंगमिते स्त्रीपु
त्रादिसंमोहंत्यक्तवति तदुः स्वपुरुषाअभवतीति आनन्दतोरमा
ल्लास्यादेर्नैनतद्गतांभवतीति मित्रापमानेनिविडोक्तस्य बाष्पसंयमस्य भु
वोरनर्मितांदृष्टिंकृत्वा अहङ्कारंत्यक्त्वा बहुमानेव्यामित्युपाख्यानं॥ सुख॥
भविष्यत्प्रोषितभर्तृकायाआच्छन्नमाह ॥ कान्तेति ॥ कश्चिन्नायकोव
दति हेकान्तेत्वंदृशौ मीलयित्वा कतिचिन्वासरणिगमय चक्षु
र्निमेष इव कतिचिद्दिनानिनय । नायिकावदति स्वस्तिस्वस्तीत्यङ्गी
कारे नयनेनिमीलयामि तावत् यावत् शून्यादिशोनभवन्तीतिभ
वन्तोयावन्नगच्छन्ति किंवा दिशोमण्डलाकारदर्शनमया याव
त् शून्यानभवन्ति तावदेव चक्षुर्निमीलयामि । अन्यथा मनस्ता
पभावादिकष्टंमण्डलाकारमितिकामशास्त्रं । कान्तः पुनराह आयाता
वयं कान्ताह सुहृद्वर्गस्य मित्रसमूहस्य भाग्योदये यगमिष्यन्ति
ममभेतिभावः । कान्तः पुनरप्यवाभितविनोवांछितःकःसन्देशः
कान्ताह तोयेषु तोयांजलिः एतेनाहं प्राणांस्त्यक्ष्यामी त्याक्षेपेणास
मनंनिहृद्धतेत इत्याक्षेपालंकारः ॥ प्राणापक्षे मित्रजन्मुपस्थि
पति । हेहृहृत् हेमित्र कान्तेनममीये स्त्रीपुत्रादौवस्तूनि त्वं द्र

Digitized by Google

शौ मीलयित्वा नष्टः कतिचिद्वासराणि गमय नवमयते अहं कान्ते
निमीलयामि मुद्रयामि यावत् दिशः उत्कृष्टनासिकाः शू
न्यानभवन्ति विशिष्टास्तीशून्या इति ज्ञानं यावन्नोत्पद्यते दिशोऽ
लङ्कारिताः स्त्रिय इति धरश्मिः । स्वस्ति स्वस्तीति प्रारम्भे ततः
किंफलमित्याह आयातौ सत्यां यस्य ज्ञाने सति अयं शुभावहं किं
याआगमिष्यति लिखते वर्गस्य कुलस्य उदयैः भाक्भाजनैः कर्म

कान्तेकत्यपिवासराणिगमयत्वंमीलयित्वादृशौ
स्वस्तिस्वस्तिनिमीलयामिनयनेयावन्नशून्यादि
शः। आयातावयमागमिष्यतिसुहृद्वर्गस्यभा
ग्योदयैःसन्देशोवदकस्तवाभिलषितस्तीर्थेषुतो
यांजलिः ॥ २५ ॥

रिक्विप् एकोज्ञानीविंशमेवतारयतीति श्रुतेः तीर्थेषु तोयांजलि वै
एस्तारणीय इति चिन्तनाह आभिरयाभिः स्वत्वज्ञानवसितस्वब
न्धः नस्तीर्थेषु तोयाञ्जलिः सम्प्रदेशः अपितु सर्वएव बन्धः
स्नातः सर्वतीर्थेषु यः परं ब्रह्मविन्दतीति श्रुतेः एतेनैतदुक्तं भव
ति संसारवासनावृष्टिभिरस्य तत्त्वज्ञानंजायतेन स्त्रिस्वस्तिवंशोद्धार

शृं०टी० त्यां सर्वैर्नीर्थपर्य्यटनफलञ्जायते इति ॥ २५ ॥

संप्रति बालायामानं वर्णयन्नाह ॥ सेति सा बाला सविभ्रमाङ्गवलनावक्रो क्तिसंसूचनं न जानाति कस्मिन् समये पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योपदेशं विना इति किं कुरुते केवलमेव रोदिति कैरश्रुभिः किंभू तैः स्वच्छैः निर्मलैः निर्मलकपोलमूलगलितैः कोपकृतवदनवक्रत्वा दि रहितत्वात् कपोलमूलाद्गलितैः मुखवक्रादिकमङ्गभङ्गविकारे बालया

सा पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योपदेशं विना नो
जानाति सविभ्रमाङ्गवलनावक्रोक्तिसंसूचनं ।
स्वच्छैरच्छकपोलमूलगलितैः पर्य्यस्तनेत्रोत्पला
बाला केवलमेव रोदिति लुठल्लोलालकैरश्रुभिः
॥ २६ ॥

कर्तुमशक्यः कथंभूता पर्य्यस्तनेत्रोत्पला परिक्षिप्तनयनपक्ष्मा स्त्री णामश्रुबाहुल्यमुक्तं । लुठल्लोलालकैः लुठन्तो गलिता लोलाश्चपला अल कायेषु तैः तथा तदुक्तं अन्यानिषेधमानेपि यदि सा कुप्यति प्रिये । रोदि त्यस्याग्रतः स्वल्पमनुनीता च तुष्यतीति ॥ मानपक्षे मैत्रीमाक्षिपति अ येसख्योपदे सख्युंउपदा उपढौकनमिति रूपकं उपदानुपढौकनमिति

शेषः । हे पान्थ प्रथमासाम्बंविभ्रमभूरंगच्छ । कथमित्याह सज्जनः अ॰ ह॰
अक्रूवलनावक्रोक्तिसंकुचनंनोजानाति श्वंविनाकल्यायंविना किंभू
तं अपराधसंदोषाणांकरं अपराधंस्यतीतिव्युत्पत्यानात्मनोजानातीत्य
तःकथं तं लोभयतीतिभावः कल्याणं मोक्षपदार्थः । संप्रति काम
स्मरणमाक्षिपति हेइवल कामवल कुसुमच्छन्नादे आइतिसम्बो
धने आवारक वराकोऽधमः तस्योद्वासकं हेनेत्राश्रुधारापर्य्यस्तपरिक्षि
प्तहे अवरअधमविषये त्वंउत्पलच्छदच्छ पलसंख्याने मेममकिं
भूतस्य अश्रुभिरूपलक्षितस्य किंभूतस्यउदितिरुत्कृष्टज्ञानंतेनलो
लाअलंकायवतस्य स्वच्छकपोलमूलगलितैःशरीरनैर्मल्यात् एते
नैतदुक्तंभवति निःसङ्गोनिष्फलः निष्कामस्त्वंसन्व्रजेति ॥ २८ ॥
संप्रतिमध्यमानंवर्णयन्नाह ॥ भवन्विति ॥ हेप्रिय त्वयागम्यतांहे
भव्यकार्य्यकुशल इतिविदितंख्यातंभवतु आलापैरलंव्यर्थंतवेत्युचित
पदं सानुनयत्वात् तनुरपिअल्पोपि ननवदोषः अस्माकंविधिर्दै
वं पराङ्मुखः तस्मिन्पराङ्मुखेसति निधनंजायते नन्विममर्थमित्या
ह तवतथाभूतं अनिर्वचनीयं प्रेमयदिइमांदशांप्रपन्नं तदास्माकं
हतजीवितेगते कापीडा अपितुनकापीत्यर्थः ॥ गम्यतामिति पद्यं ॥ कान्त
वमुपदिशति हेप्रिय गम्यतांपरिव्राजकोभव भव्यालापैरलं सांसा
रिकालापैरलं मौनंकुरुवाग्यतोभव भवाय कल्प्यतेभव्यं कथमेवं

अं.ह. नैव्यमित्याह विदितं विदितं विशालं इतं ज्ञातं भवतु तव वचनं कथं कर्तव्यमित्याह अ
स्माकं न तेन अस्मत्पुरुषे दोषो विधिः दोषजनकत्वात् दैवमपि तनुरपि
अल्पोऽपि पराङ्मुखः किं पुनर्महान् यदि त्वमेव प्रेम सांसारिकस्नेह इमां
दशां परिव्राजकतां प्रतिपन्नं हे प्रकृतिचपल हे इहेत कामः
न जीविते इ कामः पीडागता इ कोऽविवेकः स एव अनः शकटं तस्य
पीडा गता । एतेनैतदुक्तं भवति वाग्व्रतेपरिव्राजके कामपीडा ना

भवतु विदितं भव्यालापैरलं खलु गम्यतां तनुरपि न
ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः । तव यदि तथा
भूतं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां प्रकृतितरले का नः पी
डा गते हतजीविते ॥ २७ ॥

स्ति इति उच्यते ॥ २७ ॥
वेश्यामभिसारिकां वर्णयन्नाह ॥ उरसीति ॥ हे मुग्धे त्वं आहित
डिण्डिमा सती शब्दायित डिण्डिमा सती प्रियमभिसरसि यदि किंचि
त् प्रेक्ष्यसे समधिकत्रासोत्कम्पं यथा स्यात् कथमाहितडिण्डिमा प्रगल्भा
इत्याह उरसि निहितः स्थापितः चाकचिक्यादियुक्तो हारस्त्वया दन्तः जघ
ने कलकलवती शब्दायमाना काञ्ची रशना पादौ रणन्मणिनूपुरौ क

नै । सपद्मभरणकामं वेश्यासरतिनायकं । सखीयुक्तापदाधिक्यात् कृष्ण स्फारिताक्षीत्वशङ्किताइति विशिष्टानायिका ॥ शान्तरसः ॥ सखी रिकमधिक्षिपति । हेमुग्धे हेमूढ यदि इत्वं कामत्वं अभिसरसि किंभूतं प्रियं अनेनेवत्वदुरसिहारोदत्तः किंभूतः तारः स्वच्छः स्थूलः स्थानेनिस्तारः जघने अपलकलवतीशब्दशोभा काञ्ची दत्ता पादौ रणन्मणिनूपुरौकृतौ इत्यर्थः कथञ्चानमिताह दिशः प्र

उरसिनिहितस्तारोहारःकृताजघनेघनेकलकलवतीकाञ्चीपादौरणन्मणिनूपुरौ । प्रियमभिसरसिमुग्धेत्वंसमाहतडिण्डिमायदिकिमधिकत्रासोत्कम्पंदिशःसमुदीक्षसे ॥ २८ ॥

शस्तकान्ताः समुत्सुहर्षः सन् ईक्षसे किंभूता आहतडिण्डिमाः प्रगल्भाः हेऽधिकत्रास हेमहासंसारभय त्वंकिंभूतं उत्कम्पं उत्कृष्टः कम्पोयस्मात् एतेनैतदुक्तंभवतिविरुद्धभूषणा यथाउपहस्यतेजनः तथाउपहसनीयोभविष्यसीत्यर्थः ॥ २८ ॥

डिण्डिमावर्णयन्नाह ॥ प्रातरिति ॥ का चिद्वदति प्रातः प्रभातकाले पाणिना चक्षुषो निर्मिद्य ताजमिता प्रतिरवेः अन्यथा

[illegible] वामभ्रूः आगतैव मे त्वय्यपि लाघवमुत्पादितं कस्मात् गौर
व्यपगमाद्धेतोः कान्तः प्राह किंभूतेन मया कृतं कान्ता प्राह स्मराधीः
प्रियबुद्धिर्युता अतः व्यपगम्यतां कान्तः प्राह दुःखं [illegible] नयामि
इति कान्ताह अधुनाप्यन्यथा कर्तव्यं करिष्यामि तत्र त्वं घसि जीवि
[illegible]मीतिभावः ॥ अन्यत्पद्ये रुजानमभिक्षिपति हे इन्दु हे
ईश्वर हे मुग्धमूढ हे रमणश्रीकामुक मया [illegible] नकिम

प्रातः प्राप्तः [illegible]ननो जनितानिर्भिद्रागा [illegible]
[illegible]द्यामभिविगीर [illegible] [illegible]त्वाह्वितेषा [illegible]
। किंभुग्धेने [illegible] [illegible] धीतु [illegible]
दुःस्थं निष्ट [illegible] [illegible] [illegible] अधुनाकर्तो [illegible]
सि ॥ २९ ॥

पीयूषाक्ष धीमतांनायकं [illegible] परि [illegible] [illegible]
रमसि [illegible] उपदेक्ष्यामि तत्र [illegible]
ह मयि इन जनितागौर्वाणीमन्या ईश्वर जनितं [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]मुत्पादितं किंभूतं व्यपगमात् [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]गमात् [illegible] यानि निर्दिष्टा [illegible] [illegible]

इति सन्धेयधने प्रातःप्रातःप्रत्यहं यावत् स्नेहेनैतदुक्तं भवति हे मुग्धे अन्यं
त्वं परित्यज्य निर्विघ्ना भूत्वा परिव्राजको भव इत्यर्थः ॥ २९ ॥

कविरुक्तं वर्णयन्नाह ॥ सा बालेति । कश्चिदाह सा बाला अप्रगल्भा च
यं अप्रगल्भमनसः प्रगल्भत्वात् अयो विरोधः एवं सर्वेच सा स्त्री
वयं कातराः भयाकुलाः । सा अतिशयेन पीनोन्नतिम् अत्युन्नतिमत्पयोधरयुगं धत्ते वयं
खेदान्विताः सा गुरुणा जघनस्थलेन आक्रान्ता पीडिता वयं

साबालावयमप्रगल्भमनसःसास्त्रीवयंकातराःसा
पीनोन्नतिमत्पयोधरयुगंधत्तेसखेदावयं। सा
क्रान्ताजघनस्थलेनगुरुणागन्तुंनशक्तावय
न्दोषैरन्यजनाश्रितैरपटवोजाताःस्मइत्यद्भुतं
॥ ३० ॥

गन्तुं न शक्ताः वयं अन्यजनाश्रितैः दोषैः कारणैः अपटवोऽदक्षाः
असमर्थाः स्म इति किं अद्भुतं अतिशयविरहत्वात् ॥ शाखपक्षे ॥
इत्यारभ्य ... इति हे अन्यजन वयम् अपटवो जाताः स्म पटवो जाताः इ
त्यर्थः ... गुरुजनसमक्षं स्थानेषु भूमिस्थानेषु गन्तुं शक्ताः समर्था जा
ताः ... गुरुः ... इति

क्षुर्नामत्तवर्त्तते सा: साक्षात्सैक्षाक्षा अघनस्थलस्थितिनतया क्षान्ता अजस्यव्रक्षयो घनस्यसंनिविडस्य संनिविडस्यानंयेनतया किंभू ताव्वयं अभिनैरसेकितैर्दीक्षेष्ठपं सहिता अशेषाद्दत्यर्थः किंभूताव यं सार नखद्वर्त्तनेसाइत्यद्भुतं किम्भूतंवाला वयं बालिकात्मस्त स्तनाबाह्येहरतं तत्त्वमतीति निर्विकल्पकंज्ञानमित्यर्थः: किम्भूतावयं सु खिनौ प्रगल्भंमस्येषांते अप्रगल्भमनसः किम्भूतंज्ञानं सत्तीवयं स्त्रियंवातिगच्छतीतिस्त्रीवः कामुकः नस्त्रीवोअस्त्रीवस्तस्ययाःगम ननेनसहवर्त्तते अकामुकज्ञानसहितं । वयंकिम्भूताः कामसंक मिन्द्रियंआन्तरंत्विज्ञानसजितेन्द्रियाः । कथंगुरूपदेशोधारणीयइ त्याह सगुरुः अधरकुगंआक्षाधरंधत्ते किम्भूतं त्वक्तमित्यथमह त्वयुक्तामृतं पुनःकिम्भूतं खेदांबुसं खेदांनुविष्णुदुःखानि अभय ति निवृत्ति खेदावयं आपीनलक्ष्म्यावृद्धइ निजनविशेषणं एतेनै तदुक्तंभवति वयंसद्गुरुकृपयामुक्तियोग्याभूताज्ञानंप्राप्ययूयंभूताइत्य र्थः ॥ २० ॥

पे ॥ विजभर्तृकंवर्णयन्नाह ॥ चिरकालमित्याहि ॥ हेजीवितप्रिय हहन्त कुशिला न्धनसंगता … किमुत्पजल्पके … कस्मिन्सति … निम्नगात्… तियः र्णिभाक्तमस्तिनुदा गम्यन्ते ॥ … शयंप्रियवक्तूल्लृत्याथेइत्याह वल्ल भे प्रस्थानंकृतं अवैराजमिः अजांलोसर्वदागतं प्रियसखैरिन्द्रुमितंय

ई अनवरतगलन्नयनवारिव्यमनुगाः श्रीपार्श्वयौ [illegible] नस्थिता [illegible]
भिन्नेनपुरोगन्तुं व्यवसितं एतेन सर्वे व सयादव्यः पिंभोगेन गन्तुनिश्चि
तचेतसि सवि समस्तप्रस्थिताः [illegible] कथंगन्तव्यमिन्द्रं [illegible] एतेन
[illegible] कन्नास्थैर्यो देजिनाः सूचिताः ॥ [illegible] मिकंमुपदिशति ।
हे मित्र हे सुहृत् जीवितप्रियप्राणप्रिय गन्तव्योसि परिव्राजके स
ति [illegible] सह [illegible] ; [illegible] एकमेव [illegible] ॥

प्रस्थानेव सर्वैस्तै प्रिय सरवे हसैर [illegible] तं घृ
यान [illegible] मासितं व्यवसितं चित्ते [illegible] गन्तुं पुर ॥
गन्तुं निश्चितं चेतसि प्रिय [illegible] सर्वैः समं प्रस्थिता
गन्तव्ये सति जीवितप्रिय सुहृत् [illegible] किमु [illegible]
ते ॥ ३१ ॥ ॥ [illegible] ॥

[illegible] सर्वैः [illegible] संगं तुरगानि [illegible]
[illegible] निर्गविद्यो [illegible] सिरसि [illegible] किम [illegible] गन्तु [illegible]
प्रियेति पुन [illegible] न मनुकम्पांकं [illegible] सर्वैः [illegible]
[illegible] निकृनिर्वृति । [illegible] सर्वैः [illegible]
[illegible] मित्याह [illegible] इति [illegible] सर्वैर्जाते

[illegible] नीविज देवो [illegible] न्द्रि [illegible] मपि [illegible]
[illegible] श्वर्या संसरि [illegible] प्रीत्या [illegible] अ
[illegible] : [illegible] : [illegible] भवति सर्व [illegible]
[illegible] रा [illegible] त्यक्त्वा [illegible] नि [illegible] निः
[illegible] रित्यर्थः ॥ ३१ ॥

[illegible] नायक [illegible] ॥ [illegible] इति ॥ [illegible]

[illegible] पितेहस्ताय [illegible]
[illegible] वनै [illegible] मूलाम [illegible]
[illegible] सरभसं [illegible]
[illegible] मूर्ध्न [illegible] सागर [illegible]
॥ ३२ ॥

[illegible] सूक्ष्म [illegible]
[illegible] सुधा [illegible]
[illegible] ममहा [illegible]
[illegible] ग्रमाधुन्वन्ती [illegible]
[illegible] मूलानां [illegible] ।

पतनं मा मां मुञ्च शठेति हे शठ मां आमुञ्च [illegible] त्वं [illegible] [illegible]

[illegible] यस्या [illegible] । वदने [illegible] [illegible]

नीति तस्या अनुकूलदक्षिणाशठधृष्टा इति चत्वारो नायकाः ॥ शानापक्षे

लक्ष्मीमधिक्षिपति येः पुरुषैर्मा लक्ष्मीमा चुम्बिता न स्पृष्टा तैरमृतं मोक्षः

[illegible] किम्भूता लक्ष्मी [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] निषेध वचनैरिव [illegible] [illegible]

तिनिषेधं कुर्वन्त्या हेत्यर्थो गम्यमानः किम्भूता मानिनी अहंकारयुक्ता

लक्ष्मी साहङ्कारा भवतीति शेषं समानं एतेन लक्ष्मीमोहं त्यक्त्वा मोक्षः

प्राप्यते इत्युक्तम् ॥ १२ ॥ [illegible]

धूर्तनायकं वर्णयन्नाह ॥ सुप्तोऽयमिति ॥ काचिद्बाला वदति हे सखि

मम या लज्जा आसीत् सापि तेन धूर्तेनापहृता खण्डिता तत्काल

योग्यैः सुरतादिभिः । कथं लज्जासीदित्याह धूर्तस्य रोमाञ्चतः पुल

कतः अलीकनिमीलने कपटनिमीलने कपटशयने ज्ञाते सति क

[illegible] [illegible] [illegible]

तया प्रेमयुक्तया कथमेवं कृतमित्याह हे सखि अयं सुप्तः त्वया सु

प्यतां इति कृत्वा गताः सख्यः तदनन्तरं तन्मुखे मुखं न्यस्तं इति ॥ अ

[illegible] [illegible] । [illegible] धूर्त इति

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

अन् स्यमे लज्जासीत् सा तत्कालयोग्यैः क्रमैः तद्वृत्तं तस्य कालस्य तत्काल
योग्यैः क्रमैः प्राणायामप्रत्याहारादिभि नैअपहृता अपितु अप
हृतेव चिरञ्चालनेनेत्यर्थः कथं लज्जोत्पन्नाह तयाख्यातया मयाल्लक्ष्या
प्रेमासीदिति अत्राह किम्भूतया सरलया रथनतानिरलसत्त्वुकया
तन्मुखेन स्वात्मनार्पितं कुम्पट् छोमि मुखं न्यस्तं किम्भूत अयम्प्रेमा सु
प्तमुद्रितः नहिमनप्रसरख्याष्टीनिस म्वम्यः कस्मिन्न्स म्वन्धेसतिस

सुप्तोऽयं सखि सुप्यतामिति गताः सख्यस्ततोऽनन्त
रं प्रेमावासितया मया सरलया न्यस्तं मुखं तन्मु
खे। ज्ञातेऽलीकनिमीलने नयनयोर्धूर्तस्य रोमाञ्च
तो लज्जासीन्मम तेन साप्यपहृता तत्कालयोग्यैः
क्रमैः ॥ ३३ ॥

न्नोऽनुपाहृतं यमयोपसर्पन अत्र छेम निमीलनेनेत्यनुज्ञायास्तस्या रोमि
तदुत्थं भवति मित्येवम प्रत्याहारादि नासी अव धूर्तो भवतीति ॥ ३३ ॥
भावमाह। कोपो यत्रेति। यत्र प्रेम्णि कोपो भ्रुकुटिरचना निग्रहः
अन्योन्यस्मितहास्यमनुनयः। दृष्टिपातो मम प्रसादः तस्य प्रेम्णः संप्रति
वैशसं वै पश्य आत्मनप्राप्त किं नाहं तत्पाह विपाटामि लुठसि मम खला

यामन्युर्मोक्षः क्रोधत्यागो नभवतीति एतेनापि राधबाकुल्यंसूचितं ॥ श्रा अं०स०
णपक्षे मायाभगवन्नमोषष्टे पादाः प्रत्यन्तपर्वतास्तेषामन्तेनिकटे त्वं
लुठसि तथाममखलायामन्युर्मोक्षोनभवतीति त्वांनजानामीत्यर्थः
किंवा त्वंपादान्तेलुठसि ममखलायामोक्षत्यागोन अपितुभूतएव
अमन्युयथास्यात् अन्यःक्रुद्धःसन्त्यजति अक्रोधोपित्वंत्यक्तवानसि
इतिअतएव तस्यप्रेम्णः वैषम्यंपश्य यत्रकोपइत्यादिसुगमं गभ

कोपोयत्रभ्रुकुटिरचनानिग्रहोयत्रमौनंयत्रा
न्योन्यस्मितमनुनयोयत्रदृष्टिःप्रसादः । त
स्यप्रेम्णस्तदिदमधुनावैषमंपश्यजातंत्वंपादा
न्तेलुठसिनहिमेमन्युमोक्षःखलायाः ॥ ३४ ॥

वान्पूर्वमनिष्ठुरहृदयआसीत् अधुनापिनिस्पृहोऽभवदिति ॥ ३४ ॥
बालायामानमाह ॥ सुतन्विति ॥ कस्मिंश्चिदर्थे हेसुतनु त्वंकोपं ज
हिहित्यज पादानतंमांपश्य कस्मिन्नपिकालेनवएवंविधः एवंप्रका
रःकोपोमाभूत् इति नाथेनिगदतिसति तिर्य्यगामीलिताक्ष्या अन
ल्पंनयनजलंमुक्तंत्यक्तं किंचिन्नोक्तं एतेनकेवलरोदनेनबालात्वमुक्तं
॥ श्रान्तपक्षे हेसुतनुमाये मांजहिहित्यज पादानतं पर्वतैकदेशा

अं॰कु॰ श्रितवानप्रस्थमितियावत् मांपश्य कोपंक्रोधग्लानिं खलुप्रमे म
कअपःमपातीत्यपेऽरक्षक इतियावत् कदाकस्मिन् कालेचित्कोऽ
भूत्चिदिति चिद्विषयेकायनिचित्कः ज्ञानशाली मकदाचित् नत्व
ज्ञानशाली तवप्रियोवभूवेति नाथेप्रियेअवभूते इतिज्ञानविषये नि
मद्तिसति तयामुक्तंप्रतिकिञ्चिन्नोक्तं किम्भूतं नयनजलं नयनेद्
र्शनकर्मणि जडंवहिर्दर्शनमूढं अमल्पंमहान्तं किम्भूतया निर्य

तुनतुजहिहिकोपंपश्यपादानतंमांनखलुनव
कदाचित्कोपएवंविधोभूत्। इतिनिगदति
माथेनिर्यग्गामीलिताक्ष्यानयनजलमनल्पंमुक्त
मुक्तकिञ्चित् ॥ ३५ ॥

क्आसम्यक्मीलिताक्ष्यामुद्रितनयनयेत्यर्थः एतेमैनदुःखंभवति ये
नानप्रस्थोभवति सतत्स्यामुच्यते इति ॥ ३५ ॥

प्रगल्भायाः उदाहरणमाह ॥ गाढेति ॥ गाढालिङ्गनेनवामनीकृतौ सर्वी
कृतौ यौकुचौ ततःप्रोद्भिन्नंउद्गतंरोमाञ्चोयस्याःसातथा कुचयोर्वाम
नीकृततत्वेनाविरएयालिङ्गनत्वमुक्तं सान्द्रस्नेहरसातिरेकेणविगल
त्श्रीमन्नितम्बाम्बरंयस्याःसातथा अत्यन्तभावोदयेवस्त्रभंशोभवति ।

इति क्षामाक्षरोल्लापिनी इति मन्दाक्षरं जल्पंती किंतदित्याह हे मानद अ०ह०
मानं ददातीति मानदः तस्य संबोधने अलं अत्यर्थं मां अतिमामामा पी
डय इति न्यूनपदत्वेन गुणः । किंभूता सुप्ता निश्चला मतसीतिया
वत् मृता निश्चला इष्टत्वात् किं मम तस्मिल्लीना मनस्येवान्तर्भूता नुकिं
मम मनसि विलीना द्रवीभूता वा इति ॥ ध्यानापक्षे गुरुमाह । हे मान
द मानं अहंकारं द्यतिखण्डयतीति मानदः अहंकारशमक मामानि

गाढालिङ्गनवामनीकृतकुचप्रोद्भिन्नरोमोद्गमा
सान्द्रस्नेहरसातिरेकविगलत्श्रीमन्नितम्बाम्बरा
। मामामानद मातिमामलमिति क्षामाक्षरोल्लापि
नीसुप्ताकिंनुमृतानुकिंमनसिमेलीनाविलीनानु
किं ॥ ३६ ॥

मेधे मा लक्ष्मीः सर्वमिदं सांसारिकं न च भवति सम्यदितिज्ञानेसति
मां अलं अत्यर्थं मा अतिमानयति श्रयतीत्यावत् इतं गतं तत् क्षामाक्षरो
ल्लापिनी क्षामं कल्यानेषु यदक्षरं अपक्षलं तत्त्वज्ञानं तदुल्लापि
तुं शीलं यस्याः सा तथा मे मनसि क्रीडा तदत् प्रेक्षते सुप्ता नु किं विलीना
किंनु एतेनातिशयनीयत्वं सूचितं गाढालिङ्गनवामनीकृतकुचप्रोद्भि

Digitized by Google

श्रं०टी० ज्ञोमो द्रुमेऽसान्द्रः अनिर्वोडेयोरसातिरेकस्तेन विगलन्तीयान्नी श्री स्तद्युक्त इतिमानंदविशेषणं किम्भूतावाम्नरवाविकल्पः सएवाम्नरं शून्यंयत्त्वंनिर्विकल्पेत्यर्थः एतेनैतदुक्तंभवति हेगुरो तवप्रसादात् उत्पन्नतत्वज्ञानोऽहंजातइति ॥ ३६ ॥

बालांवर्णयन्नाह ॥ पटालग्नेति ॥ नवबधूरस्यनायकस्य प्रथमपरिहासे ह्रियालज्जया अन्तस्ताम्यतिग्लायति कथमित्याह किञ्चि

पटालग्नेपत्यौनमयतिमुखंजातविनयाहठाश्लेषंवाञ्छत्यपहरतिगात्राणिनिभृतं । नशक्नोत्याख्यातुंस्मितमुखसखीदत्तनयनाह्रियाताम्यत्यंतः प्रथमपरिहासेनवबधूः ॥ ३७ ॥

दाख्यातुंनशक्नोति कथंस्मितमुख्यः याः सख्यःतासुदत्तनयना अतएवलज्जातिशयन्त्वं किंकरोतीत्याह पत्यौमुखंनमयतिसतिजातविनया । इवार्थोगम्यमानःपत्यौहठाश्लेषंवाञ्छतिसति नायिकागात्राणिनिभृतंअपहरति सम्बन्धादपनयति । सकम्पाचुम्बनेबक्त्रं इत्याद्युदाहृतं रुद्रेण ॥ शान्तपक्षेयजानंसम्बोधयतिहेइन् हेईश्वर अलग्नेपत्यौ असंलग्नेईश्वरे पटगक्रयःसर्वभूतेनपरसर्वभूत

Digitized by Google

इत्यस्ति किंतु सुखमुपायं न मयसि माययेत्यर्थः हे ज्ञान विनयेति सम्ब
न्धः आहठाश्लेषं वाञ्छति सत्त्वयं न भजते यदि चिन्त्यते तदैव लभ्य
ते गाढानुपहरति अशरीरं मोक्षं ददाति हरि यद्यपि सर्वेषामन्तर्वसति न
आप्यन्तः करणकर्म्मख्यातुं कथयितुं न शक्नोति आह्रिया सम्यक् लज्ज
या वा नाम्यति केव प्रथमपरिहासा वधूरिव इवार्थे वशब्दः स्मितमुखस्त्रीट
नयन ईश्वर विशेषणं एतेनैतदुक्तं भवति सर्वमिदं परित्यज्य जगदी
श्वरं चिन्तयेति ॥ ३७ ॥

प्रोषितभर्तृकामाह ॥ गते प्रेमेति ॥ काचिदाह हे प्रियसखि गतानदि

गते प्रेमाबन्धे प्रणयबहुमाने विगलिते निवृत्ते स
द्भावे जन इव जने गच्छति पुरः । तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रे
क्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसान्न जाने को हेतु
र्दलति शतधा यन्न हृदयं ॥ ३८ ॥

वसानुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य विभाव्य अहं तन्न जाने हृदयं यत् शतधा न दलति
तत्र को हेतुः किं कारणं कस्मिन् सति गृहीतनाम्नि तस्मिन् जने नायके ग
च्छति सति जन इव सामान्यलोक इव प्रेमाबन्धे स्नेहस्य सम्यग्बन्धे गते स
ति प्रणयबहुमाने प्रेम्णो बहुत्वे विगलिते सति सद्भावे सौहार्द्दे निवृत्ते सति

[illegible] एतीमहृदयस्यकार्कश्यंप्रथयति ॥ शान्तपक्षे ॥ वाक्यवमाह हे नव
ह्म उत्प्रेक्ष्यदृष्ट्वा जनेअयंप्रभावह विधिंगच्छतिसति अतःनद्व वै
छअवइवयद्धेतोमनोनदलति नज्ञजाने । कथंव्रजतीत्याह प्रेमावन्धे
स्त्रीपुंसादिमोहबन्धेगतेसति कथमेतत्स्यादित्यतआह प्रणयवत्सुमा
ते विष्णुविषयस्नेहस्यवक्रमाने शिथिलितेअदृष्टेसति सद्भावस्यच्छन्न
तच्चभावःअन्तःकरणसैख्यार्द्रतस्मिन् अप्रवृत्तेसति कथंहृदयंदल
तीत्याह सखिगणान्मित्राश्रितान्दिवसात्उत्प्रेक्ष्य ममसख्युरेवंदिव
सागताः ममकथंनयान्तीतिभावः ॥ ३८ ॥

चिरविरहिणोरुत्कण्ठार्तिश्लथीकृतगात्रयोर्नव
मिवजगज्जातंभूयश्चिरादभिनन्दतोः । कथम
पिदिनेदीर्घेयातेनिशामधिरूढयोःप्रसरतिक
थावह्वीयूनोर्यथानतथारतिः ॥ ३९ ॥

विप्रलम्भान्तेआलापमाह ॥ चिरविरहिणोरिति ॥ यूनोःस्त्रीपुंसयोर्व
था कथावह्वीवक्तव्यता प्रसरतिप्रकाशते तथानरतिः किम्भूतयोश्चिरवि
रहिणोःउत्कण्ठयाआर्तिःपीडातयाश्लथीकृतगात्रयोः जगन्नवमि
वनूतनमिवजातं चिरकालानन्तरंभूयः पुनरपिचिरदभिनन्दतोः

र्गीलयतोः दिनेदीर्घे कथमपिकष्टेनदृष्ट्यायातेसति निशांरचिमारू अं॰ ५
ढयोः स्थितयोः । अनुभूतःप्रकाशःस्यादालापःप्रथमंतयोरितिरसप्र
दीपः ॥ शान्तपक्षेअवधूतयोःसङ्गतिमाह दीर्घज्ञाने धाग्वाह्निकज्ञा
नेकथमपिनन्दतोः अगदभि भयमूर्त्यंजातंनविद्यतेभीर्यस्यैवंजगत्किंभू
तेज्ञानेदिनइवदिनेप्रकाशकत्वात् किंभूतयोस्थिरविरहितयोः चिरं
व्यक्तसंसारयोः ठंभूर्त्यंतद्विपर्ययेयाआनिर्वासनाविशेषः तेनस्पृष्टांगा
गात्रयोः अनिष्ठुरशरीरयोः जगत्किंभूतंउत्कंउत्उत्कृष्टानिकानिसु
खानियत्र अनएवमेवर्तिवप्रत्यग्रमिव । किंभूतयोः निशायामधिरूढयोः
निशान्तयोःकथास्वापिनिः प्रशरनिवर्थायूनोर्नरतिःएतेनैतदुक्तंभवति
सम्यग्ज्ञानवशालीमिव्यसुखानिर्भयःस्यात्तिर्मांसुभवति ॥ ३९ ॥
आगतेप्रियेप्रियायाःचेष्टामाह ॥ दीर्घावन्दनेति ॥ तन्व्याःस्वैरेवावयवै
र्निजैरङ्गैर्मङ्गलं कृतं कस्य विशतःप्रियस्यमन्दिरमित्यर्थः किन्तदि
त्याह दीर्घावन्दनमालिकादृष्ट्याविरचितानेन्दीवरैः ननीलोत्पलैः ए
तेनदृष्टेर्दीर्घत्वं सूचितं अवयवर्णश्च स्मितेनहास्येनपुष्याणांप्रक
रैविक्षेपोरचितः कुन्दजातीप्रभृतिभिर्न । एतेनहास्यस्यविशदत्वमुक्तं
पयोधरयुगेन स्तनद्वयेनघर्म्मजलंत्यजता अर्घोदत्तःनघटजले
न एतेनस्वेदस्यप्राचुर्यमुक्तं । चेष्टाचद्विविधाप्रोक्ता आङ्गिकीवाह्यकी तं
त्रांतवाङ्गिकीचेष्टेयं ॥ शान्तपक्षेमिचमाह हेप्रियतन्व्याकामाया कृतंम

अं॰टी॰ ङ्गलस्यअनंतकुरुषोन्तकर्मणिलोट्टहि भसादीश्यास्वैरेव विशनःपुरुष स्यमङ्गलं यवैर्वैगैःअवरक्ष कथमित्याह हेदीर्घावन्दनदीर्घंअवन्द नंविष्णुवन्दनंयस्यसंतथा हेमालिकाविरचित मालक्ष्मीःसैवालिका कुत्सितासखी तेयाआविरचितआघटित। नापुरुषः अदृष्ट्याविष्णुं ध्यानादिनापश्यति सएवनाअन्यथानभवतीत्यर्थः नचदृष्टान्तमाह स्मितेहास्येविषये पुष्पाणांप्रकरःकुन्दजात्यादिभीरचितः इन्दीवरैर्ने

दीर्घावन्दनमालिकाविरचितादृष्ट्यैवनेन्दीवरैः पुष्पानांप्रकरःस्मितेनरचितोनोकुन्दजात्यादि भिः। दत्तःस्वेदमुचापयोधरयुगेनार्घ्योनकुम्भा म्भसास्वैरेवावयवैःप्रियस्यविशनस्तन्व्याकृतंमङ्ग लं॥ ४०॥

रचितः अयमर्थः कुन्दादिभिरेवहास्यसाम्येननीलोत्पलैः विष्णुभक्ताए वअन्येन नित्यंसुखंकथमित्याह अधरयुगेनार्घ्यैःकलियुगे न अर्घादत्तःकुम्पृथ्वींभांदृष्टिंचयोनआपनप्रापयंतोनकेवलंस्वेदंप्रापश्र मजनकत्वात् एतेनैतदुक्तंभवति स्त्रीकृतविलासादिकंत्यक्त्वाविष्णुध्या नशीलोभवेति॥ ४०॥

शठनायकं वर्णयन्नाह ॥ कान्तेति अद्यप्रदोषागमे रजनीमुखे आयाते [illegible] धूर्त्तेन अहं छलितास्मि किं कृत्वा सहासं यथास्यात्तथा बलादालिङ्ग्य किमुक्त्वा हे मुग्धे एतत् अतितरां दुष्करं इत्युक्त्वा कथमेतदित्याह मया तत्संगमाकांक्षया किञ्चिद्रहस्यं गोपनवचनं उदितं कथितं सखीभ्रान्त्या आलिङ्ग्य कथमित्याह कान्ते सागसि सापराधे सति सखीवेशं विधायागते सति किम्भूते शायिते स्वापं प्रापिते च अतएव भ्रान्तिरिति अ,

कान्ते सागसि शायिते प्रियसखीवेशं विधायागते
भ्रान्त्यालिङ्ग्य मया रहस्यमुदितं तत्संगमाकांक्षया ।
मुग्धे दुष्करमेतदित्यतितरामुक्त्वा सहासं बला-
दालिङ्ग्य च्छलितास्मि तेन कितवेनाद्य प्रदोषाग-
मे ॥ ४१ ॥

अपराधस्य शान्त्यर्थं ज्ञातरूपान्तरग्रहः । नायिकामुपसर्पेद्यः स ज्ञेयः शठनायक इति ॥ ४१ ॥

ईर्ष्यामानं वर्णयन्नाह ॥ आशंक्येति ॥ तस्यास्तन्व्या निर्भरप्रणयिता निष्कतु अतिशयप्रणयो मानोदयोपि रम्यः । कथमित्याह । आशंक्य प्रणतिं तर्कयित्वा पटान्तपिहितौ वस्त्रान्तेनाच्छादितौ पादौ करोति आगतं हास्यं व्याजे

अं॰ ८॰ कपटेनआवृणोति स्पष्टंनोद्वीक्षते मयिआलापवतिसति प्रतीपवचनंवि
रुद्धवचनंयथास्यात्तथा सख्यासहाभाषते ॥ शान्तपक्षे ॥ अवधूतंपश्य
न्कश्चिदाह अःकष्टेतस्यरम्योदयःमधुरतत्त्वज्ञानंतिष्ठतु किंभूतः अ
मानःअतीतमानः कथमेतदाह प्रणामंमाशंक्यपादौकौपीनकंकरोति
किंभूतःआदरात्सम्पर्कभयात् व्याजेकपटेआगतंआगमनंनकरोति हसि
तंआवृणोतिव्यक्तंनप्रेक्षते मयिआलापवति विरुद्धमाभाषतेकिंभूतः

आशङ्क्यप्रणतिंपटान्तपिहितौपादौकरोत्यादरा
त्व्याजेनागतमावृणोतिहसितंनस्पष्टमुद्वीक्षते।
मय्यालापवतिप्रतीपवचनंसख्यासहाभाषतेत
स्यास्तिष्ठतुनिर्भरप्रणयितामानोपिरम्योदयः
॥ ४२ ॥

सख्यासहासखीनामासःक्षेपणंतद्धर्नोति एतेनैतदुक्तंभवतिज्ञानीभव
ति ॥ ४२ ॥

कृत्रिममानंवर्णयन्नाह ॥ सायावन्तीति ॥ सामायिका आलीजनैःस
खीजनैः यावन्तिपदानिसुप्तिङन्तानीत्युपलक्षणानिशिक्षिता किंभूतैरली
कवचनैःकपटवचनैः तावन्त्येवपदानिकृतागसःपत्युः पुरःअग्रेदुस्तरं

यथास्यास्तथाव्याहृत्यउक्ता तथावर्त्तितुञ्चेष्टितुंपुरतोऽग्रेप्रारब्धा यथाम अ॰१॰
नसिजस्याज्ञाकथनमिति। अर्थान्तरन्यासमाह। मौग्ध्यविभूषणस्य प्रे
म्णः सहजःकोप्येषकान्तःकमनीयः क्रमः। मानोहिद्विविधःप्रोक्तः
सहजःकृत्रिमस्तथा। स्वयंकृतस्तुसहजःकृत्रिमोऽन्यनियोजितइ
तिरसप्रदीपः॥ शान्तपक्षे॥ कामिनंप्राहं यथामनसिजस्याज्ञा तथाव
र्त्तितुंप्रारब्धा कर्मकर्तृविवक्षायांकर्त्तरिक्तः मौग्ध्यविभूषणंस्यमौग्ध्यंमुग्ध

मायावन्तिपदान्यलीकवचनैरालीजनैःशिक्षिता
तावन्त्येवकृतागसोद्रुततरंव्याहृत्यपत्युःपुरः।
प्रारब्धापुरतोयथामनसिजस्याज्ञातथावर्त्तितुंप्रे
म्णोमौग्ध्यविभूषणस्यसहजःकोप्येषकान्तःक्रमः
॥ ४३ ॥

तासाएवविभूषणंयस्य चातुर्य्यभूषणस्येतियावत् एवंभूतस्य प्रेम्णः को
पिक्रमःकान्तःसहजः स्वभावकमनीयःउपक्रमः। कथमित्याह आ
लीमायायावन्तिपदानि कपटोक्तिभिः जनैःशठैःशिक्षिताअभ्यस्तां
तावन्त्येवपदानिपत्युरीश्वरस्यविभोःपुरःसम्मुखंकृत्वाप्रारब्धाअर्थाज्ज
नाआप्नुत्याप्नुवन्ति एतेनैतदुक्तंभवतिअकिञ्चित्कृत्वाद्रुततरंसंलप्तं

अ॰ हु॰ सांसारिकालापमुक्त्वा क्रान्तकामोभवइत्यर्थः ॥ ४३ ॥

मध्यमानंधूर्त्तनायकंवर्णयन्नाह ॥ दूरादिति ॥ मानिन्याश्चक्षुः प्रप ञ्चचतुरंजातंव्यवहारनिपुणंजातं अहोआश्चर्यं कस्मिन्सतिप्रेय सिजातागसि जातापराधे। कथमित्याह। दूरादुत्सुकमुत्कण्ठितं दर्शं नार्थं प्रियेआगतेसति विवलितंअपराधचिह्नंदृष्ट्वा प्रियेसम्भाषिणि सति स्फारितंविकसितं अयंकृतापराधोपिसम्भाषतइत्यर्थः परिरं

दूरादुत्सुकमागतेविवलितंसम्भाषिणिस्फारितं
संश्लिष्यत्यरुणंगृहीतवसनेकिञ्चिन्नतभ्रूलतं ।
मानिन्याश्चरणानतिव्यतिकरेबाष्पाम्बुपूर्णेक्षणं
चक्षुर्जातमहोप्रपञ्चचतुरंजातागसिप्रेयसि
॥ ४४ ॥

तज्ञानात्संश्लिष्यतिहठादालिङ्गतिसतिअरुणं निवारयितुंप्रियेगृही तवसनेसति कोपात्किञ्चिन्नतभ्रूलतं भ्रूकुटीयुतं चरणानतिव्यतिक रेसति अश्रुपूर्णदर्शनं अतएवप्रपञ्चचातुर्यं एकमेवचक्षुरनेकाव स्थंजातंइत्यद्भुतत्वं ॥ शान्तपक्षे ॥ पापिष्ठंप्राह हेअगसिपापे मा मिनिअहंकारिणि जातआगत आःकष्टेप्रेयसिजगदुत्पत्तौ सर्व

कृज्ञानेचक्षुरेवंजातं दूरान्दूरमत्यन्तदूरान्निकटमिति उक्त्वा अत्युत्कृष्टंकंस्तुखंयच विवलितंनिष्कान्तं सम्भाषितशिरसाक्षात्कृतेसति स्फारितं विकसितं संश्लिष्यमिसति अतिशयेनदृष्टेसति अरुणं गृहीतवसने कृताच्छादने कोपाञ्चितभूलतं चरणानतिव्यतिकरेसति आनममेषु आनम्रतायां सत्यां आनन्दाश्रुपूर्णं अतएवप्रपञ्चे संसारप्रपञ्चे चतुरंधूर्तं एतेनैतदुक्तंभवति वाह्यज्ञानविरोधिमिप्रभैर्दृष्टेनिष्पापोभवति तत्साक्षात्कारणंमतेचक्षुर्भवति ॥ ४४ ॥

अङ्गानामतितानवंकथमिदंकम्पश्चकस्मात्कुतो
मुग्धेपाण्डुकपोलमाननमितिप्राणेश्वरेपृच्छति
। तन्व्यासर्वमिदंस्वभावजमितिव्याहृत्यपक्ष्मा
न्तरव्यापीवाष्पभरस्तयाचलितयानिःश्वस्यमु
क्तोन्यतः ॥ ४५ ॥

विप्रलब्धांवर्णयन्नाह ॥ अङ्गानामिति ॥ प्राणेश्वरे इतिपृच्छतिसति तयाचलितयातन्व्या निःश्वस्य निःश्वासंत्यक्त्वा वाष्पभरः अन्यतःअन्यप्रकारेणत्यक्तः। किम्भूतः पक्ष्मान्तरव्यापी एतेनाश्रूणामतीवोत्तमत्वमुक्तं पक्ष्मणांसञ्चयेनपद्मिनीत्यादितिकिमित्याह । ततअङ्गानां

अ०ट० तानवंतनुत्वंकथमिदं अज्ञानहेतोस्त्वअहं न जानामीत्यर्थः कस्मात् कम्पःकम्पनंकस्मात् मुग्धेसुन्दरिआननंपाण्डुकपोलं प्रियाह। इदं तानवादिकंसर्वंस्वभावजंनिसर्गजं। अथवा सु अतिशयेनयोऽभावः तवभावाभावःप्रेमाभावः तज्जनितमितिव्याहृत्य उक्ता तवविरहादित्यर्थः॥ शान्तपक्षे वः तयामायया चलितया निःश्वस्य मुक्तस्त्यक्तःतस्य कथंतानवंतनुता कस्मात्कम्पः आननंआपाण्डुकपोलं कस्मिन्सति इतिप्राणेश्वरेपृच्छति किंभूतःवाष्पभरःवाष्पान्अश्रूणिविभर्तिइति अस्यविष्णोःपक्ष्मान्तरव्याप्तुंशीलंयस्यस विष्णुर्व्याप्तिदर्शनः तत्कथमित्याह सर्वमिदंअःविष्णुस्तस्यभावःसत्ता तज्जनित मतिशयेनइतिज्ञाने व्याहृतिव्याहरणे सर्वविष्णुमयंजगदित्यादिभीतिकेज्ञानात् मुक्तियोगोभवतीतिभावः ॥ ४५ ॥

शठनायकंवर्णयन्नाह ॥ पुरइति ॥ तन्व्याःक्षीणायाः पुरःसम्मुखेगोत्रस्खलनचकितोऽहंनतमुखःसन्वैलक्ष्यात्किमपिलिखितुंप्रवृत्तः दैवहतकइत्याक्षेपे कथंदैवहतकइत्याह। सरेखान्यासः लिखनविन्यासःतादृक्परिणतःसन्स्फुटोऽभवत् येनसैवतन्वी व्यक्ततांगता यस्यानामग्रहणेत्रासःसैवलिखिताइति अधिकत्रासहेतोर्दैवहतकत्वंसैवहृदिस्था इत्यपिसूचितं॥ शान्तपक्षेईश्वरंप्राह रेइनहेईश्वर हेगतायगतःअयःशुभावहोविधिर्यस्यसतथा खान्यासः खस्य शून्यस्य अन्यासःस्थू

लबुद्धिःस्फुटःप्रकटोयेनसैवतरुणी अवयवैरङ्गैर्व्यक्तं प्रकाशंपरि अ०स०
णता उसम्बोधने तादृक्स्थूलबुद्धिरसियथासैवतरुणी अवयवैर
ङ्गैर्व्यक्तंविकाशंपरिणता किंकृतवानसि अः इतिखेदे दैवहतकहेत
न्व्याःतन्व्याअल्पायाः अग्रतुमहान्त्रासः। अल्पाद्देवनिर्यातोऽहंगोत्र
स्खलनेपूर्वंचकितः किम्वागोत्रेषु वंशेषुस्खलनंयत्तस्माच्चकितः किमपि
अनिर्वचनीयं लिखितुं प्रस्थापयितुं नतमुखः नम्राननः वैलक्ष्यंल

पुरस्तन्व्यागोत्रस्खलनचकितोऽहंनतमुखःप्रवृ
त्तोवैलक्ष्यात्किमपिलिखितुंदैवहतकः। स्फुटो
रेखान्यासःकथमपिसतादृक्परिणतोगतायेन
व्यक्तिंपुनरवयवैःसैवतरुणी ॥ ४६ ॥

ज्जातामत्तीति वैलक्ष्यान्निर्लज्जः एतेनैतदुक्तंभवतिईश्वरःस्थूलबु
द्धिः प्रमदामयंजगत्पश्यति ज्ञानीतुनेति ॥ ४६ ॥
शठनायकंवर्णयन्मानिनीमाह ॥ कठिनेति ॥ हेकठिनहृदये व्य
लीककथाश्रितांभ्रान्तिं अप्रियकथाभ्रमंमुञ्च अथवा व्यलीकःषिड्गः
सामान्यस्त्रीपतिरितियावत् तथाचायमन्यस्त्रीगन्तेति भ्रमंमुञ्च षिड्गो
व्यलीकः षट्प्रज्ञः कामकेलिर्विदूषकइति चिकाण्डशेषः इमंजनं

माहृशःलोकंखलवचनैर्दुःखंनेतुंप्रापयितुं त्वयानयुक्तं नशक्तं अथ
वाहेमुग्धेत्वयाअद्यइदं सत्यंनिश्चितंज्ञातं. अर्थात्तदानवयत्अभि
रुचितंतत्मेममसम्बन्धिकृत्वा हेप्रियेत्वयासुखंयथास्यात्तथा आस्य
तांस्थीयतांइतिसंक्षेपार्थः ॥ शान्तपक्षेमनो मायांचसंबोधयति हेहृ
त्हेमनः कठिनहे स्वान्तंहृन्मानसंमनइत्यमरः व्यलीककथाश्रि
तांभ्रान्तिंमुंच मिथ्याज्ञानंत्यज इदंजगत्किंसत्यंअपितुअनित्यमेव

कठिनहृदयेमुञ्चभ्रान्तिंव्यलीककथाश्रितांपिशु
नवचनैर्दुःखंनेतुंनयुक्तमिमंजनं । किमिदमथ
वासत्यंमुग्धेत्वयाविनिश्चितंयदभिरुचितंतन्मे
कृत्वाप्रियेसुखमास्यतां ॥ ४७ ॥

अथवाइमंजनंमादृशं दुःखंनेतुंनयुक्तंनशक्तं पिशुनवचनैःदुष्टा
लापैः । मायामाहअयेमुग्धेमायेअप्रिये अस्यविष्णोःप्रिया अप्रियाग
स्यासंबोधने त्वयाविनिश्चितंयथास्यात्तथायत्अभिरुचितंइच्छाविषयं
तत्मेमम कृत्वाअर्थात्अन्यवस्तुसमास्यतांस्थीयतामित्यर्थः ॥ ४७ ॥
प्रावृषकालस्यजलानिश्चयत्वात्तदारम्भमाह ॥ मन्दमिति ॥ प्रावृषः
वर्षायाःप्रारम्भे पयोबिन्दवोनिपतन्ति किंभूताः कन्दलदलोल्ला

सः कन्दलो वार्षिकलताविशेषः नवांकुरो वा। कंदलं त्रिषु कलापेऽप्युप अप्युप-रागे नवांकुरे। कंदलत्रिकांडे कंदली तु मृगगुल्मप्रभेदयोरिति मेदिनी तस्मात् कन्दलदलोल्लास यन्तीति मन्दं यथा स्यात्तथा विलुलितपांशवः किंभूता या कर्मव्य-ग्रकुटुम्बिनी तस्याः कुचतटस्वेदच्छिदः कथमित्याह परिपतन्झंकारे च एवंभूतो यो झंझामरुत् वार्षिकवायुः तस्य यो वेगः तेन मध्वस्तं य

मन्दं मुद्रितपांशवः परिपतज्झंकारझंझामरु-
द्वेगध्वस्तकुटीरकान्तरगतच्छिद्रेषु लब्धान्तराः। क-
र्मव्यग्रकुटुम्बिनीकुचतटस्वेदच्छिदः प्रावृषः प्रा-
रम्भे निपतन्ति कन्दलदलोल्लासाः पयोविन्दवः
॥ ४८ ॥

कुटीरकं कुम्भाय्येषां तेषां नागतानियानि छिद्राणि तेषु लब्धाना-
सं लब्धावकाशः अत एव कुटीराभ्यन्तरे कुटुम्बिनीस्तनंस्पृशतां पयो-
विन्दूनामचेतनानामपि वधीयुः स्तनेपतनं अन्येषामपिकाकथेतिध्व-
निः ॥ ४८ ॥

अ०ह० मानभङ्गमाह ॥ पीतस्तुषार इति ॥ नूनमुन्प्रेक्षे तुषारकिरणः पीतः म
धुना सह किंभूतः चषके पानपात्रे अन्तःप्रविश्य प्रतिबिम्बवर्त्तीप्र
तिबिम्बागतः मानवतीजनस्य मानान्धकारं विभेद । चन्द्रः कथंभू
त इत्याह यत् असौ मानवती सद्यस्तत्क्षणात् पानमात्रात् प्रससाद प्र
सन्नाबभूवेति पानं मानविलोपकृदिति ॥ पाठान्तरं पक्षे ॥ मधुना पुष्परसे

पीतस्तुषारकिरणो मधुनैव सार्द्धमन्तःप्रविश्य
चषके प्रतिबिम्बवर्त्ती । मानान्धकारमपि मान
वतीजनस्य नूनं बिभेद यदसौ प्रससाद सद्यः ॥
४७ ॥

न सार्द्धं तुषारकिरणः सोमः सोमलतेति यावत् चषके पानपात्रे कृत्वा
पीतः । मानवतीजनस्य कामुकस्येति यावत् अन्तःप्रविश्य मानान्ध
कारं बिभेद यत् यस्मात् असौ सद्यः तत्कालं प्रससाद प्रसन्नतां प्राप
यथा प्रतिबिम्बवर्त्ती सूर्य्यादिः एतेनैतदुक्तं भवति योगिभिरवश्यं कामदम
नार्थं सोमलतापानं कर्त्तव्यमिति ॥ ४७ ॥

प्रोषितभर्तृकायाः पूर्वरूपं वर्णयन्नाह ॥ नभसीति ॥ कश्चिदाह अ अह
मुपश्चात् सा तन्नुतवतीयच्च वाचो निवृत्ता निरुद्धा बभूवुः किंकृत्वा मम
पटमवलंब्य पृथ्वीमुल्लिखन्ती अक्षारणमेव भूमिं लिखन्ती इत्यर्द्धं
श्रुत्वा कश्चिन्नभसि आकाशे जलदलक्ष्मीं दृष्ट्वा दिष्ट्या यदि प्रसर
सीत्याक्षेपोक्तिः ॥ शान्तभक्तो शिष्यं प्राह हे जलदप्रवर्हे नभसि प्र

नभसि जलद लक्ष्मीं संभृतां वीक्ष्य दिष्ट्या प्रसर
सि यदि कान्तो व्यर्द्धमुक्त्वा कथञ्चित् । मम पटमव
लंब्य प्रोल्लिखन्ती धरित्रीं तदनुकृतवती सा यत्न
वाचो निवृत्ताः ॥ ५० ॥

पि संसारे संभृतां लक्ष्मीं मायां वीक्ष्य प्रसरसि किं करोषि इत्यर्द्धं पूर्वकथं
चित् मम पटमवलंब्य अर्थात्मानमभिव्याप्य धरित्रीं भूलोकं समपि प्रोल्लि
ल्लिखन्ती पश्चात् तत्कृतवती यच्च वाचो निवृत्ताः अर्थात् ईश्वर भजना
द् विहाय वाक् इत्यर्द्धं [illegible] श्रुत्वा एतेनैतदुक्तं भवति संसारिकी

सं॰टी॰ मार्यान्यमात्र ब्रह्मभजनं कर्त्तव्यमिति ॥ ५८ ॥ परकीयां वर्णयन्नाह ॥ इयमित्यादि ॥ इयमतीतरसायना मम जीवितहारिणी प्राणहरा किंभूता नरलेचनले अतीतरसायनेतिशीतले लोचने यस्याः सा पुनः किंभूता गुरू महान्तौ अत्यन्तसमुन्नतौ अत्युच्चौ अतिपीनौ स्थूलौ पयोधरौ स्तनौ यस्याः सा पुनः किंभूता पृथुर्महान् नितम्बस्तस्य भरेण

इयमतीतरसायनलोचना गुरुसमुन्नतपीनपयोधरा । पृथुनितम्बभरालसगामिनी प्रियतमा मम जीवितहारिणी ॥ ५९ ॥

टीका अलसगामिनी मन्दगामिनी एतेन ... तस्या ... ॥ ... आजीवित ... ... अनया ... इयं ... ... अत्यन्त ... ॥ ५९ ॥

Digitized by Google

[illegible]वकमात् [illegible] ॥ [illegible]पवधात् योदयितकापरेण [illegible]
[illegible]ये समकरध्वजेन[illegible] ममायमिमि[illegible] कि
मूनेन अल[illegible] [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] मदनाल[illegible]मकरध्वजेन[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible]केन नवपल्लवको[illegible]पादेन नूपुरवता
मदनालसेन। य[illegible]नेद[illegible]याप्र[illegible]यापरा
[illegible]ऽङ्गीकृतो भगवता मकरध्वजेन ॥ ५२ ॥

[illegible] मनः [illegible] सभगवा[illegible]
[illegible] [illegible] किं [illegible]
[illegible] [illegible] भवेति
॥ ५२ ॥

Digitized by Google

अ०स० सम्प्रत्यनयोर्वार्कोवाक्यमाह ॥ बालइत्यादि ॥ हेबालेकोमलाङ्गि किंहेनाथ हेमानिनि रुषंमुञ्च रोषान्मयाकिंकृतं खेदोस्मासु भवान्मेममअपराध्यति सर्वेअपराधामयि ममयदिनापराधः तस्मात् गद्गदेनवचसाकिंरोदिषि कस्याग्रतोरुद्यते ननुभोएतन्ममाग्रतः नवाहंकास्मि । दयिता । नास्मीत्यतोरुद्यते । एतेनमानातिशय

बालेनाथविमुञ्चमानिनिरुषंरोषान्मयाकिंकृतं खेदोस्मासुनमेपराध्यतिभवान्सर्वेऽपराधामयि। तत्किंरोदिषिगद्गदेनवचसाकस्याग्रतोरुद्यतेन न्वेतन्ममकानवास्मिदयितानास्मीत्यतोरुद्यते ॥ ५३ ॥

भिव्यज्यते। धीरयामानमिदं चतिप्रसुक्तंअच्छिद्य धीरयामध्यं उक्तिपतनमिति बालाधोव्याबर्णीया ॥ ग्लानपक्षेस्तुत्यन्नतत्वसाक्षात्का रस्यमायायावाक्येवाक्यं हेमानिनित्यिअहंकारिणि प्राहनाथकिं इत्या दिसुगमं ॥ ५३ ॥

स्य हेमकालस्य कामजनकातिशयत्वात् तद्वायुं वर्णयन्नाह ॥ नीत्वेति ॥ अन्वः
॥ हैमना वाता वान्ति किं कृत्वा शिशुहरिणदृशां वक्त्रं पीत्वा शीत्का-
रि हिमात्कामाच्च कुङ्कुमेनाक्तं स्पृष्टं यत् स्तनतटं तस्मिन्नतिशयेन यत्
आस्फालनमाघातस्तस्मादुत्पतन्तः तं स्पृष्ट्वा कुङ्कुमकृताः हिम-
काले कुङ्कुमालेपनं प्रशस्तमिति सूचितं । किं कुर्वन्तः भूरिशः कौन्दा-

नीत्वोच्चैर्विक्षिपन्तः कृततुहिनकणासारसङ्गान्
परागान्कौन्दानानन्दितालीनतितरसुरभीन्
भूरिशो दिङ्मुखेषु । एते ते कुङ्कुमाक्तस्तनकलश
भरास्फालनादुच्छलन्तः पीत्वा शीत्कारिवक्त्रं शि
शुहरिणदृशां हैमना वान्ति वाताः ॥ ५४ ॥

न् परागान् कुन्दकुसुमसम्बन्धिरेणून् नीत्वा दिक्चक्रवालेषु उच्चैर्विक्षिप-
न्तः किंभूतान् आनन्दिता आकृष्टा अलयो भ्रमरा यैस्तान् तथा कृ-
तहिमकणासारसङ्गा यैस्तान् तथा । सुरभित्वात् अन्योऽपि कामी दिङ्मु-
खेषु मोदसूचकमुखेषु विक्षिप्य बाला वक्त्रं पिबतीति कामसंकेतः ॥
५४ ॥

संस्कृ० श्रीचिन्तभुक्तांगेयनय ॥ गुरुपति ॥ पान्थयुवान्याहस्मृति आत्मनि तन्व्या
शोभाज्या चिन्तान्या निशीथेऽद्ध समये नवमेघशब्दं श्रुत्वा शय्यायां
विन्यस्याङ्गं यथा तया भूमिपृष्ठे पतित्वा दुःखिताली जनेन करतलधृ
तयोत्सोऽकण्ठं यथास्यात्तथा मुक्तकण्ठं । कठिनकुचतटे यत्राघातः
कृततर्नं नेनशीर्णोऽश्रुबिन्दुर्वीयच इतिक्रियाविशेषणं चिन्तान्या

श्रुत्वा तन्व्या निशीथे नवघनरसितं विश्लथाङ्गं पतित्वा
शय्यायां भूमिपृष्ठे करतलधृतया दुःखितालीजनेन ।
सोत्कण्ठं मुक्तकण्ठं कठिनकुचतटाघात
शीर्णाश्रुबिन्दु संस्मृत्वा संस्मृत्याप्रियस्य स्खलितमृदु व
चोरभ्युन्नीयमानयवच्छा ॥ ५५ ॥

प्रियस्यस्मृत्वा प्रियस्यार्थस्य संस्मृत्यर्थस्य भविकर्मणि षष्ठी स्खलितमृदु
सवाक्यं यथा स्यात् । एतेन विरहिण्या नितरां शोकदर्शितः ॥ इति पदमु
त्कर्षयति मुक्तिविशिष्टमुक्तं प्रशंसार्थकः ऊह्य कथ्यते
स्मरसंतापव्यथाकुलतया आहृतयोक्ति किम्भूता यद्दुःखितालीजनेन तुष्टिपुष्टिभि
र्धन्यादिभिः करतलधृतया अतन्व्या मत्याशोषसमानं ॥ ५५ ॥

आरूढयौवनांविरहिणींवर्णयन्नाह ॥ कलहान्तरितामाह। श्लिष्टे अंह॰
ति ॥ तरुणीपश्चात्तापंवहति प्रेम्णिप्रजातेसति किंभूतारसज्ञा रसः
शृंगारादिस्तज्जानातीति । नववधूचेष्टितं बालचेष्टां चिन्तयन्तीध्या
यन्ती किंतदित्याह मयाकण्ठे प्राणनाथः किंनश्लिष्टः नतस्तव
मूढया। अस्मिन्चुम्बतिसति वदनविधुतिः मुखकम्पनंकिंकृतं किम्वा

श्लिष्टःकण्ठेकिमितिनमयामूढयाप्राणनाथश्चु
म्बत्यस्मिन्वदनविधुतिःकिंकृताकिन्नदृष्टः। नो
क्तःकस्मादितिनववधूचेष्टितंचिन्तयन्तीपश्चा
त्तापंवहतितरुणीप्रेम्णिजातेरसज्ञा ॥ ५६ ॥

नदृष्टः किम्वानोक्तः इतिचिन्ताव्याकुल्यात्तापव्याकुल्यसूचितं ॥ शान्तप
क्षे ॥ उत्पन्नात्मसाक्षात्कारंपुरुषंदृष्ट्वामायाविलपति। अन्यत्सर्वंस
मानं ॥ ५६ ॥
उत्कण्ठिताविशेषंवर्णयन्नाह ॥ श्रुत्वेति ॥ यस्यप्रियस्यनामश्रुत्वा इ
दमङ्गंसमन्तात्चतुर्दिक्षुतः स्फुटघनपुलकंजायते। यस्यमुखचन्द्रं

अ०हु० दृष्ट्वा इदं वपुश्चन्द्रकान्तानुकारिजायते चन्द्रकान्तमणिसदृशंभवति
अवत् घर्म्मजलमितियावत्। एतेनसेमाञ्चस्वेदौव्याख्यातौ। आगत्यतस्मि
न् कण्ठग्रहणसरभसस्थायिनिकण्ठश्लेषंकुर्वति वज्रमय्याममममाने
स्यचिन्ताकदाचिद्भग्नाभविष्यति मानस्यकदाभेदोभविष्यति तस्मिन्
कण्ठलग्नेसति सर्वाण्यङ्गानिस्तम्भमायात्येवतदीस्मरणात्अवशाणि

श्रुत्वानामापियस्यस्फुटघनपुलकंजायतेऽङ्गंस
मन्तात् दृष्ट्वायस्याननेन्दुंभवतिवपुरिदंचन्द्रका
न्तानुकारि। तस्मिन्नागत्यकण्ठग्रहणसरभसं
स्थायिनिप्राणनाथेभग्नामानस्यचिन्ताभवतिम
मपुनर्वज्रमय्याःकदानु ॥ ५७ ॥

इंधरपानादिभविष्यतीतिध्वन्यते एतेनोत्कण्ठानिशयोव्यज्यते ॥
शान्तपक्षे ॥ प्रारब्धयोगोममनोरथमाह। तस्मिन्प्राणनाथेआत्मनि
दृष्टेकदाममममानस्यअहंकारस्यचिन्ताभग्नाभविष्यति किंभूतावज्रम
य्या आःकष्टेसकःयन्नामश्रुत्वारोमाञ्चःयंदृष्ट्वानिर्मलंवपुर्भवति कथं
भूते कण्ठग्रहणसरभसस्थायिनिइत्यर्थः ॥ ५७ ॥

सुखदायकत्वात् प्रातर्वायुर्वर्णयन्नाह ॥ शमाग्रामिति ॥ प्रातस्त्यो अन्हु
वायुर्वहति किंकुर्वन् शमाग्रांरतिरसग्लानिंहरन् कथमित्याह । वा
योः सौगंध्यंशैत्यंमान्द्यंचवर्णयति प्रकामातिशयेन लसन्नीरजीव
रजोपद्मश्रेणीनस्यायत्र जलस्य यः पुष्करस्तस्य आमोदेन सौगंध्येन मनो
हरः एतेन सौगंध्यं रमणीयवनु [illegible] चन्द्रस्य घर्मजलविन्दुनाप्लुतो व्याप्तः

शमाग्रां रमणीयवक्त्रशशिनः स्वेदोदविन्दुप्लु
तो व्यालोलालकवल्लरीं प्रचलयन् धुन्वन्नित
म्बाम्बरं । प्रातर्वाति मधौ प्रकामविकसद्राजी
वराजीरजोजालामोदमनोहरो रतिरसग्लानिं
हरन्मारुतः ॥ ५८ ॥

एतेन शैत्यमुक्तं व्यालोलाया अलकवल्लरीं प्रचलयन् चञ्चलीकु
र्वन् । नितम्बाम्बरं नितम्बवस्त्रं धुन्वन् कम्पयन् । एतेन मान्द्यमु
क्तं अयं च कामुकोपि कामिन्याः सर्वमिदं अलकरचनादिकं करोतीति
काव्यार्थध्वनिः ॥ ५८ ॥

ऋ॰टु॰ ग्रीष्मोपचरितंवर्णयन्नाह ॥ अङ्गमिति ॥ रामाणां नारीणां इमेरमणी यतांविदधति कुच ग्रीष्मापराह्णागमे निदाघसंध्यासमये अङ्गंच न्दनपाण्डु अधरस्ताम्बूलताम्रः पल्लववन्मृदुः लोचनेधौताञ्ज ने धारायन्त्रजलाभिषेकेन कलुषे अव्यक्तरागे स्नानरूप्यादिमुद्रितं सुगन्धिजलपूरितं धारयन्त्रमिति कामिनांमुदे कबरीस्निग्धःकेशः

अङ्गंचन्दनपाण्डुपल्लवमृदुस्ताम्बूलताम्राधरो
धारायन्त्रजलाभिषेककलुषेधौताञ्जनेलोचने।
अन्तःपुष्पसुगन्धिरार्द्रकबरीसर्वाङ्गलग्नाम्बरं
रामाणांरमणीयतांविदधतिग्रीष्मापराह्णागमे॥
५०॥

वेशः अन्तःपुष्पेण सुगन्धिः सौगंध्यनीलांशुकमितिपाठोवा । स्तनानिग्रीष्मागमे सुखदानीतिव्यज्यते ॥ शान्तपक्षे रामाणांभागव तानां सतांगच्छतां इमेकंसुखंअभ्यन्तरेविदधति भैतियावन्ताकुन्त ताविषेधः कुच ग्रीष्मापराह्णे संसारतापत्यागे केनेत्याह सौगं ध्यनीलांशु अङ्गंचन्दनपाण्डुशेषसमानं॥ ५०॥

Digitized by Google

विरहिणीं वर्णयन्नाह ॥ वरमिति ॥ असौ दिवसो वरं न पुनर्निशा वरं अथवा नु निशैव वरं न पुनर्दिवा वरं अथवा एतदुभयमपि क्षयं यातु यत्र प्रियजनेन कान्तेन सह सङ्गमो न भवति वरमित्यजहल्लिङ्गं ॥ एता मपक्षे हे प्रियजन हे इन यत्र समागमो न सम्यक्ज्ञानोत्पत्तिर्नेन तदुभयमेव क्षयं उपैतु यत्र ज्ञानोत्पत्तिः स दिवा वरमिति शेषं समानं ॥

वरमसौ दिवसो न पुनर्निशा ननु निशैव वरं न पुनर्दिवा । उभयमेतदुपैत्वथवा क्षयं प्रियजनेन न यत्र समागमः ॥ ९० ॥

९१ ॥

प्रोषिष्यद्भर्तृकाया उक्तिं वर्णयन्नाह ॥ लोलैरिति ॥ अन्याः स्त्रियः प्रस्थितं प्रस्थानोन्मुखं प्रियं वारयन्ति कैर्लोचनवारिभिरश्रुभिः किंभूतैर्लोलैः अस्थिरैः पादप्रणामैः शपथसहितैः प्रियैर्मधुरैः कृपणाः कातराः अहमनुवदामि हे प्रियतम व्रजेति प्रातः प्रयाण

अ०ट० स्यानवपुण्याहमस्तु सुदिवसोस्तु नेतव यत्स्नेहोचितमीहितंचेष्टि तं हेप्रियतमत्वंनिर्गतःसन्श्रोष्यसि एतेनतजीवितंत्यक्ष्यामीतिस्नेहव्यं चितध्वनिः ॥ ग्राम्यपक्षे ॥ हेप्रिय त्वंव्रजपरिव्राजकोभव प्रयातस्य प्रस्थानस्यनवपुण्याहमस्तु सुदिवसोस्तु निर्गतःसन् अ चितं असच्चितं । इतितंश्रोष्यसि हेत्वत्स्नेहस्त्वय्येवस्नेहोयस्यइति

लोलैर्लोचनवारिभिःसशपथैःपादप्रणामैःप्रियै रन्यास्ताविनिवारयन्तिकृपणाःप्राणेश्वरंप्रस्थि तं । पुण्याहंव्रजमङ्गलंसुदिवसंप्रातःप्रयातस्य तेयत्स्नेहोचितमीहितंप्रियतमत्वंनिर्गतःश्रोष्य सि ॥ ६१ ॥

कथमेवंकर्त्तव्यमित्याह अन्यास्ताअन्यैरस्ताःक्षिप्ताः प्राणेश्वरंप्रभुंनि र्यंप्रस्थितंविनिवारयन्ति नास्तिकाएव प्रभुंनमानयन्ति अश्रुभिरु पलक्षिताः शोकाक्रान्ताः पादप्रणामैरुपलक्षिताः प्रियैःप्रसन्नाः प्रियैःप्रियकर्म्मभिः एतैर्नैतद्दुःखंभवति नास्तिकाएव प्रभुंनमानयन्ति भवन्तःपरिव्राजकाभवन्त्विति ॥ ६१ ॥

धीरायां भविष्यत्प्रोषितभर्तृकायाश्चेष्टामाह ॥ लग्नेति ॥ तन्व्या प्रियो हि अं॰ श्रु॰
रुद्धः वाष्पजलौघकल्पितनदीपूरेण कस्मिन्काले अम्बुदालिमलिने
मेघमालाश्यामले समये किंभूतः प्रियः शठः पुनः केवलं गन्तुं प्रवृत्तः ।
अंशुकपल्लवे मलग्नाद्वारदेशे भुजलतानार्पिता तथा तन्व्या पादतले
मनिपतितं तिष्ठेति वचो नोक्तं एतत्सर्वं प्रगल्भाचरितं बालानुकेवलये

लग्नानांशुकपल्लवे भुजलतानद्वारदेशेऽर्पिता
नोवापादतले तयानिपतितं तिष्ठेति नोक्तं वचः
। कालेकेवलमम्बुदालिमलिने गन्तुं प्रवृत्तः शठः
स्तन्व्यावाष्पजलौघकल्पितनदीपूरेण वद्धः प्रि
यः ॥ ६२ ॥

दनोपायशालिनीति ॥ शार्दूलपद्ये ॥ परिव्राजकार्थं गन्तुं प्रवृत्तः प्रियः त
न्व्या न वद्धः न निरुद्धः तत्र हेतुमाह कथंभूतः शठः प्रपंचचतुरः तथा
च प्रातरेवागमिष्यामीत्युक्त्वागत इत्यर्थः काले कथंभूते अवाप्यजलसमूह
नदीपूरे शेषं समानं ॥ ६२ ॥

अं०हृ० प्रेमातिशयंवर्णयन्नाह ॥ नजानइति ॥ अहंनजाने संमुखायातेप्रियेसति मेममसर्वाण्यङ्गानिनेत्रतांयान्ति तंद्रष्टुमित्यर्थः प्रियेप्रियाणिवदतिसति सर्वाण्यङ्गानिश्रोत्रतांयान्ति तच्छ्रोतुमित्यर्थः नेत्राभ्यांश्रोत्राभ्याञ्च द्रष्टुंश्रोतुंनसमर्थास्मीत्यनुरागातिशयोव्यज्यते ॥ श्यान्तम

नजानेसंमुखायातेप्रियाणिवदतिप्रिये । सर्वा
ण्यङ्गानिमेयान्तिश्रोत्रतांकिमुनेत्रतां ॥ ६३ ॥

च्छे ॥ हेमेलक्ष्मि तवसर्वाण्यङ्गानि अवयवानि श्रोत्रतांयान्ति नेत्रतांवातन्नजाने । त्वमतिशयेनपश्यश्रृणुवाकस्मिन्सति प्रियेबन्धौसंमुखायाते प्रत्यक्षमायातं सम्यक्ज्ञानं यस्यतस्मिन्तथा एवंभूतेप्रियाणिवदतिसति त्वमुदासीनाभूत्वापश्यश्रृणुइत्यर्थः ॥ ६२ ॥

Digitized by Google

पुरुषमानंवर्णयन्नाह ॥ विरहेति ॥ हेनाथ चिन्तयभावय एवंसति अ०ह०
प्रमदाजनःकथंजीवेत् किम्भूतः किशलयइवमृदुःकथमित्याह
कामःतनुंशरीरंतनुंक्षीणांकुरुते किम्भूतः विरहेषुविषमः असौ
यमश्च व्यपेतघृणः निर्दयः दिवसगणनादक्षः अद्यकल्यवा
वामामरिष्यति इतिदिवसंगणयति त्वमपिमानव्याधेर्वश्यः आयत्तःए
तेनमानंत्यजेतिध्वनिः ॥ शान्तपक्षे ॥ कश्चिन्योगीराजानंप्रत्युपदेशमा

विरहविषमःकामोवामस्तनुंकुरुतेतनुंदिवसग
णनादक्षश्चासौव्यपेतघृणोयमः। त्वमपिवश
गोमानव्याधेर्विचिन्तयनाथहेकिशलयमृदुर्जी
वेदेवंकथंप्रमदाजनः ॥ ६४ ॥

ह हेनाथहेराजन् चिन्तयध्यानंकुरु अर्थात्ईश्वरस्य प्रमदाज
नः प्रमदायाजनःस्त्रीप्रियइतिभावः कथंजीवेत् कामःविरहविषमः
क्षीणंशरीरंकुरुते सतिसंगमेऽधिकश्वासचलनात् आयुःक्षयः अ
तएवयमःनिर्दयः दिवसगणनादक्षः त्वमपि अहंकारवशः पु
नःकिंभूतः किशलयमृदुः कोमलशरीरः एतेनैतदुक्तंभवति स्त्रीस्त
स्त्रादिकंत्यक्त्वाब्रह्मध्यानपरोभवेति ॥ ६४ ॥

Digitized by Google

अ॰ह॰ धीरयामानिन्याःस्तम्भंवर्णयन्नाह ॥ पादासक्तइति ॥ तस्याबाष्पोद्भेदैर
श्रूद्गमैर्नस्थितं नप्रयातं कस्यांसत्यांइत्याह इत्थंपरिजनकथयाकोप
वेगोपशान्त्यां । केयंकथाइत्याहहेकोपनेमानिनिसुचिरं पादासक्ते प्र
णयिनिजने कोऽपराधः इहवसन्तेपुष्पसमये वामस्वभावाका त्वं
कान्ते नववामप्रकृतिः सन्मार्गस्थे सत्पथस्थेसतीत्यर्थः । मानाद्श्रु
भवति सखिवचनात्ततनपततिनवातिष्ठतीतिस्थितन्न प्रयातन्वेद

पादासक्तेसुचिरमिहतेवामताकैवकान्तेसन्मा
र्गस्थेप्रणयिनिजनेकोपनेकोपराधः । इत्थंत
स्याःपरिजनकथाकोपवेगोपशान्तौवाष्पोद्भेदै
स्तदनुसहसानस्थितंनप्रयातं ॥ ६५ ॥

यमपिनभूतं ॥ शान्तपक्षे ॥ अः कोपनप्रचण्डहे प्रणयिनिजने
पादासक्तेसतितपसे पर्वताश्रितेसति पादाःप्रत्यन्तपर्वताइत्यमरः
कथंभूतेसन्मार्गस्थे कान्तेपरंब्रह्मणि कस्यब्रह्मणो ऽन्तोयत्रतस्मि
न् तेतवकाइववामता त्वंकथंभूतः इकःकामचत्त्वोपरः पुनर्किंभूतः
अपराधःमत्वर्थीअच्अपराधीत्यर्थः येनसंसारेतिष्ठसि इत्थंअमुना
प्रकारेण तस्यपरिजनकथाकोपवेगोपशान्तौ तदनुपश्चात् तैःस्थितंन

किंतुप्रयातं कथंभूतैः बाष्पोद्भेदैः बाष्पस्य उद्भेदा येषु तैरित्यर्थः ॥ ६५ ॥ अन्व

धीरयामानमाह ॥ पुरेति ॥ यूयञ्च वयञ्च वयं तेषामस्माकं इयं तनुः पुरा अभिन्ना आसीत् ततोनु त्वं प्रेयान् अतिशयेन प्रियोपि वयञ्च प्रियतमा नियतं निश्चितं । इदानीं त्वं नाथ ईश्वरः कर्म्मकर्तृत्वात् नानावल्लभाम

पुराभूदस्माकं नियतमविभिन्नातनुरियं ततोनुत्वं प्रेयान्वयमपिहताशाःप्रियतमाः । इदानींनाथ स्त्वंवयमपिकलत्रंकिमपरं मयाप्तंप्राणानांकुलिशकठिनानांफलमिदं ॥ ६६ ॥

मनात् वयञ्च कलत्रं अन्यत्किंवाच्यं वज्रकठिनानां प्राणानां फलं मयाप्तं प्राणानस्फुटयन्तीतिध्वनिः ॥ शान्तपक्षे ॥ उत्पन्नमत्वज्ञानं पुरुषं दृष्ट्वामायावदति । इदंत्यागरूपं फलंशेषंसमाप्तम् ॥ ६६ ॥

ऋतुमं वर्णयन्नाह ॥ मुग्धेति ॥ एवमनेनप्रकारेण सख्याप्रतिबोधितासतीभीताननाप्रत्युत्तरंप्राह नीचैःशंस कथय ननुभो सम्प्रत्येव

अं॰ह॰ रः हृदिस्थितः सन्श्रोष्यतीति एतेनोत्तमत्वंसूचितं। किंप्रतिबोधिता इत्याह। मुग्धे अज्ञे अखिलः कालः सर्वः समयोमुग्धतयैवनेतुमारभ्यते मानंधत्स्व धृतिन्धैर्य्यंवधानबंधय ऋजुतांअवक्रतांदूरेकुरु प्रियतमे॥ सखीवाचाप्रियामानंनधत्तेसोत्तमामता॥ शान्तपक्षे॥ स

मुग्धेमुग्धतयैवनेतुमखिलःकालःकिमारभ्यतेमा
नंधत्स्वधृतिंवधानऋजुतांदूरेकुरुप्रेयसि। स
ख्यैवंप्रतिबोधिताप्रतिवचस्तामाहभीताननानी
चैःशंसहृदिस्थितोननुसमेप्राणेश्वरःश्रोष्यति
॥६७॥

त्येगाभ्यासांसखीं सांसारिकोत्वभ्रान्त्याकाचित्वदति प्रेयसिविज्ञो मानंप्रमाणं धत्स्वइतिपूर्वार्द्धेनप्रश्नः उत्तरार्द्धेनोत्तरं तत्रप्राणेश्वर आत्मा श्रोष्यति इदमुपलक्षणं पश्यतीति तथाचसर्वेषां कर्मसाक्षीस एवेतिभावः॥६७॥

परकीयांवर्णयन्नाह ॥ पीतइति ॥ तस्याःयतः प्रभृतिमयाकामपिपासि अं०ह०
तेनअधररसःपीतःततः प्रभृतितृष्णावाञ्छाद्विगुणमितियावत् तावत्
वासजलेपीतेसतितृष्णाशान्तिर्भवतीति इहद्विगुणात्वमेतीति चित्रं
तत्रअधररसेवक्रलावण्यमस्तियतःपीयतेतत्क्षीरसंनभवतीति एत
न्तुवक्रलावण्यंसलिलमिति किम्वालवणस्यभावोलावण्यं तद्यत्रास्तिल

पीतोयतःप्रभृतिकामपिपासितेनतस्यामयाधरसःप्रचुरःप्रियायाः ॥ तृष्णाततःप्रभृतिमेद्विगुणत्वमेतिलावण्यमस्तिवक्रुतत्रकिमत्रचित्रं ॥ ६८ ॥

वणरसेपीते तृष्णावृद्धिर्भवतिकिमत्रचित्रं ॥ शान्तपक्षे ॥ तस्यगुरोः आ
समन्तात् अधररसओष्ठपुटविभागात् योरसःउपदेशरूपः मया
पीतःअर्थात्श्रुतः ततःप्रभृतितृष्णाज्ञान अतःइमेलक्ष्मि त्वंयाःगच्छ क
थंभूताकामपिपासितेप्रियात्तत्रउपदेशेलावण्यंद्विगुणत्वमेति अत्रसंसारे
वक्रचित्रंकिंअस्ति अपितुकिमपिनस्तीतिभावः ॥ ६८ ॥

Digitized by Google

अ०टी० अभितारिकांवर्णयतिवाकोवाक्येन ॥ क्वप्रस्थितेति ॥ हे करभोरु कर भःकरिशावकस्तस्यहस्तेमसदृशौ ऊरूयस्याःसातथा करभशब्देनगौणी वृत्याहस्तिसावकहस्त उच्यते किम्वाकरभस्तुकरादहिः एतेनादौ स्थूलःपश्चात्क्षीण ऊरूर्यस्याइतिवा त्वंघनेनिशीथेनिवीडान्धकारेचेपरि णामेकुत्रचलितासि साप्राह यत्रममप्राणाधिकःप्रियोवसति एकाकि

क्वप्रस्थितासिकरभोरुघनेनिशीथेप्राणाधिको वसतियत्रजनःप्रियोमे। एकाकिनीवदकथंन बिभेषिबालेनन्वस्तिपुंखितशरोमदनःसहायः ॥ ६७ ॥

नीकथंनबिभेषि ननुभोपुंखितशरोमदनःसहायोऽस्ति एतेनकामाधि क्यंव्यज्यते ॥ शाकपक्षे ॥ गुरुसमीपे ब्रजन्तीं परिब्राजिकां क श्चिदहति। क्वेति। प्राणाधिकःगुरुः। नुवितर्के पुंखितशरोमदनःक मेसहायः इदमुपलक्षणं क्रोधादयोपिन तथाचयेषांकामक्रोधादिक मस्ति तेषामेवभयोत्पत्तिर्नात्येषामितिपर्यवसितोऽर्थः ॥ ६७ ॥

धृष्टनायकंवर्णयन्नाह ॥ लीलेति ॥ कश्चित्लीलापद्माहतः अर्थाद् यितया अन्यस्त्रीनिर्भयदष्टाधरः धूर्त्ततयातदनुतत्पद्मकेसरदूषिते क्षणेइवनेत्रेव्यामिल्यमुद्रयित्वास्थितः अथचमुग्धातत्थेतिभ्रान्त्याकुड्मलितानननेनमुद्रितमुखेन वायुंदधतीस्थिता अथचभावोदयेनवेपथुमतीसकम्पा तेनअनिशंचुम्बिता ॥ शान्तपक्षे ॥ कश्चिद्योगीकार्पटिकं

लीलातामरसाहतोन्यवनितानिःशङ्कदष्टाधरः कश्चित्केसरदूषितेक्षणइवव्यामिल्यनेत्रेस्थितः । मुग्धाकुड्मलिताननेनदधतीवायुंस्थितातस्यसाभ्रान्त्याधूर्त्ततयाचवेपथुमतीतेनानिशंचुम्बिता ॥ ७० ॥

कृतस्त्रीसंगंशिष्यंभर्त्सयन्नाह लीलेतिकुड्मलिताननेन मौनस्थितेन वेपथुमतीतेन कंपरहितेनत्वयासामुग्धाचुंबिता सातस्यममशिष्यान्तरस्य भ्रान्त्या वायुंदधती तवाग्रेस्थिता शेषंपूर्ववत् किमिदंकृतंदूरे गच्छेतिभावः ॥ ७० ॥

Digitized by Google

अ॰टी॰ चतुरयामानमाह ॥ स्फुटत्विति ॥ हेसखि हृदयंस्फुटतुकामःतनुंश रीरंतनुंक्षीणांकरोतु प्रकामंयथास्यात्तेनदयितेनममकार्य्यंनास्ति किं भूतेन चटुलप्रेम्णा चञ्चलप्रेम्णा मानोद्रेकात्सरभसंवचःउदीर्य्य तया हरिणाक्ष्यारमणपदवीप्रियपथः उदीक्षितासशङ्कंयथास्यात् एते

स्फुटतुहृदयंकामःकरोतुतनुंतनुंसखिचटुल
प्रेम्णाकार्य्यंपुनर्दयितेनमे। इतिसरभसंमानो
द्रेकादुदीर्य्यवचस्तयारमणपदवीशारङ्गाक्ष्यास
संभ्रममुदीक्षिता ॥ ७१॥

नान्तर्गतस्नेहोव्यज्यते ॥ शान्तपक्षे ॥ मानोद्रेकात् प्रमाणाधिक्यात् इतिवचःउदीर्यसरभसंयथास्यात्तथा तयारमणपदवी सन्मार्गःप रिव्राजिकामार्गइतियावत् वीक्षितादृष्टा शेषंपूर्ववत्तथाच प्रियं अनित्यप्रेमाणंदृष्ट्वा संसारंचानित्यंदृष्ट्वा परिव्राजिकाजातेत्यर्थः ॥ ॥ ७१ ॥

मानव्यपगमोपायमाह ॥ पश्येति ॥ धूर्तेनयत्प्रस्तुमंतदुचितं किंनाहिताया अ०४
ह ॥ हेकोमलाङ्गिपश्य इदानीं आलिंगनच्युतचन्दनरजःपुञ्जप्रकर्षादि
यं शय्याकठिनाकर्कशाइति मां वक्षसिआरोप्य पादाग्रसंदंशकेनपादाग्रं
यन्त्रविशेषः तेनाम्बरं वस्त्रं आकृष्य गाढंयत् ओष्ठग्रहपीडनं तेनया
आकुलातयाउपलक्षितां मामित्यर्थः किंचिद्व्यपदेशेनमानिन्यामानभंजन
मपेक्षितमिति ॥ आत्मपक्षे ॥ आत्मे धूर्तेइनत्वे श्लेषविशीर्णा ततपश्यत्व ह्म

पश्याश्लेषविशीर्णचन्दनरजःपुञ्जप्रकर्षादियं
शय्यासंप्रतिकोमलाङ्गिकठिनेत्यारोप्यमांवक्ष
सि । गाढौष्ठग्रहपीडनाकुलतयापादाग्रसंदं
शकेनाकृष्याम्बरमात्मनोयदुचितंधूर्तेनतत्प्रस्तु
तं ॥ ७२ ॥

पश्य किंभूतंप्रस्तुतंयदुचितं यत्किं देहात्मनःशरीरस्य अम्बरंशून्यं आ
कृष्य आनीयशून्येशरीरंनिधायेत्यर्थः जीवात्मानंवा केनपादाग्रसंदंश
केनयन्त्रभेदेन इयंशय्याचन्दनरजःपुञ्जप्रकर्षंप्राप्यकोमला तयामायया
मां लक्ष्मीं वक्षसिआरोप्य लक्ष्मीमायामयीतिज्ञात्वा किंभूताअङ्गिनःअ
वयविनःकर्कशाइतिज्ञानंयत्तस्मात् गाढौष्ठग्रहपीडनाकुलेनिसम्बाधमं

गाढमुत्कण्ठितायाः स्वेदादिसत्त्वपीडमिताकुलग्रहपीडमाकुलेति ॥
॥ ७५ ॥

कलहान्तरितां धीरां वर्णयन्नाह ॥ कथमपीति ॥ हे प्रिये स्खलितोत्तरे गोत्रस्खलनेन युक्ते प्रत्यावृत्ते कान्ते प्रत्यागमनेऽसति विरहकृशया मया व्याजं कृत्वा अश्रुकल्पितं कच्चित् । पुनरपि गेहे समुच्छ्वसितं किंभूतया प्रचलितदृशा प्रचलिता दृक् यस्याः सा तथा मित्याह अस

कथमपि प्रत्यावृत्ते प्रिये स्खलितोत्तरे विरहकृशया
कृत्वा व्याजं प्रकल्पितमश्रुतम् । असहनसखी
श्रोत्रप्राप्तिप्रमादससंभ्रमं प्रचलितदृशा शून्ये गे
हे समुच्छ्वसितं पुनः ॥ ७६ ॥

हमाना याः सख्यः तासां श्रोत्रप्राप्तिप्रमादः तेन ससंभ्रमं यथा स्यात्तथा सम्यक् सर्वज्ञा स्वान्तोत्सर्गमन्त्व ॥ शान्तपक्षे ॥ उत्पन्नतत्त्वज्ञानपुरुषं बुद्धा मायारोदिति । प्रत्यावृत्ते परास्य प्रत्यावृत्तिर कर्वेशांय च तस्मिन्प्रिये सति कथंभूते अस्खलितोत्तरे भ्रमरहिते असहमानाः याः सख्यः तृष्णादयः तासां श्रोत्रिया प्राप्तिः तया प्रमादेन ससंभ्रमं यथा स्यात्तथा मायया समुच्छ्वसितं प्रीत्युत्था ॥ ७६ ॥

कालप्रोषितभर्तृकावस्थामाह ॥ आदृष्टीति ॥ पान्थस्त्रिया अमन्दव
लितग्रीवं यथास्यात्तथा पुनर्वीक्षितः अस्मिन्क्षणेपि आगतो मै अभूदि
ति ज्ञात्वा गृहं प्रति एकं पदं दत्त्वा सशुचा इति अहःपरिणतौ दिवसा
वसाने ध्वान्ते अन्धकारे समुत्सर्पति सति किंभूतया निर्विण्णया विशी
र्णया यावद्दृष्टिप्रसरं प्रियस्य पन्थानं उद्वीक्ष्य दृष्टिप्रसरं पन्थानं वीक्ष्य
पथिषु विच्छिन्नेषु दृष्टिः ... ॥ ...॥

आदृष्टिप्रसरं प्रियस्य पदवीमुद्वीक्ष्य निर्विण्ण
या विच्छिन्नेषु पथिष्वहःपरिणतौ ध्वान्ते समुत्सर्पति ।
दत्त्वैकं सशुचा गृहं प्रति पदं पान्थस्त्रिया
स्मिन्क्षणे मा भूदागत इत्यमन्दवलितग्रीवं पुन
र्वीक्षितः ॥ ७४ ॥

परिव्राजकं कश्चित्संबोधयति ॥ हे पान्थ हे परिव्राजक स कश्चित् प
रिव्राजकार्थं आगतो भूत् अस्मिन्क्षणे एतत्काले विशीर्णया स्त्रियाम
वयवदृष्टः ... एतेनैतद्... भवति यावत् परिव्राजकत्वे माया
... ॥ ७४ ॥

आगतप्रियाया उत्करणमाह ॥ आयात इति ॥ तत्क्षणात् दीपः प्रसंग

अ०सु० यंनीतः रतिकान्तेरेणक्रीडाप्रार्थकेन मनसा किंकृत्वा चीनांशुकं व्याधूय
नद्याजमाह । केनचिदहं दृष्टास्मीत्यभिधाय कथमित्याह परिजने
दीर्घां कथां कुर्वति कस्माद्वैदग्ध्यापगमाज्जडेनोः अतएव जडेकार्य्यानभि
ज्ञे किंकृत्वाद्यितेअध्यासति मनोरथशतैः एवंविलासोपायो कर्त्तव्य
इत्यादिके दिनं कथमपि कष्टेन स्थानीत्वा एतेनोत्कण्ठातिशयोऽप्यस्य
ज्यते ॥ शान्तपक्षे मनसा प्रदीपः तत्त्वज्ञानं आनीतः कथंभूतेन व

आयाते दयितेमनोरथशतैर्नीत्वाकथंचिद्दिनंवै
दग्ध्यापगमाज्जडेपरिजनेदीर्घांकथांकुर्वति ।
दृष्टास्मीत्यभिधायसत्वरतरंव्याधूयचीनांशुकं
तन्वङ्ग्यारतिकातरेणमनसानीतःप्रदीपःशमं ॥
७५ ॥

तन्वङ्ग्यारतिकातरेण तन्वङ्ग्यासुद्रूप्यारतिस्तस्याःकातरेण स्त्रीरतिभीरे
णेत्यर्थः दिनमितिजातावेकवचनं कस्मात् वैदग्ध्यापगमात् अस्मिन्
सति दयितेउपदेशकेआगतेसति कथंभूतेजडेविषयज्ञानरहितेमु
नः किंभूतेअपरिजनेचीनांशुकंव्याधूयपरित्यज्य हेदृष्टअहमस्मीत्य
भिधायआगतेइत्यर्थः ॥ ७५ ॥

Digitized by Google

कलहान्तरितां धीरां वर्णयन्नाह ॥ अनालोच्येति ॥ हे मुग्धे त्वया ए सं०टु०
ते प्रलयदहनोद्भासुरशिखादीप्ता अङ्गाराः स्वहस्तेन समाकृष्टाः त
दरण्यरुदितैरलंव्यर्थं दीप्ताङ्गाराकर्षणंहितापायभवति । कथमित्या
ह प्रेम्णः परिणामं अनालोक्य न दृष्ट्वा सुहृदः अनादृत्य सरले अ

अनालोच्यप्रेम्णः परिणतिमनादृत्यसुहृदस्त्व
यामुग्धेमानःकिमितिसरलेप्रेयसिकृतः । समा
कृष्टाह्येतेप्रलयदहनोद्भासुरशिखाःस्वहस्ते
नाङ्गारास्तदलमधुनारण्यरुदितैः ॥ ७६ ॥

वक्रेप्रेयसिमानःकृतः कथमधुनारोदिषीति सख्युपालम्भः ॥ श्ला
घ्यते ॥ हेमुग्ध ईमानःकाममानःकृतः स्वहस्तेनअंगाराःकृष्टाः कि
भूता उद्भासुरशिखादीप्ताः इप्रेयसिसंसारेहेसरलतदधुनारोदनैर
लंपश्चादतोवरोदितव्यमिति ॥ ७६ ॥

[illegible] व्याजमाश्रित्य रत्न्यकथं वर्णयन्नाह ॥ शून्यमिति ॥ बाला हसता प्रियेण चिरं चुम्बिता लज्जानम्रमुखी कथं लज्जेत्याह वासगृहं शून्यं सखीरहितं विलोक्य शयनात् उत्थाय पत्युर्मुखं निर्वर्ण्य निद्राकपटितस्य सुचिरं विस्रब्धं जातविश्वासं यथा स्यात्तथा परिचुंब्य गण्डस्थलीं जातपुलकां आलोक्य अयंजागरणशील इति बुद्ध्या लज्जा अतः प्रिय

शून्यंवासगृहंविलोक्यशयनादुत्थायकिंचिच्छनै
र्निद्राव्याजमुपागतस्यसुचिरंनिर्वर्ण्यपत्युर्मु
खं । विस्रब्धंपरिचुंब्यजातपुलकामालोक्यगण्ड
स्थलींलज्जानम्रमुखीप्रियेणहसताबालाचिरं
चुम्बिता ॥ ७७ ॥

स्वकृतापराधं च शून्यं वासगृहमित्यादिपदैरभिप्रायो व्यज्यते नानाजातीयपदवाच्यकारीया स चतुरो नायकः ॥ पक्षान्तरपक्षे ॥ कार्पटिकं भिक्षुकं प्रमाणं हे उपागत परिव्राजक त्वया बाला चिरं चुम्बिता किंभूतं वासगृहं शून्यं अनित्यं विलोक्य निद्राव्याजं समापन्ने तस्मिन् [illegible] ॥ ७७ ॥

परकीयामुग्धांगामिनीमाह ॥ जातेति ॥ ननु तस्माद् दुःखेन युक्ते [illegible] मा
नः समाधीयतां मानः कथं सम्भवतीयमित्याह तेन शठेन प्राणेश्वरे
ण धृतिमुषा धैर्यहारेण मम मनो हृतं नेत्रमुपलक्षणं शिरश्चासम्बन्धा
द्दाह स्वाकलिकाज्ञातं नयना अपितु जातौ स्तनौ गलुलितौ मृदू मूलौ

ज्ञातानेत्कलिकास्तनौ मम लुलितौ गात्रं न रोमाञ्चि
तं वक्त्रं स्वेदकणाञ्चितं न सहसा याया व च्छेदनामु
ना। दृष्टेनैव मनोहृतं धृतिमुषा प्राणेश्वरेणाद्य
मेतत्केनापि निरूप्यमाननिपुणो मानः समाधी
यतां ॥ ७८ ॥

आलिंगनार्थमितियावत् गात्रं न रोमाञ्चितं अतिशयेन रोमाञ्चितं व
क्त्रं स्वेद कणाञ्चितं व्याप्तं किम्भूतामाननिपुणाः अद्य [illegible] निपु
णाः एतेनपुंसिनष्टं हृदय भावोदय स स्विन्न [illegible] मानोन्नत नीयइ
त्यर्थः ॥ ७८ ॥

Digitized by Google

अं॰ टी॰ प्रोषितभर्तृकायाद्दशमीं दशामाह ॥ दृष्टइति ॥ दयितयापूर्वंप्राण
परिग्रहस्त्यक्तः ततोवल्लभोमुक्तः आदौकातरनेत्रयादृष्टः पश्चा
दञ्जलिंबध्वायाचितः पश्चादंशुकपल्लवेनविधृतः निर्व्याजमालिंगि
तइति सर्वमाश्लिष्ययदानिर्दयः शठः यन्नुप्रवृत्तः तदाप्राणास्त्याज्या

दृष्टःकातरनेत्रयाचिरतरंबध्वाञ्जलिंयाचितः
पश्चादंशुकपल्लवेनविधृतोनिर्व्याजमालिंगितः
। इत्याक्षिप्ययदासमस्तमघृणोगन्तुंप्रवृत्तःशठ
ः पूर्वंप्राणपरिग्रहोदयितयामुक्तस्ततोवल्लभः
॥ ७९ ॥

वृत्तिद्वयमीदृशं ॥ शार्दूलपद्ये ॥ संबंधस्तुयदागंतुंप्रवृत्तः शठोधूर्तो
प्रकृतः तदादयितयामायया प्राणपरिग्रहोमुक्तः मृताईवमायाम
न् ततोवल्लभस्त्यक्तइतिशेषंतुल्यं ॥ ७९ ॥

गुरुर्मानवत्यामानापनोदमार्थिकापि तत्सखीप्राह ॥ अङ्गुल्यग्रेति ॥ हे अन्य कोपने अङ्गुल्यग्रनखेन बाष्पसलिलं अश्रुजलं निक्षिप्य निक्षिप्य तूष्णीं किं रोदिषि फूत्कृत्य फूत्कारध्वनिं कृत्वा वक्रतरं रोदिष्यसि तत्र हेतुमाह यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैः खलोपदेशवचनैः माने अतिभूमिं गते उत्कर्षतां गते सति प्रियतमो निर्विण्णः सन् विरक्तः स

अङ्गुल्यग्रनखेन बाष्पसलिलं निक्षिप्य निक्षिप्य
किं तूष्णीं रोदिषि कोपने बहुतरं फूत्कृत्य रोदिष्य
सि। यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्माने ऽतिभू
मिं गते निर्विण्णो ऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थ
तामेष्यति ॥ ८० ॥

न् अनुनयं प्रति मध्यस्थतां अनुनये मध्यस्थत्वं गमिष्यति पूर्ववत् प्रियो नुभवतीति भावः ॥ द्वितीयपक्षे ॥ नूतनशिष्यं प्रति कश्चिदुपदेशमाह यस्य तव माने अहंकारे अतिभूमिं गते प्रियतमः गुरुः निर्विण्णः आस्ते अनुपश्चात् नयं नीतिं प्रति कोपनेन त्वयि मध्यस्थतां एष्यति उदासीनो भविष्यतीति भावः शेषं स्फुटम् एते नैतदुक्तं भवतीति

अम० दिनादिकंपरित्यज्यगुरूपदेशरतोभवेति ॥ ८० ॥

मानार्थंशिक्षयन्तींसखीं नायकेप्रेमातिशयवती मानकरणासमर्था का चित्प्रत्युत्तरमाह ॥ तद्वक्त्रेति ॥ तद्वक्त्राभिमुखंमुखं विनमितंविशेषेणान म्रीकृतं दृष्टिःपादयोःकृता तस्यनायकस्यआलापकुतूहलाकुलतरे श्रोत्रेमयानिरुद्धे गण्डयोःसपुलकःस्वेदोद्गमः पाणिभ्यांतिर

तद्वक्त्राभिमुखंमुखंविनमितंदृष्टिःकृतापादयोः
तस्यालापकुतूहलाकुलतरेश्रोत्रेनिरुद्धेमया ।
पाणिभ्यांचतिरस्कृतःसपुलकःस्वेदोद्गमोगण्ड
योःसख्यःकिंकरवाणियान्तिशतधायत्कंचुकेसं
धयः ॥ ८१ ॥

स्कृतः आच्छादितः हेसख्यः यत्कंचुकेकूर्पासके संधयःसीवनानि शतधायान्तिविदीर्णाभवन्तितत्किंकरवाणि एतेनप्रेमातिशयोव्यज्यते ॥ शान्तपक्षे ॥ उत्पन्नतत्त्वज्ञानंपुरुषंदृष्ट्वामायाधृत्यादिसखीर्वदति हेसख्यःयत्कंचुकेत्वचि संधयःशतधायान्तितत्किंकरवाणि कथंधैर्यं कर्त्तव्यमितिभावः शेषंपूर्ववत् ॥ ८१ ॥

अन्तर्मानवतीं कश्चिन्नायकः प्राह ॥ क्षान्तोदूरादेवेति ॥ हे कठिनहृदये अं० ह०
निगूढान्तःकोपात् प्रच्छन्नकोपतः इयंसंवृतिः सम्यगावरणं इ
तिहेतोः मेमम चेतोमनः दहतिउत्तप्तंभवति तथाचतवान्तः
कोपेमाभूदित्यर्थः मिलनेसंगमेसति दूरादेव स्मितमधुरंयथास्यात्त
था अभ्युद्गमविधिः उत्थानविधिः त्वयाकृतः आज्ञाशिरसिन्य

क्षान्तोदूरादेवस्मितमधुरमभ्युद्गमविधिः शिरस्या
ज्ञान्यस्ताप्रतिवचनमुच्चैः प्रणमितम् । नदृष्टेः
शैथिल्यंमिलनइतिचेतोदहतिमेनिगूढान्तःको
पात्कठिनहृदयेसंवृतिरियम् ॥ ८२ ॥

स्ता प्रतिवचनंउच्चैः प्रणमितंदत्तं दृष्टेः शैथिल्यंन इदंतुसर्वमुचित
मेवपरंतुसंवरणंनकर्तव्यमितिपर्य्यवसितोऽर्थः ॥ शान्तपक्षे ॥ कश्चि
त् योगी लक्ष्मीमाह हेमेहेलक्ष्मि कठिनहृदये हे मिलनेअर्थात्तव
संगमे चेतोदहतिकथंभूतं निगूढान्तःकोपात् निगूढान्तःकोपमन्तोति
तत्तथा यतस्त्वत्संगमात् स्मितमधुरंयथास्यात्तथा इयंसंवृतिर्ध्यानप्रवि

अ॰टु॰ वन्यकं मयाअभ्युद्गमविधिः परिव्राजकविधिःकृतः गुरोरज्ञामिर सिन्यस्ता प्रतिवचनं प्रतिवाक्यं प्रणमितं ममदृष्टेः शैथिल्येन अ नस्त्वयागन्तव्यमितिभावः ॥ ८२॥

औत्सुक्यरूपभावस्योदयमाह ॥ एकस्मिन्निति ॥ विपक्षरमणीनामग्रहे अन्यस्त्रीनामग्रहणे मुग्धयानायिकया प्रियतमःआवेगात्अवधीरितः अवज्ञातःसन् तूष्णींस्थितः चाटूनिप्रियवाक्यानिकुर्वन्अपि

एकस्मिन्शयनेविपक्षरमणीनामग्रहेमुग्धया
सद्यःकोपपराङ्मुखंशयितयाचाटूनिकुर्वन्नपि ।
आवेगादवधीरितःप्रियतमस्तूष्णींस्थितस्तत्क्ष
णान्माभून्मुप्तइवैषमन्दवलितग्रीवंपुनर्वीक्षितः
॥ ८३ ॥

एकस्यांशय्यायां सद्यस्तत्क्षणात् कोपपराङ्मुखंयथास्यात्तथा शयि तयाप्रियया एषप्रियतमः सुप्तइवमाभूदिति अमन्दवलितग्रीवं यथास्यात्तथा पुनर्वीक्षितः पुनर्वीक्षणेन औत्सुक्यरूपभावस्तु दयोजात इत्यवगम्यते चटुचाटुप्रियप्रायमिति वचनप्रक्रमेक्षे सचन्द्रः ॥ ८३॥

विरहिस्त्वत्कारणानिशयमाह ॥ मलयमरुतामिति ॥ हे घनरहे अ०ह०
मेघ मलयमरुतां मलयानिलानां व्राताः समूहाः गताः वसन्तकालो
ऽतीत इत्यर्थः ग्रीष्मोऽपि भग्नः व्यतीतः कथंभूतः विकसितमल्लिकानांप
रिमलस्य विमर्दोत्थजनमनोहरगन्धस्य भरोऽतिशयो यत्र सः तथा निः

मलयमरुतांव्राता गताविकासितमल्लिकापरिम
लभरोभग्नोग्रीष्मस्त्वमुत्सहसेयदि । घनघट
यितुंनिःस्नेहंयएवनिवर्तनेप्रभवतिगवांकिन्न
श्छिन्नंसएवधनञ्जयः ॥ ८४ ॥

स्नेहंतंनायकंमयासह घटयितुंयदित्वमुत्सहसे तदागवांचिनिवर्तने
यः प्रभवतिस एव धनंजयोऽर्जुनोभवति नोअस्माकंकिंछिन्नं गवामि
तिछलतः यमुक्तोऽर्जुनेननायकस्यावैदग्ध्यमुक्तम् विमर्दस्त्येप
रिमलोगन्धेजनमनोहरेइत्यमरः ॥ ८४ ॥

Digitized by Google

म॰टु॰ कश्चिन्नायको गच्छन्तीं बालां मानिनीं विधृत्य तत्सखीमुपसृत्याह ॥
खं दृष्ट्वेति ॥ खंस्त्रीयं करजक्षतं नखक्षतं दृष्ट्वा मधुमदक्षीवा मधुम
देन मत्ताइव मत्ता अविचार्य्य ईर्षया गच्छन्ती बाला ननु भो क्व गच्छसि
इति कृत्वा पटान्ते मया विधृतासती मां मुंच मां मुञ्च इति यत् अवदत् तत्

खं दृष्ट्वा करजक्षतं मधुमदक्षीवा विचार्य्यैर्षया ग
च्छन्ती क्व नु गच्छसीति विधृता बाला पटान्ते मया
। प्रत्यावृत्तमुखी सवाष्पनयना मां मुंच मुंचेति सा
कोपात्प्रस्फुरिताधराग्र दवदत्तत्केन विस्मर्य्यते
॥ ८५ ॥

केन विस्मर्य्यते अपितु केनापि न किम्भूता प्रत्यावृत्तमुखी विमुखी पु
नः किम्भूता कोपात् प्रस्फुरिताधरा अतिक्रुद्धा पुनः किम्भूता सवाष्पनयना
साश्रुनयना पश्चं मुञ्च इत्युक्ता मां मुञ्च इति यदवदत् तत्केन विस्म
र्य्यते एतेन प्रेमातिशयत्वं व्यज्यते ॥ ८५ ॥

अधीरयाधृष्टनायकमाह ॥ सालक्तकमिति ॥ कस्याश्चिन्नायकस्य मूर्द्धि कु अस्य
पितयाक्षिप्तं पदं विरेजे कथंभूतं सालक्तकं आलक्तकेन सह वर्त्तमानं पु
नः किम्भूतं शतदलाधिककान्तिरम्यं कमलाधिककान्त्या रम्यं पुनः किम्भू
तं रत्नौघस्य रत्नसमूहस्य धामनिकरे याः दीप्तिसमूहेन अरुणायमानं नूपुरं त
द्युक्तम् प्रग्रहः अचिमरीचिद्दीप्तयो धामकौतुभूषिरश्मिपुञ्जायइत्यमरः

सालक्तकं शतदलाधिककान्तिरम्यं रत्नौघधाम
निकरारुणनूपुरं च । क्षिप्तं भृशं कुपितया तरलो
त्पलाक्ष्या सौभाग्यचिह्नमिव मूर्द्धि पदं विरेजे ॥
८६ ॥

चन्द्रः कैथंभूतया तरलोत्पलाक्ष्या तरले चंचले उत्पले इव अक्षिणी
यस्याः तया कमिव सौभाग्यचिह्नमिव एतेन नायकस्य धृष्टत्वं व्यज्य
ते ॥ शान्तपक्षे ॥ ध्यानस्थितस्य मूर्द्धि गुरोः पदं विरेजे सालक्तकं
आरक्तवर्णसहितं शतदलाधिककान्तिरम्यं सहस्रपत्रकमल

कु०ह० मध्यस्थं रश्मिचयधामनिकरहृद्य नूपुरशिञ्जरूपं तरलीभूतलाक्षा मायया कुपितया क्षिप्रं त्यक्तमित्यर्थः ॥ ८६ ॥

अधीरां मानिनीं कश्चिच्चतुरनायकः प्राह ॥ कपोल इति ॥ हे निरनुरोधे निर्गतोऽनुरोधो यस्याः सा तथा तत्संबोधने मन्युः क्रोधः तव प्रियो जातः न तु वयं विभक्तिविपरिणामेनान्वयः मन्युरिप्रयोः साम्यमाह कपो

कपोले पत्त्राली करतलनिरोधेन मृदिता निपीतो निःश्वासैरयममृतहृद्योऽधररसः । मुहुः कण्ठे लग्नस्तरलयति बाष्पः स्तनतटं प्रियो मन्युर्जातस्तव निरनुरोधे न तु वयं ॥ ८७ ॥

लेपत्त्रालीकरतलनिरोधेन मृदिता आश्लिष्टा अयममृतादपि हृद्योऽधररसः निःश्वासैर्निपीतः मुहुर्वारंवारं कण्ठे लग्नो बाष्पः स्तनतटं कंपयति सर्वमेवं नायककार्य्यं तत्कारित्वात् मन्युरेव प्रियो जात इत्यर्थः मन्युः पुमान् क्रुधि । दैन्ये शोके च यज्ञे चेति मेदिनीकारः ॥ ८७ ॥

धीरोत्तरोङ्गौ वर्णयन्नाह ॥ लाक्षालक्ष्मेति ॥ मृगदृशोवामायाः प्रातः अं०८८
काले लीलातामरसोदरे लीलापद्ममध्ये श्वासाः समाप्तिंगताः, तत्रैव
शान्ताः एतेन श्वासस्य उष्णमत्वं व्यज्यते किं कृत्वा प्रेयसः प्रियतमस्य
इदं मण्डनमाक्षेपविधायि दृष्ट्वा । किं तदित्याह ललाटपट्टे लाक्षा चिह्नं
एतेनैव अन्यविशेषेण तस्याश्चरणा मस्य ललाटे लग्नं गले केयूरमुद्रा च

> लाक्षालक्ष्म ललाटपट्टमभितः केयूरमुद्रा गले
> वक्त्रे कज्जलकालिमा नयनयोस्ताम्बूलरागोदयः ।
> दृष्ट्वाक्षेपविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चिरं प्रेयसो
> लीलातामरसोदरे मृगदृशः श्वासाः समाप्तिं गताः ॥ ८८ ॥

च एतेन गाढालिङ्गनं व्यक्तं वक्त्रे कज्जलकालिमा एतेन तस्याः
नयनचुम्बनमिति व्यज्यते नयनयोस्ताम्बूलरागोदय इत्यनेन तया
अस्य नयनचुम्बनं कृतमिति व्यज्यते किन्तु नयनानुरागोत्पत्त्यो जाग
रणात्मुखे श्यामिका अमानितया तद्रागलाभावः संभ्रमागमनेन ला

७० स्याविद्धं तद्भावबध्यज्यते किन्तु ललाटेलक्षा गतेकेयूरं यक्षेण
त्वलं नयनेनान्मूल मतिविचिमसुखनं तस्यास्त्वैदमध्यमितिवनीनां
कपूर्यादानीनेमामावंकाव्यसेति ॥ ८८ ॥
विरहितयास्तापानिधायंवर्णयन्नाह ॥ तप्तइति ॥ प्रियाया हृदये
यद्यकणाः पतन्ति हन्त त्वन्निमित्तहन्तना कंतस्तनीमितेति

तप्तेमहाविरहवह्निशिखावलीभिरापाण्डुरस्तन
तटेहृदयेप्रियायाः । रथ्यान्तिवीक्षणनिवेशित
लोलदृष्टेर्नूनंवनृत्तरानितिवाष्पकणाःपतन्ति
॥ ८९ ॥

॥ ८८ ॥

मानुकरणं कथंभूते महाविरहवह्निशिखावलीभिः महाविरहाग्नि
शिखासन्तप्ते आपाण्डुरस्तनतटे शिशिरतमकवेवर्णभवति
विरहात् किंभूतायाः रथ्याप्रतोली तवीक्षणेनिवेशिता लोलदृष्टिर्य
स्याः तस्यास्तितवतत्कणपातोस्तनातलोतिएहे भवत्येव ॥ मा न पते ॥
वत्ममतत्वमानंदृष्ट्वामायायास्तापानिरूपयमाह सर्वपूर्ववत ॥ ८९ ॥

वलज्जालोकितयाधीरया दृष्टिं कर्णेयमाह ॥ चिन्तेति ॥ प्रियतमः अस्मुः कयाचित् जीवाशया जीवप्रत्याशया वारितः लोचनैर्निरीक्ष्य किंकृ त्वा श्वासोत्कम्पकुचं किंभूतैः सव्रीडैः अधुनामानं कृत्वा उपेक्षितः अधुनैव कथं विलोकनीयः इति व्रीडासज्जा नम्युक्तैः अलसैरभिभावा

चिन्तामोहविनिश्चलेन मनसा मौनेन पादानतः
प्रत्याख्यानपराङ्मुखः प्रियतमो गन्तुं प्रवृत्तोधुना।
सव्रीडैरलसैर्निरन्तरलुठद्बाष्पाकुलैर्लोचनैः
श्वासोत्कम्पकुचं निरीक्ष्य सुचिरं जीवाशया वारि
तः ॥ ९० ॥

त् निरन्तरगतं यद्बाष्पं तेनाकुलैः एतेन चिरविच्छेदेन नष्ट किंभूतः ग न्तुं प्रवृत्तः । कथमित्याह प्रत्याख्यानेन खण्डनेन पराङ्मुखः मौनेन प्रत्या ख्यानदृष्टमर्थः किंभूतः पादानतः केन मनसा किंभूतेन चिन्तामोह विनिश्चलेन मानचिन्ताविच्छेदात् नितरां अन्तःक्लेशेण कातरः ॥ ९० ॥

अ॰टी॰ धीरया किं हिरण्याः श्वासादिकं वर्णयन्नाह ॥ तन्वङ्ग्या इति ॥ अहं मन्ये एतन्वङ्ग्या मन्मथशिखी कामाग्निस्तेन वारिणान्तर्गलितेन सिक्तः कथंभूतः अनुषङ्गोद्भवः प्रियस्मरणादुत्पन्नः तेन केन यत् नयनजं वारि अश्रु स्तम्भितं गुरुसन्निधौ एतेन धैर्यमुक्तं तस्य कामाग्नेः निरस्यमानकि-

तन्वङ्ग्या गुरुसन्निधौ नयनजं यद्वारि संस्तम्भितं
तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तोऽनुषङ्गोद्भवः
। मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्ग-
ताश्वासामोदसमाकुलालिनिकरव्याजेन धूमाव-
लिः ॥ ९१ ॥

रणस्य निर्गीर्यमाणस्य मुखेन धूमावलिर्निर्गलति कथंभूता एषा श्वासामोदस-
माकुला ये अलयः भ्रमराः तेषां ये निकराः समूहाः तद्व्याजेन एतेन पद्मिनीत्वं
व्यज्यते अश्रुणोऽस्तीति गमनं सूचितं धूमावलिरित्यनेन च नायिकायाः
वक्तव्यता इति स्वयंत्वं च व्यज्यते नीनां रसज्ञस्योदुर्गमकाव्यत्वं ॥ ९१ ॥

मानङ्कर्त्तुं शिक्षयन्तीं काञ्चिन्नायिकां सखीं प्रति नायिका धीरा वदति ॥ भ्रूभेद इति ॥ ८०९
अयं मानपरिग्रहे परिकरोबन्धः परिकर इति कर्त्तव्यता भवेत्परिक
रः संक्षेपपर्य्यङ्कपरिवारयोः । प्रगाढगात्रिकाबन्धे विमारम्भविवेकयोरिति
मेदिनी किमादित्याह भ्रूभेदो भ्रूकुटौ रचितः कृतः नयनयोरभ्यस्तमामी

भ्रूभेदो रचितश्चिरं नयनयोरभ्यस्तमामीलनं
रुद्धं शिक्षितमादरेण हसितं मौनेभियोगः कृतः ।
धैर्य्यं कर्त्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथञ्चिन्मया
बद्धो मानपरिग्रहे परिकरः सिद्धिस्तु दैवे स्थि
ता ॥ ९२ ॥

लनं कृतं हसितं रुद्धं आदरेण शिक्षितं मौने अभियोग उद्यमातिशयः
कृतः धैर्य्यमपि कर्तुं चेतः स्थिरीकृतं एतत्सर्वं मानचिह्नं किन्तु सिद्धिर्दै
वे स्थिता न जाने तस्मिन्दृष्टे सति तिष्ठति न वेति चन्मात्वं तस्याः ॥ ९२ ॥

Digitized by Google

प्रवासिदर्शनायत्नीयमाह ॥ दृष्टैरिति ॥ पथिकः स्त्रीयतेः स्त्रीयो भवति तं आत्मद्विर्षप्रकरणमाश सद्दीह्यत्यचिरं ध्यायन् अनुपूर्वैदृ ष्टिं कृत्वा किंभूतः सद्भिः परशार्द्धेनरुद्धवसुधः परशार्द्धेनरुद्धा वसुधा येन तत्ते नाना विधुलाक्सिनां वंशाद्यितं तत्किमिन्याह सा आहा दे

दृष्टैरन्तरिताश्रनैश्च सरित्तमुर्वी भूनंककाननैर्य्यै येनाधिनयातिलोम्नपथं कान्तेनिजानन्नपि। उ द्ग्रीवश्चरशार्द्धेरुद्धवसुधःकृत्वानुपूर्वौदृशौ मार्गांप्रथिकस्तथापिकिमपिध्यायन्मुहुःक्षीय ते ॥ ९३ ॥

दृष्टैरन्तरिता आच्छादिता सरित्तंरानैः पर्वतैर्ग्रामैर्नगरैः परं कुत्र अतिदूरेपथिकस्यस्तेनोत्कण्ठया मध्येव येनाक्रुष्टमाबसभूमिस्तद्दाराशांपश्यतीतिगम्यते ॥ ९३ ॥

मध्यमायास्त्वनुरनायकंवर्णयन्नाह ॥ कोपइति ॥ हेपङ्कजाक्षि क

मलनयने यदिकोपः त्वयाकृतः नाहंतुष्टः तदासएवप्रियोऽस्तु

अन्यत्किमत्रविधेयमस्ति मदर्पितंमयाकृतमाश्लेषं अर्पयामीतिभ्र

मत्किमामदर्पितचुम्बनंमह्यमर्पय । वक्रोक्तिरूपअलंकारः

परिकीर्त्तितः ॥ एतत्पद्ये ॥ जानन्नजानन्नपिकि माय्यंवदति ॥

कोपस्त्वयाहृदिकृतोयदिपङ्कजाक्षिसोस्तुप्रि

यस्तवकिमत्रविधेयमन्यत् । आश्लेषमर्पयम

दर्पितपूर्वमुच्चैर्मह्यंसमर्पयमदर्पितचुम्बन

ञ्च ॥ ९४ ॥

हेपंकजाक्षि त्वयाकोपःकृतःअतोमयि सर्वोपरिकःनवप्रियोऽ

स्तु मयाअन्यत् किंविधेयंकिंकर्त्तव्यं अपितुकिमपिन मयाअर्पितं म

ह्यंमत्तोसत्कम्भिचुम्बनादिकं अत्रसांसारिके निजप्रियेअर्पय मह्य

मितिमह्यंभवः दिगादिभ्योयदितियत् आश्लेषसामपितचैवार्प्येत्यर्थः

ऊरु ॥ ९४ ॥

प्रथमोढयौवनं वर्णयन्नाह ॥ ऊरुद्वयमिति ॥ मृगदृशः ऊरुद्वयं क
दलकाण्डौ कदलिकावृक्षौ अस्या रोमावलीरम्यास्तनयुगं भातीत्यर्थः उत्प्रे
क्षे मनोजनृपतेरभिषेचनाय लावण्यवारिपूर्णौ सुवर्णकुम्भाविति अभि
षेककाले मङ्गलकदलीरोपणावद्धामासा अभिषेकघटावुत्प्रेक्ष्याः ॥ शान्तय

ऊरुद्वयं मृगदृशः कदलस्य काण्डौ मध्यस्थवेणिर
मुख्यं स्तनकुम्भमस्याः । लावण्यवारिपरिपूरित
स्वर्णकुम्भकौ मनोजनृपतेरभिषेचनाय ॥
९५ ॥

क्षे अहं हे मनः अज नृपते मनोजयितोऽहमिति अत्र अहमत्र देवनृपतिरस्याभि
षेचनाय अकारादूना काञ्चनकुम्भौ मन्दाईवसा लावण्यवारिपरिपूरित
कुम्भादेवः चिन्तकमृगदृशः ऊरुद्वयं अस्य दूरीकृत कथं कदलस्य का
ण्डाविव जातौ मध्यरोमवल्लरी स्तनयुगमित्यर्थो दिति भावः ॥ ९५ ॥

Digitized by Google

चापित्सखीअसाध्यमानरूपरसाभासवतीमाह ॥ चपलहृदयइति ॥ हे ॰अह॰
चपलहृदये किंकृतः स्नानच्छात्तयाअद्यगृहागतःप्रियः समुपे
क्षितः किंभूतः प्रेमार्द्रार्द्रःप्रेमातिशयेनस्निग्धः अनश्वरपरमपत्नि
त्वानोपनेोदनार्थकृतप्रणामः एतादृशः प्रियोयस्मादुपेक्षितः ततस्त
स्मात् अधुनाइदानीं यावज्जीवं रुदितपरस्मात्रुदितमेवशरणंयस्याः

चपलहृदयेकिंस्नातच्छात्तयागृहमागतस्त्वरक्षु
पतितःप्रेमार्द्रार्द्रःप्रियःसमुपेक्षितः । तदिदम
धुनायावज्जीवंनिरस्तसुखोदयारुदितशरणा
दुर्ज्ञातीनांसहस्वरूपांफलम् ॥ ७६ ॥

तयासती दुर्ज्ञातीनांदुष्टानां रूपांक्रोधानां इदंफलंसहस्व कथंभू
ता निरस्तसुखोदया निरस्तःसुखस्यउदयोयस्याःसातया सुखवि
हीनेत्यर्थः ॥ श्यामपक्षे ॥ तथा गृहमागतःश्यामेनदृष्टः प्रियःईश्वरः
किंसमुपेक्षितः अये हृत्मनः आसंबोधने हेनिरस्तसुखोदयहेरुदि
तशरण आत्मनाज्ञावेनदुर्ज्ञातीनांचरणपतितःसन् रूपांफलंसह

अम० हस्तेत्यर्थः शेषंसुबोधं ॥ ९६ ॥

वर्षासमयेमानिनी नायकप्रयत्नंविनापिस्वयंमानभङ्गमाह ॥ रुद्धा
विति ॥ पान्थेन आत्ममनोजदुःखपिशुनंसूचकं यथास्यात्तथागीतं
किंभूतेनजाताश्रुणा पुनःकिंभूतेनरुद्धैर्वारिभरेणआलस्ययुक्तायेऽम्बु
दास्तेषांरवेणउद्विग्नेन वारिभरालसेत्यनेनमेघानांस्थिरत्वंसूचितं
अतोहेसखि प्रवसनालापस्य प्रवसनंविदेशगमनं तस्यआलापअ

रुद्धैर्वारिभरालसाम्बुदरवोद्विग्नेनजाताश्रुणा
पान्थेनात्ममनोजदुःखपिशुनंगीतंतथोत्कंठया
। आस्तांजीवितहारिणःप्रवसनालापस्यसंकीर्त्त
नंमानस्यापिजलाञ्जलिःसरभसंलोकेनदत्तोयथा
॥ ९७ ॥

र्थविदेशंयास्यामीतिकथनंयस्यतस्य अतएवजीवितहारिणः संकीर्त्त
नंआस्तां सरभसंयथास्यात्तथा मानस्यापिजलाञ्जलिःदत्तः जलाञ्ज
लिःअञ्जलिस्थजलं तदभिहितेभावेद्रव्यवत्प्रकाशतेइतिन्यायात्
यथाअन्यलोकेनदत्तस्तथातेनप्रकारेणेत्यर्थः एतेननायकदर्शनालम्ब
थाश्रवणौत्सुक्यंव्यज्यते तेनचतमानयेत्यपिव्यज्यते ॥ ९७ ॥

विरहिणश्चिन्तांबुवन्नाह हारेइति समनोभवाग्निः कामाग्निः कथं निर्वाणमेष्यतिशान्तो भविष्यति यस्यएतानिइन्धनानिकाष्ठानिदीपकानि कानिकानि हारःपुष्परचितः जलार्द्रवसनंजलेनार्द्रवसनंवस्त्रं नलिनीदलानिपुटकिनीपत्राणि प्रालेयशीकरमुचः हिमकणवर्षिणः तु

हारोजलार्द्रवसनंनलिनीदलानिप्रालेयशीकर
मुचस्तुहिनांशुभासः । यस्येन्धनानिसरसानिच
चन्दनानिनिर्वाणमेष्यतिकथंसमनोभवाग्निः
॥ ९८ ॥

हिनांशुभासः चन्द्ररश्मयः सरसानिद्रवीभूतानि चन्दनानिइत्यर्थः ॥ शान्तपक्षे ॥ हेमनः सभवाग्निःसंसाराग्निः कथंनिर्वाणंप्राप्स्यतिगमिष्यति यस्यभवाग्नेःहारादीनिइन्धनानिएतैर्मनःदुर्दान्तंभवतिसर्वमिदंपरित्यज्यमोक्षपथप्रवृत्तंभवेति ॥ ९८ ॥

Digitized by Google

सामान्यतः सर्वासां सारूप्यं वर्णयति ॥ तन्वीति ॥ इयं तन्वी शरत् क्षिपथगा शरच्चासौ निम्नगा इवेति रूपकमिदं कपोलौ पुलिने यो स्थिनतटे लोले चञ्चले दृशौ नयने चञ्चलखंजरीटौ चञ्चलखंजनौ तद्बन्धनार्थमिव सुचिरार्पितौ भ्रूरूपपुष्पचापौ वेन तस्य चापस्य लग्न

तन्वी शरत्क्षिपथगा पुलिने कपोलौ लोले दृशौ
विरचञ्चलखंजरीटौ । तद्बन्धनाय सुचिरार्पित
सुभ्रुचापचापशङ्कालपाशयुगलाविव भ्रून्यकर्णौ ॥
७७ ॥

अत्र युगलाविव भ्रून्यकर्णौ भ्रून्ययुक्तकर्णौ अत्र चापशङ्कालपदेन कामदेव बोध्यः एतेन नयनदैर्घ्यं निरूपितम् अवेक्ष तदुत्प्रेक्षा व्यज्यते भ्रुवोर्द्वैर्घ्यं कुटिलत्वं च सूचितं ॥ ७७ ॥

कामुकानांस्वावस्थामाह ॥ हारोयमिति ॥ हरिणाक्षीणांस्तनमण्डलेहारो अ०ह
यंलुठति मुक्तात्मतएवहारएतेनमुक्तानांमौक्तिकानामपि अथचनिर्वा
णपदंप्रपन्नानामपिएषावस्थावयंस्मरकिङ्कराः कामशायकशिरस्का
एतेनाचेतनानामियमवस्थासचेतनानाम स्तोकंस्तनमण्डलमुपास्तितुमु
चितमेव किञ्चमण्डलस्यातिमनोहरत्वंमुक्ताश्रितत्वात् हरिणाक्षीत्य
नेनचक्षुषोःसौन्दर्य्यमुक्तं कामिनीस्तननयनयोरतिशयमनोहरत्वा
त्स्वग्रंथसमापनेउभयमुपवर्णितं ॥ शान्तपक्षे ॥ मण्डलेश्वरराजानं

हारोयंहरिणाक्षीणांलुठतिस्तनमण्डले । मुक्ता
नामप्यवस्थेयंकेवयंस्मरकिङ्कराः ॥ १०० ॥

इत्यमरुशतकंपरिपूर्णम् ॥

कश्चित्योगीवदति आःसंबोधने हेस्मरकिंकरकामुकहे मण्डलेश्वरा
दशराजधान्यां लुठतिसति वयंइतिस्तन शब्दंकुरु अहंकारवा
न्भवेति यावत् मुक्तानांतुइयं शाश्वती अवस्थास्थितिः केवलमिषि
नतुमण्डले यचहरिणाक्षीणांमायानां हारोहरणंभवति एतेनैत
दुक्तंभवति स्त्रीराज्यछत्रादिकंत्यक्त्वाब्रह्मणि लीनोभवेति ॥ १०० ॥

॥ इत्यमरुशतकटीकासमाप्ता ॥

Digitized by Google

Digitized by Google

श्रीगणेशाय नमः ॥ यस्याः प्रतिदिशं गतस्तां नायिकां पञ्चभिः श्लो घ॰ख॰
कैरभिधत्ते ॥ निचितेत्यादि ॥ हे कुन्दसमानदन्ति । नीरदैः उपेत्य खं
निचितं ॥ कुन्दानां पुष्पाणि कुन्दानि तैः समाना दन्ताः ताम्बूलाभावाद्विर
हिण्याः । आगत्य गगनं व्याप्तं । सरसैर्मेघैः । खमिव तव नायकः स
रसस्त्वामाश्वासयिष्यतीति भावः ॥ भर्तृहीनानां हृदयलक्षणपृथ्वी
मुद्रैः । रतिविशेषखने । विदारकैर्मेघैः ॥ किंच । सलिलैर्जलैः क्षितौ र
जः निर्वापितं स्थापितं क्षिति रज इत्यर्थः ॥ रजसः पूर्वविस्तृतत्वादिदा
नीं तज्ज्यापनेन सुखमागमिष्यतीति ध्वनितं ॥ किंच रविचन्द्रौ न दृष्टौ जवे

श्रीगणेशाय नमः ॥ निचितं खमुपेत्य नीरदैः प्रियहीनाहृदयावनीरदैः ॥
सलिलैर्निहितं रजः क्षितौ रविचन्द्रावपि नोपलक्षितौ ॥ १ ॥

रिति शेषः ॥ अपिना तेजस्वित्वबोधः ॥ मेघैराच्छादितत्वान्नभस्तयोः ॥
अनेन सर्वथा पथिकयोस्तयोरपि निजप्रेयसीसमाश्वासनाय गमनं व्यक्ती
कृतं । तदनन्तरमाश्वासनायतोऽप्यागमिष्यति शीघ्रं चिरपथिक इति ध्वनिः ॥
तयोश्चोदयास्तज्ञाने रतासक्तकामिनां रात्रिदिनाज्ञानमित्यपि ध्वनिः ॥
अथ च तद्दर्शनं स्वस्येच्छोत्पादकमतस्तयोस्तद्दर्शनगमनं ज्ञात्वा तव
प्रियपतिरचिरमागमिष्यतीति ध्वनिः ॥ षड्विषमेऽष्टौ समे कला इति लक्षणात्
वैतालीयं छन्दः ॥ १ ॥

घ॰ स॰ किंच अद्य मेघागमे हंसा नदन्मेघः गर्जन् घनः तद्भयाद्द्रवन्ति पलायन्ते
मानससरसि अनेन तिर्य्यञ्चोऽपि कान्तां संज्ञाय गच्छन्ति किं त्वदीयो मनु
ष्य इति ध्वनिः ॥ अद्य एभिर्मुखानि प्रदोषा न सचन्द्राः सोऽपि कान्ताम्वा
सनाय गतः किंच मयूराः नवजलमत्ता हृष्टाः शब्दायन्ति ॥ न च मयू
राः स्वकान्ता आकारयन्ति त्वदीयोऽप्याकारयिष्यतीति ध्वनिः । तेन मम
गमनासामर्थ्ये किमाधिक्यमिति वाच्यं ॥ ते वयमागच्छाम इति वदन्तीति ध्व
नेः ॥ इन्द्रवज्रेयं ॥ २ ॥ हे कुन्द॰ । एवं मेघैर्व्याप्तं खं नाभाति तारक

हंसा नदन्मेघभयाद्द्रवन्ति निशामुखान्यद्य न चन्द्रवन्ति ॥ न
वाम्बुमत्ताः शिखिनो नदन्ति मेघागमे कुन्दसमानदन्ति ॥ २ ॥ मेघावृतं
निशि न भाति नभो वितारं निद्राभ्युपैति च हरिं सुखसेवितारं । सेन्द्रा
युधश्च जलदो धरभन्निभानां संरंभमावहति भूधरसन्निभानां ॥ ३ ॥

नाम्नात् । अयं मेघानां गगनमपि ताराभावाद्युक्तं तथा त्वदीयो पितृं विना न शोभ
ते ॥ किंच निद्रा हरिं प्राप्नोति वर्षाणां तच्छयनकालत्वात् । सुखसेवितारं ।
सुखस्य सेवितारं सुखसेवितारं जनपालनादिव्यासंगं विमुच्य सोऽपि लक्ष्मीस
हितः सुखी तथा त्वं वा पिरसिकः ॥ अन्यच्च मेघोऽधः असन् जलं स्रवन्
इभानां गजानां क्रोधं जनयति । सेन्द्रायुधः सधनुः भूधरसन्निभानां तेन
प्रोषितेभानां मध्ये सकोपोऽपि स विरहः समागमिष्यतीति ध्वनिः ॥ प्रवि

न्तिगर्जनभ्रान्त्यावा । वसन्ततिलकेयं ॥ ३ ॥ हे कुन्द॰ । सतडिज्जलदा घ॰ स॰
र्पितं जलं परिधीररवं परितः गम्भीरशब्दं यथास्यात्तथा क्रियाविशेषणं वा दरी
षु प्रपतति वहति । यद्वा तडिद्भिस्सह विद्यमाना ये मेघास्तैरर्पितं मुक्तं जलं न
गेषु दरीषु च । अनेन जलदानां नायकत्वं व्यज्यते विद्युतां नायिकात्वं च
अतस्तोऽपिता नेवमवलोक्यागमिष्यतीति ध्वनिः ॥ वंसन्तमालिकेयं ॥
औपच्छन्दसिकमिति वा ॥ ४ ॥ हे कुन्द॰ सम्प्रति वर्षे सैन्कोपीनि जात्येकव
चनं तानि रतिविग्रहकोपनत्वेन सौन्दर्यातिशयशालित्वेन प्रसिद्धानि । का

सतडिज्जलदार्पितं नगेषु स्वनदम्भोधरभीतपन्नगेषु ॥ परिधीररवं ज
लं दरीषु प्रपतत्यद्भुतरूपसुन्दरीषु ॥ ४ ॥ क्षिप्रं प्रसादयन्ति सम्प्रति
कोपितानि कान्तामुखानि रतिविग्रहकोपितानि ॥ उत्कंठयन्ति पथि
कान् जलदास्स्वनन्तः शोकस्समुद्भवति तद्वनितास्वनन्तः ॥ ५ ॥

न्तामुखानि मानिनीवदनानि क्षिप्रं शीघ्रं प्रसादयन्ति प्रसन्नी करोति । अस्मि
न्वर्षे सैन्मामिनीकोपमुत्पाद्यानुनयतीत्यावत् ॥ अतस्तोपित्वन्प्रसादनार्थं
मागन्तेति व्यज्यते ॥ कथंभूतानि रतिविग्रहकोपितानि सुरतेप्रीतिकलहेन
कोपसंयातो येषां तानि किञ्च स्वनन्तो गर्जन्तो मेघाः पांथानुत्कंठयन्ति उत्कं
ठावतः कुर्वन्तीत्यर्थस्तेन नायकोहितदर्शनोत्कंठितआगन्तेति ध्वनिः ॥
किञ्च तद्वनितासु अनन्तः महान् शोकः विरहदुःखं समुद्भवति उत्पद्यते अ

Digitized by Google

प०स० मेनाधजायकल्बद्धिरहमसहमानआगतेनिर्घृणिः । बहुनानिलका ॥५॥
एवंसह मर्यादावासिनानायिकामेघानाह । छादितइतिदिनकरस्यभा
वनेदीप्तिवनेवृक्षसमुदायवापिभावनपदस्य समूहेवर्त्तमाना ॥ छादि
तेसतिमेघैरितिशेषः । गगनाद्धारिविपततिसतिशोकाभावेनेउत्पाद
केकामेहृदिहंतुंपीडयितुमुद्युक्तेसतिदेशांतरगतभर्तृकयाइदंवक्ष्यमाणं
उद्युतेउच्यते । मेघान्प्रतीतिशेषः ॥ रथोद्धता ॥६॥ किमुवाचइत्येमेघा
यूयंसर्वकालमवलंघ्यदयितगमनव्यतिरिक्तंअतिक्रम्ययदाप्रियान्प्रोषित

छादितेदिनकरस्यभावनेखात्पतत्यपिशोकभावने ॥ मन्मथेचहृ
दिहन्तुमुद्यतेप्रोषितप्रमदयेदमुच्यते ॥६॥ सर्वकालमवलंघ्य
यदा
मायादआगतास्थदयितेगतेयदा ॥ निर्घृणेनपरदेशसेविनामा
रयिष्यथहतेनमांविना ॥७॥

स्तदाआगतास्थप्राप्तास्थ । मध्यमपुरुषबलाद्यूयमित्यध्याहार्य्यइ
शाःपरोपकारनिरताभवन्तोऽधुनामयिनिर्घृणेनमम्मईयेननिर्लज्जेनवाअन
एवपरदेशसेविनाविनामांमारयिष्यथ । हइतिकष्टे । अयमप्युपकारस्तस्य
मेव्यापकारकारित्वात् ॥ मारयिष्यथमतेमेतिपाठेकाकुः नमारयिष्यथकिंअ
पितुमारयिष्यथैव ॥ इयंरथोद्धता ॥७॥ हेघनाःयूयमेवतंकान्तंनूनउप
दिशत ॥ पथिकेषुपांशुलंपांशूदोषान्लातिअङ्गीकरोतीतिपांशुलःमलिन

अधमइतियावत् । तंपांथाधममित्यर्थः । एतावृद्धप्रतिवदिरआवस्व ष०स०
कः । अस्मास्त्वेववद्धकः प्रार्थनादरः किमितिचेत् । गिंमूतायूयंपथिशीघ्रलं
घनाः । लंघनंगमनंयेषांते । अन्यस्यस्थिरनयागमनकालेविलम्बनभवतः
प्रेवसामुचितत्वाद्युक्तः प्रार्थनादरः ॥ तद्गत्वाकिंवक्तव्यमितिचेत्तत्राह । भो
पथिकअस्मद्वधैतैअन्यदेशप्रीतिमुच्यतांतन्यच्छ्यतांशीघ्रंस्वदेशंगम्यता
मित्यर्थः अथवातवबधूअस्माभिः किमुच्यतेवक्तुंनशक्यतेत्यर्थः । अनिर्वाच्यदं
शांप्राप्तेतिभावः । यद्वासाकिंवदतुअस्मद्द्वारैववक्तव्या ॥ रथोद्धता ॥ ८ ॥

सूततंपथिकपांथुलंघनायूयमेवपथिशीघ्रलंघनाः ॥ अन्यदेश
रतिरद्यमुच्यतांसाथवातववधूः किमुच्यताम् ॥ ८ ॥ एकसंपत्तिरपि
नाथसम्प्रतिप्रस्थितावियतिमानसम्प्रति ॥ याततोपितृषितोऽध
याचतेदुःखितापथिकसाप्रियाघने ॥ ९ ॥

भोनाथेतिसम्बोधनं । सम्प्रतिकर्षतैषांसमुदायामानसेसरः प्रतिआ
कांक्षांप्रस्थिताः । निर्द्वंचाऽपिकामात्स्वप्नमागच्छतीतिभावः ॥ किंच
घातकः पक्षीअपितृषितोजलंयाचतेजलधारमित्यार्थिकद्वितीयकर्म
ज्ञेयं ॥ यद्वाअमुअमृतंपानकःकामाग्रअमृतस्यानंयाचते । प्रियांप्रीतिविषे
षंत्वन्तुअधरपानार्थंप्रेरितोऽपिनगच्छसिमहतीमज्जाऽननिज्ञानतेषु
पहासोऽपि । किंसभोपथिकसातेप्रियादुःखितावयदिसानर्हईप्रियाआः

छ० सु० स्वासनीयत्वमेनम मेकं श्रपीडयाद श्रमीद थामां प्रममादुःखकारयांगि
र्धर्यर्मिप्रियामा स्वासयन्ति ॥ मनुषिया अनभिज्ञा यस्स्नेह त्वंद त्तं अभि
याचमिः स्निह त्वमिनिसर्थ्यमामादुःखिता ॥ रथोद्धता ॥ ९ ॥ किंचभोपथि
क कोमलं दुर्द्दरीदेरि कमलमृणां अभिभातिसमन्तात्शोभते । भूमाविनिशेषः
॥ मन्वंचबान्नगृष्यते तनी तस्यैवबाधा दन्यद्दैयथ्येंतथापिनी लप
द्वंवर्ज्जनुं त्तोपनार्थं । अवेतनमनुशकोम लत्वेन पचाठिनत्वेन ह्री नताके
तमार्गमं अनुभवं पसु त्रिर्ति । किंपचातक उदकं अमलं मलही नं विन्दति
लभतेचातका घनमु क्तमुदकम नारीश्च एवाददते । अमस्त्वभूमिसम्ब
नीतिशत्वंमक्रिमातिको म संकरि विन्द्वतिचपातको मलं ॥ अम्बुदैः
विरर्खिंगशेविर्नाद्यमेषारीर्दुविनयाविनाऽस्यते ॥ १० ॥
न्धाभावान्निर्म्मलत्वंचातका अस्मानिच्छंति उदकन्त दर्थं वयमागताः ॥ त्वं
दागमेवपरीक्षिसीत्वंवगच्छसीत्यतोऽधमीत्वं नवेतिध्वनिः । किंच अम्बु
दैर्मे घैर्मयूरसमुदायो निनाद्यते अहं मुर्विनिप्रेय्यते अस्माज्जन्जे नेमयूराद
तमीनिमेघानां कार रथानां नादे । मयूरनांमेजुस नादो त्वाद कैरस्माभिरेव
प्रेर्य्यमा शोगं च्छन्ति चेन्मयूरनादो नरां दुःखितो भूत्वायास्यती तिविभीषिको
क्तिः । किंचा ख्याकायाविना नमवचान तिःस्तु र्शमकापीतिभावः ॥ एवंदुः
खीभूत्वातिष्ठसिचिंदं चिधेर्य्यगुणमाधि । रथोद्धता ॥ ११ ॥

किं वाद्य कलापिनो मत्ता मयूराः मेघशब्दमुदिता घनगर्जितसंतुष्टाः प्रोषि घ०खु०
तानां हृदयशोककलापिनः देशान्तरगतभर्तृकाणां नायिकानां हृदयेषु संताप
कारकाः ये मयूराः॥ यदा हृदयशोकं तापं तिभाषन्ते अतस्तद्वस्थाज्ञात्वाग
न्तव्यं। भो पथिक ते सा विरहानलव्याकुला प्रियामिवागमकृशापि दुःखि
न धर्तुमशक्येन मदनेन पीड्यते यदा तोयदागमे वर्षे तात्कृशापि एता
दृशीमपि मदनः पीडयति तत्परिहारार्थं त्वं व्रज। देवे वा दुर्वलघातकत्वं इति म
दनस्यापि दयाभावः॥ त्वं तथा मा भवेति सा मे प्रायः। रथोद्धता॥ ११॥

[illegible] ॥

मेघशब्दमुदिताः कलापिनः प्रोषिताहृदयशोककलापिनः॥ तोय
दागमकृशापि सा घनैर्दुर्धरेण मदनेन साद्यते॥ ११॥ किं कृपा
पि तव नास्ति कान्तया पाण्डुगण्डपतितालकान्तया॥ शोकसागर
जलेऽद्य पातितां त्वद्गुणस्मरणमेव पातितां॥ १२॥

[illegible]

भो पथिक तव कान्तायां कान्तयेति विवक्षायाः कारकाधिकारवाइति वचनाद
धिकरणविवक्षया तृतीयान्तेन कान्तयामित्यर्थः। करुणापि नास्ति निर्द
यस्येद्याभावात्। सदयेन तु गतमेव स्यात्। यमकभंगभयात्कान्तयेति
केचित्। तन्न। कवेरसामर्थ्यापत्तेः॥ कथंभूतया पाण्डुविरहे सा गण्डौ तयोः
पतितात् तस्तता विस्रस्ता साधनाभावात् केशा तया स्याः एतादृशिमपि
दृष्ट्वा वस्थायां जीवनें तुमाह। अद्य त्वद्गुणानां स्मरणमसि त्र दयामयि

[illegible] प्रीतिसान्द्रे ऽधुनागमिष्यत्येवेति स्मरयतां रक्षति । शोकशीगरजलेनिपा[illegible]

[illegible] शोकसमुद्रस्य जल मिवेत्युपमानं [illegible] त्वदिरहे योनिशेषः । समु

द्रमविगुणिमरज्जातरामि । रथोद्धता ॥ १२ ॥ पुनरपि तं मलयंदेशं ब्रूते

[illegible] ॥ हे का न त्वं मंक्षु किं [illegible] रयाव्व समवेत्य से संपश्यसि केषु स

मुत्सुकाननेषु वनेषु । [illegible] मानि सर्यफलानि येषां तेना दृशाः कुटजाः वृक्षविशे

षाः ॥ [illegible] वृक्षभेदे [illegible] [illegible] रितिप्रकाश: येषु तानि तादृशेषु

[illegible] पुनः केषु समुत्सुकाननेषु वनेषु प्रियरहितेषु कामिनीजनेष्विति शेषः

॥ किंभूतेषु कामिनीजनेषु समुत्सुकाननेषु समुत्सुकानि निजकान्तेषूत्कंठि

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] मितकुटजेषु काननेषु प्रियरहितेषु समुत्सुकाननेषु ॥ [illegible]

[illegible] जसे नदीनां किमिति [illegible] नदीनां ॥ १३ ॥

॥ [illegible] ॥ [illegible]

तानि आननानि येषां तेषु इदमपि स्वाभिप्रायेण तस्मात्कामिनीमुखस्य यथा

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] मितेइति [illegible] अग्रिमपदा [illegible]

[illegible] । किंभूतेषु । [illegible] । [illegible] जसमाख्या [illegible]

[illegible] निघंटुः । आननानि मुखानि आधाररूपाणि [illegible] नाम् । [illegible]

[illegible] काननेषु सजलेष्वित्यर्थः । पुनः किंभूतेषु [illegible] प्रीत्या [illegible]

[illegible] । पुष्पाणां [illegible] । [illegible] किंभूतेषु [illegible]

Digitized by Google

वियुक्तेषु । कामिनीजनैरितिशेषः । अनेनवनानांजलाद्यनेकगुणशो घ॰स॰
भितत्वात्कामिन्यादिजनरहितत्वमात्रेणशोभामाभूदितित्वदागमनेन
चतद्वनेक्रीडावशात्सम्भाविष्येनसर्वापिशोभासम्पाद्यतेइत्यवश्य
मागन्तव्यमितिस्फुटएवाशयोऽभिव्यज्यते । यद्वाकेषुसत्सुकामिनीज
नेषुकाननेषुअधिकरणसप्तमीयं । समुन्नमुदासद्वर्त्तमानेषुसत्सुअ
नेनयथास्वभर्तृभिःसहिताःकामिन्यःकाननमाद्रेक्रीडन्तितथाऽहमपि
त्वदागमनेभविष्यामीतिसत्वरमागन्तव्यमित्याशयोपिव्यङ्ग्यः । किंभू
तेषुकाननेषुकुसुमितकुटजेषु । अनेनकाननानांभोगयोग्यत्वंसूचि
तं । किंभूतेषुकामिनीजनेषुकाननेषुकेनसुखेनयुक्तानिआननानियेषांते
षु । मध्यमपदलोपिसमासात् । वियोगाभावात्सुखितानीत्यर्थः । यद्वा
केनजलेनयुक्तान्याननानियेषांतेषुविपरीतसुरतश्रमस्वेदबिन्दुयुक्ता
नि । पावकेचमयूरेचसुखेशीर्षेजलेचकं । पुनःकिंभूतेषुकामिनीजने
षुप्रियरहितेषुसर्वेषुसुन्दरत्वात्सर्वेषांप्रियःकामस्तज्जारःअग्निस्तद्रहि
तेषुसुखरूपेषुमदनजनिततापशान्त्यर्थंकामिनीजनएवसुखावहइ
त्यर्थः । यद्वाप्रियाणांभर्तृणांरःसंतापःअर्थात्मदनजन्यइत्यर्थः । तद्र
हितोऽभर्तृणांसंतापशान्त्यर्थंकामिनीजनएवहितःसुखकारीसमर्थः ।
यद्वाप्रियाणांरःकामःतद्रहितोभर्तृणांशरीरलिङ्गनेसुखावहइत्यर्थः
रश्चकामेऽनलेह्रस्वेइतिनिघण्टुः । पुनःकस्मिन्सतिमदीनांकलुषआ
विलेवकुलेजलेवहतिसतियथानदीभिःस्वकान्तंप्रतिगम्यतेतथात्वम

घ०स० पिगच्छेत्याशंक्याह । किंभूतांमांदीनांसर्वेषांदुःखवशात्स्वस्थविरहात्
॥ पुष्पिताग्रावृत्तिः ॥ १३ ॥ साम्प्रतंकाचित्सखीमाह्यानंगवाणाकुलांगी ।
हेसखिअहंप्रियवियोगाज्जातंशोकाग्निंकदाजह्यांत्यजेयं । केषुसत्सु
जलदमुक्ततोयेनमार्गेषुपथेषुविनाशितेषुरुद्धेषु । अनेनएतावत्कालं
तदागमनाशयास्थितमधुनातुनदीपूर्णत्वात्पंकाकुलत्वाच्चमार्गाणांविष
मत्वेतदागमनाभावबोधात्कथंशोकनाशः । तदभावेदशमदशाप्राप्ति
रितिध्वनिः । कस्मिन्सतितेनेत्यनेननिर्द्दयस्यबोधःभर्त्राविनाकामोधनुः

मार्गेषुमेघसलिलेनविनाशितेषुकामेधनुःस्पृशतितेनविनाशितेषु
॥ गम्भीरमेघरसितव्यथिताकदाहंजह्यांसखिप्रियवियोगज
शोकदाहं ॥ १४ ॥

स्पृशतिसज्यंकुर्वति । मांलक्ष्यीकृत्येतिशेषः किम्भूतंधनुः शितेषुशितः ती
क्ष्णइषुर्यस्मिन्तथा । किम्भूताहंगम्भीरंयन्मेघस्यरसितंघनगर्जितंते
नव्यथिताव्यथासंजातायस्याःसादुःखितेत्यर्थः । वसंततिलकेयं ॥ १४ ॥
पुनरपिसखींमेघसमक्षमाह ॥ हेसखिअद्यकेतकानांकेतकीपुष्पाणि
केतकानितेषांवनानिसमूहाःप्रतिभांतिशोभन्ते । संप्रतिभानिवाभवंति । प
रपीडाकराणिधृष्टानि । कीदृशानांकेतकानांसुतरांसुगंधीनितेषांभावस्त
त्तयातयाअवनेजितानांव्याप्तानांवनेअजितानामितिपदच्छेदे वनेअजि

Digitized by Google

मानां सर्वोत्कृष्टत्वादन्यपुष्पैरपराजितानां पुनः किंभूतानां स्वनन्तो गन्धैर्मो घ॰स॰
ऽमेवास्त त्वं गंधिवायुना वीजितानां ईषत्कंपितानां । पुनः किंभूतानां मद
नस्य कृते कामार्थं निकेतकानां गृहाणामित्यर्थः । कित निवासे निकेतयंति
निकेतना नि मदनस्ते शरीरशीतलगृहेषु स्थित्वा परान्पीडयन्ति अनस्तवेयं
वीर्त्तिः । वंसन्तमालिकेयं वृत्तिः ॥ १५॥ इदानीं प्रस्तुतं विहाया प्रस्तुतं
मधूकं कामव्यमोहात्प्रार्थयते । भो काम निवासकल्प निलय सर्ज शाल
शालेतु सर्जके । प्रजापतिर्वेधाः स्तुतरुं त्वां ससर्ज । स्वस्ववामृतत्वाधुयुक्तं

स्तुसुगंधतया वनेजितानां स्वनदम्भोधरवायुवीजितानां ॥ मद
नस्य कृते निकेतकानां प्रतिभान्त्यद्यवनानिकेतकानां ॥ १५ ॥ तन्वा
ध्रुयत्नां स्तुतरुं ससर्ज प्रजापतिः कामनिवास सर्ज्ज । त्वं मंजरीभिः
प्रवरो वनानां नेत्रोत्सवश्चासि सयौवनानां ॥ १६ ॥

। स्तुतरुं त्वं दर्शयति । यतः कारणात्त्वं मंजरीभिर्वल्लरीभिर्वनानां प्रव
रः श्रेष्ठोसि । चेत्यपरं सयौवनानां अनेन पुंस्त्रीग्रहणं । नेत्रोत्सवः आ
नन्दजनकत्वात् । नेत्राणामुत्सवः उद्भवः इदृशस्त्वं तवमन्पीडाज
नकत्वमनुचितमितिभावः । यद्वा श्रेष्ठस्य तवन स्वतो मात्पीडाजनकत्वं कि
न्तु कामसंगत्येति ध्वनिः ॥ उपजातिश्छन्दः ॥ १६ ॥ हे नवकदम्ब अ
नंतुस्यं गिरे ऽवनमाक्षिप्त न नमस्कारेत्यर्थः । यद्यस्मात्कारणात्तेन

सं॰ ह॰ द्रुमश्चापि योऽयं नवकुसुमसितैः पुष्पैर्विकसितैस्त्वयि मदनस्तिष्ठति दुःखसंगान्ममपीडां मा ऽदाः । अथवा न च स्वबालस्य परपीडाजनने ऽविवेकिनः कदम्बस्य कुमारकस्य दुःखसंगिनो दुःखजननं युक्तमेव । हे कुटज कुसुमं ज्ञात्वा किंतु पश्यन्तोऽनया मामेव दुःखं दत्त्वा मामेवोपहसन्तीति मन्ये दैवचिन्त्यमित्याशयः । अतः त्वं दुःखस्य हस्य स्तनयसि । कुमारकस्य नितनितासि । ज्ञानमस्या एवं विस्मयो मायया दुःखं । कुतविरलं कितं दुःखः ॥ १७ ॥ इदानीं मायिकाभिर्दयं प्रार्थयते । हे तरुवर अद्य जेतुम्भं सदा मितं तरविम

कावकदम्बशिरे ऽवनतास्मिते वसति यन्मदनः कुसुमस्मिते ॥ कुटजकिं कुसुमैरुपहसन्ते निपतिता स्मितदुःखप्रसहस्यते ॥ १७ ॥ तरुवर विनतास्मितेसदा वं हृदयं प्रपकरोषि पिंतदाद्यं ॥ तवकुसुमनिरीक्षणोपदेशं विसृजेयं सहसैवनीपदेवं ॥ १८ ॥

तस्मिन्नर्थं सत्यपि मे हृदयं कि मिमि सहावं समापं च रोषि । अत्यंगतानघ्नस्त विनिभावः ॥ भोनीपकदम्ब अहं तवकुसुमनिरीक्षणोपदेशं च तु मदर्शनमदेस्याने तच्च सा ऽवसमादेवदेवं विसृजेयं । यदा त्वत्पुष्पनिरीक्षणोपदेशं त्यजेयमतः अनुष्ठितमिति भावः । आ गगनमाश्रयतानु छन्दः ॥ १८ ॥ स्वयं पुनर्विलपति ॥ यद्वा सखींवदति । स्वमनोभवोमायू कांश्चितांश्च मां प्रत्यमितौवाप्त एषोऽमदनीयमर्थेः । किं स्वयमधुनापुष्पर सस्या

तांसमयंतांसमवेक्ष्यज्ञात्वा अनेन भ्रमरोऽपि मधुपानसमयमिति ज्ञात्वा घ॰स॰
सोत्कण्ठमनायिकापेक्षयाभिन्न इत्यर्थध्वनिः । सितैः श्वेतैः पुष्पैरुपशोभितां
अनेन भ्रमरस्वरूपप्रियचुम्बनादेतस्याः पुष्पकलाह्लादस्य व्यंग्यं । घनैर्मु
क्ताभेअम्बुलवजलकणास्तैर्विकासितैरन्योऽपि कश्चिद्विलासिकोभूषणा
दिभिरलंकृतां कामिनीं चुम्बतीति ध्वनिः । वैतालीसुन्दरीछन्दः ॥ १९ ॥
पुनरपि सखीं वदति ॥ ऋतुः अर्थाद्वर्षर्तुः तासां सुन्दरीणां हि निश्चये
सफलस्सार्थक एव नासां कासां या इन्द्रायुधेन वर्त्तमाना ये मेघास्तेषां ग

कुसुमैरुपशोभितां सितैर्घनमुक्ताम्बुलवप्रकाशितैः ॥ मधुनस्सम
वक्ष्यकालतां भ्रमरश्चुम्बति यूथिकालतां ॥ १९ ॥ तासामृतुः सफ
ल एव हि याः प्रियादिनेषु सेन्द्रायुधाम्बुधरगर्जितदुर्दिनेषु ॥ रत्युत्सवं प्रि
यतमैः सह मानयन्ति मेघागमे प्रियसखीश्च समानयन्ति ॥ २० ॥

र्जितानि गर्जितैर्दुर्दिनेषु मेघच्छन्नावकाशदुर्दिनपदं छन्नमावेलाशाणिकां प्रिय
तमैः कामिभिः सह रत्युत्सवं मानयन्ति पूजयन्ति अनुभवन्ति । किञ्च मे
घागमे प्रियास्तास्सख्यस्ता स्तास्समानयन्ति आत्मतुल्याः कुर्वन्ति आत्मवद्भूषणा
दिभिर्भूषयन्तीत्यर्थः । वर्द्धमानेन आदरेण सह वर्त्तमानाः स्वाः स्पृहाः कुर्व
न्तीत्यर्थः । अभिमानिकामिनीनां नयनेषु तासामल्पभूषणादानमुचितमे
वेति भावः । अनेन प्रियानयनं सखीकार्य्यं भवत्यतः सभूषणकलाप

घ०प० अनेयस्त्वामलंकरिष्यामीत्यर्थध्वनिः ॥ २० ॥ एवंविलपन्त्यांतस्यांस
नायकः जनदिनैरल्पदिवसैर्गृहंनिजमितिशेषः । प्रत्याययौआजगा
म । किंकृत्वाएतत्पूर्वोक्तंविरहानलेनपीडितायास्तस्याःप्रियायाःज
लदेनसाररवेणस्वशब्देनस्वंआत्मानंप्रतिकथितं । उक्तंवचस्तद्वेशं
निशम्यश्रुत्वाकिंभूतायास्तस्याःअपीडितायास्तस्याप्राविितिशेषःकिंभू
तःसदयालुःमेघवचनेनतत्कालमागमनात् । किंभूतैःजनदिनैर्मे

एतन्निशम्यविरहानलपीडितायास्तस्यावचःखलुदयालुरपीडि
तायाः ॥ स्वंसाररवेणकथितंजलदैरमोघैःप्रत्याययौसगृहमूनदि
नैरमोघैः ॥ २१ ॥ आलम्ब्यचाम्बुतृषितःकरकोषपेयंभावानुरक्त
वनितासुरतैःशपेयम् । जीयेययेनकविनायमकैःपरेणतस्मै
वहेयमुदकंघटकर्परेण ॥ २२ ॥

घैरमोघैःस्वतद्गमनागमनाभ्यांनिष्फलैःसार्थैःकैश्चित्केचिदिदंपद्यंक
वेर्नेतिवदन्ति ॥ २१ ॥ इदानींकाव्यकर्त्तास्वकाव्येयमकनिपुणतामा
कलय्यप्रतिज्ञांदर्शयितुमाह ॥ भोशिष्यअहंयेनपरेणद्वितीयेन
कविनानत्वन्येनयमकैःजीयेयपराजयंप्राप्स्यामिशब्दालंकारैःतस्मैकव
येअहंस्तकुम्भकपालेनउदकंवहेयंप्रापयेयंदुष्करमपिकरिष्यामि । म
न्नुत्वंजितोऽपितथानकरिष्यसीतिचेच्छपथमाह । यदिनवहेयंतर्हि

भावेन चित्ताभिप्रायेणानुरक्तायाः कांतास्तासां ह्युरतैः शपथं कुर्य्यां । किंह
त्वा तृषितः सन् करकोशः कुड्मलोऽञ्जलिः तेन पेयं पातुं योग्यं जलं आलं
ब्य स्पृष्ट्वा अन्योऽपि जलं स्पृष्ट्वैव शपथं करोतीति भावः । योहि यन्निर्योभ
वति स तच्छपथं करोतीति स्वस्यातिरसिकत्वेन तत्प्रियत्वात्तच्छपथे इत्या
दरः । न च नव यमकाख्यकाव्ये ज्ञानमेवेति न्यूनतावाच्याकविनेत्युक्तत्वा
त् । यः कविस्तेन तु यमकादौ जेतव्योऽस्मि श्लाघ्यत्वेन शास्त्रैरित्यलं विस्तरे
ण ॥ २२ ॥ इति घटकर्परं समाप्तं ॥

Digitized by Google